

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
TIESĪBU TEORIJAS UN VĒSTURES KATEDRA

Maģistra darbs
„Tiesneša personības ietekme uz spriedumu Satversmes tiesā”

Profesionālā maģistra studiju
programmas „Tiesību zinātne”
2. kursa 2. semestra students
Kalvis Engīzers
apl. Nr. ke16007

Darba vadītāja
doc. Dr. iur. **Elīna Grigore-Bāra**

Rīga
2018

Anotācija

Tiesnesis, tostarp Satversmes tiesas tiesnesis, visupirms ir cilvēks kā bioloģiska būtne un var iegūt vairākus sociālos statusus, kas var būt savstarpēji pretrunīgi. Juridiskās metodes ierobežo Satversmes tiesas tiesneša rīcību, taču tās “nenosedz visu spēles laukumu”. Zināmu Satversmes tiesas tiesneša rīcības brīvību paredz, piemēram, teleoloģiskā interpretācijas apakšmetode un tiesību normu augstākā kritika. Tas novērojams arī Satversmes tiesas praksē. Pētījuma rezultātā noskaidrots, ka Satversmes tiesas tiesneša sociālo statusu veidojošās normas, jo īpaši morālā autonomija un sociālā kompetence, nodrošina, ka Satversmes tiesas tiesnesis var realizēt tiesībās balstītu taisnīgumu arī tad, ja juridiskās metodes neparedz nepārprotami skaidru tiesisko noregulējumu konkrētai faktiskai situācijai.

Atslēgvārdi: Satversmes tiesa, tiesnesis, atsevišķās domas, personība, juridiskā pozīcija, vispārējie tiesību principi

ABSTRACT

A judge (incl. a judge at the Constitutional Court) is primarily a human being and may embody several potentially contradictory social statuses. Legal methods limit the discretion of a judge of the Constitutional Court; however, they do not restrict it completely. For example, teleological interpretation and judicial review leaves the judge with some level of discretion. It manifests in the case law of the Constitutional Court. In the end of this study, it was concluded that the norms establishing the social status of a judge of the Constitutional Court, especially moral autonomy and social competence, ensure that a judge of the Constitutional Court may protect the law-based justice even if the legal methods do not prescribe explicit regulations for the situation based on the facts at hand.

Keywords: Constitutional Court, judge, dissenting opinion, personality, legal position, general principles of law

SATURS

Ievads.....	6
1. Tiesneša sociālais statuss.....	9
1.1. Persona un Satversmes tiesa.....	9
1.2. Satversmes tiesas nolēmumi.....	10
1.3. Diskurss par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā.....	12
1.4. Satversmes tiesas tiesneša sociālais statuss.....	13
1.5. Personība: neliela sasaiste ar psiholoģijas zinātņi.....	18
2. <i>Argumentum ad hominem</i> un juridiskās metodes.....	21
2.1. Tiesību normu augstākā kritika un konstitucionālā kontrole.....	23
2.2. Teleoloģiskā interpretācija.....	24
2.3. Pamattiesību ierobežojuma tests.....	26
2.3.1. Pienācīgā kārtībā pieņemts likums.....	26
2.3.2. Leģitīmais mērķis.....	27
2.3.3. Samērīguma princips.....	28
2.3.4. Secinājums.....	30
3. Tiesneša atsevišķās domas Satversmes tiesas procesā.....	31
3.1. Teorētiski aspekti.....	31
3.2. Satversmes tiesas tiesneša atsevišķās domas.....	32
3.3. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas vērtējums Satversmes tiesā.....	33
3.3.1. Tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas.....	34
3.3.2. Izvēle starp divām interpretācijām.....	35
3.3.3. Objektīvais un subjektīvais likuma mērķis.....	36
3.3.4. Pareizā pieeja DNS lietā?.....	39
3.3.5. Tiesneša Kaspara Baloža atsevišķās domas.....	40
3.4. Solidaritātes nodokļa vērtējums Satversmes tiesā.....	41
3.4.1. Tiesnešu Gunāra Kusiņa un Alda Laviņa atsevišķās domas.....	42
3.4.2. Tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas.....	43
3.4.3. Tiesneses Daigas Rezevskas juridiskā pozīcija.....	45
3.4.4. Tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas.....	47
3.5. Tikumības aizsardzība Satversmes tiesā.....	47
3.5.1. Tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas.....	48
3.5.2. Tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas.....	49
4. Ieskats vispārējo tiesību principu teorijā.....	50
4.1. Vispārējo tiesību principu atvasināšana un atklāšana.....	51

4.2. Tiesnešu valsts risks	53
4.3. Morālā autonomija kā priekšnoteikums tiesas spriešanai pēc “sava ieskata”	54
4.4. Vispārējo tiesību principu konkretizācija un tiesību zinātne.....	57
5. Praktiķu vīzija.....	61
Kopsavilkums	63
Izmantoto informācijas avotu saraksts	64
Pielikumi.....	74

IEVADS

Tiesību mērķis ir sakārtot un vienkāršot cilvēku savstarpējo saskarsmi, lai tā kļūtu droša un paredzama.¹ Spējot paredzēt konkrētā tiesiskā strīda risinājumu indivīds gūst pārliecību, ka strīds tiks atrisināts taisnīgi. Taču kas garantē taisnīgumu?

Antīko valstu tiesības atradās simbiotiskās attiecībās ar reliģiju. Piemēram, senie ēģiptieši uzskatīja, ka pasauli ir radījuši dievišķi spēki. Šis uzskats tika likts pamatā sabiedrības uzbūvei, sociālajām attiecībām un normām, jo dievišķi noteiktā kārtība gan ierobežo personas, gan vienlaikus arī garantē to brīvību, nosakot vērtību skalu, uzvedības normas un sociālo stratifikāciju.² Likumdošana un tiesas spriešana bija faraona dievišķās funkcijas, kurās viņš darbojās nevis kā cilvēks, bet gan kā dievs.³ Arī šumeru tiesību pamatkategorijas jeb pamatjēdzieni izrietēja no reliģiskiem priekšstatiem par pasaules kārtību.⁴ Turklāt antīko valstu tiesības atstāja pēdas laika smiltīs, ietekmējot nākotnes civilizāciju. Izcils piemērs tam ir senās ebreju tiesības, kas ir nepārtraukti turpinājušas savu attīstību līdz pat mūsdienām un joprojām vismaz daļēji tiek ievērotas un piemērotas, balstoties izpratnē un svēto tiesību normās, kuras izveidojās vēl senajā un antīkajā pasaulē.⁵

Arī apskatot tiesības jau “tuvāk mūsdienām” – viduslaikos, jāsecina, ka dzīvi viduslaiku Eiropā noteica ticība Dievam. Ticība Dievam leģitimēja valsts varu, kura tika uzskatīta par Dieva dāvētu. Īstenojot minēto varu, valsts ieguva dievišķu autoritāti, kurai bija jātic. Šāda autoritāte nebija apspriežama. Viduslaiku beigās un apgaismības sākumā šie priekšstati mainījās, attīstoties cilvēka kā garīgas un saprātīgas būtnes izpratnei.⁶ Saprātīgais cilvēks valsts varas, tostarp tiesu varas realizācijai meklē attaisnojumu.

Iepriekš minētie vēstures piemēri skaidri parāda, ka kādreiz tiesneši tika uzskatīti par kompetentiem lemt pār citu cilvēku dzīvi, jo viņus to darīt bija pilnvarojis Dievs vai dievi, vai arī dievu pilnvarots valdnieks. Turpretī mūsdienu demokrātijas pamatā ir saprātīgā indivīda koncepts. Tieši indivīds, ievēlot tautas priekšstāvjus, kuri spēlē būtisku lomu tiesnešu iecelšanā amatā, ir netieši leģitimējis tiesu varu. Izrietoši tiesnesis ir uzskatāms par sociālu konstrukt,

¹ [b. a.] Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietnieces Sanitas Osipovas uzruna rakstu krājuma “Vispārējie tiesību principi: tiesiskā drošība un tiesiskā palāvība: Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence” atvēršanā. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/articles/satversmes-tiesas-priekssedetajas-vietnieces-sanitas-osipovas-uzruna-rakstu-krajuma-visparejie-tiesibu-principi-tiesiska-drosiba-un-tiesiska-palaviba-valsts-parvalde-business-jurisprudenc/ [aplūkots 25.04.2018.]

² Osipova S. Eiropas tiesību priekšvēsture Senās Ēģiptes, Divupes, Izraēlas, Grieķijas tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017, 24. lpp.

³ Ibid, 29. lpp.

⁴ Ibid, 89. lpp.

⁵ Ibid, 221. lpp.

⁶ Bārdiņš G. Tiesu autoritāte: no dievišķuma līdz racionalitātei. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. [b. v.]: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 295. – 302. lpp.

kas sabiedrībā kalpo kā strīdu risinātājs. Vai tas vien, ka tiesnesis ir tiesnesis nodrošina, ka tiesnesis konkrētā juridiskā strīdā atradīs taisnīgu noregulējumu? Protams, ka nē. Šajā aspektā tiesnesi ierobežo viņam noteiktie striktie uzvedības ierobežojumi, kā arī juridiskās metodes. Mūsdienīgā demokrātijā juridiskās metodes tiesnesim nosaka tiesas spriešanas robežas, tomēr vienlaikus atstāj zināmu rīcības brīvību. Pretējā gadījumā tās vismaz vienā konkrētā gadījumā neļautu tiesnesim spriest taisnīgu tiesu.

Īpaša nozīme šajā kontekstā ir tieši konstitucionālajām tiesām, Latvijā – Satversmes tiesai. Pat Latvijas Republikas Augstākā tiesa ir norādījusi: “Kaut arī lietā par pensiju ierobežojumu atbilstību Satversmei pati Satversmes tiesa spriedumā nav devusi pamatojumu, kāpēc izvēlēts tieši šāds normas spēka zaudēšanas brīdis, tomēr var pieņemt, ka Satversmes tiesa pie izlemšanas ir izdarījusi nopietnus tiesiskus apsvērumus.”⁷ Tādējādi praksē uz Satversmes tiesu tiek attiecināta nosacīta taisnīguma prezumpcija. Autora ieskatā tas rada pamatu vērtēt, vai tas, ka Satversmes tiesas tiesneši ir indivīdi, kam ir vairāki sociālie statusi un izrietoši vairāki potenciāli savstarpēji konfliktējoši sociālie pienākumi, var spriest taisnīgu tiesu. Šī darba ietvaros minētais faktors tiks apzīmēts ar jēdzienu “personība”. Tiesību zinātnē tiesnešu personības ietekme uz tiesas nolēmumu saturu tiek atzīta par izpētes vērtu jautājumu.⁸ Arī pati Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, tulkojot un piemērojot likumu, tiesnesis drīkst vadīties tikai no tiesneša pārliecības, ko veidu tiesneša profesionālās zināšanas un prasme, tiesību un sabiedrisko procesu izpratne, kultūra, redzesloks, pilsoniskā stāja un citi faktori.⁹

Šā darba ietvaros autors no plašā Satversmes tiesā iespējamo nolēmumu klāsta analizē tieši spriedumus, jo tikai pie spriedumiem atbilstoši šobrīd spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam tiek pievienotas tiesneša atsevišķās domas. Tikai tiesneša atsevišķo domu analīzes rezultātā, vērtējot tās kontekstā ar šī tiesneša juridisko pozīciju, ir iespējams ar juridiskām pētījumu metodēm vērtēt Satversmes tiesas tiesneša personības iespējamo ietekmi uz spriedumu.

Ņemot vērā minēto, maģistra darba mērķis ir noskaidrot, kāda, ja vispār, ir tiesneša personības ietekme uz spriedumu Satversmes tiesā. Autors darba ietvaros pierādīs un parādīs, ka tiesneša personībai ir nozīme Satversmes tiesas sprieduma sagatavošanas procesā.

Lai sasniegtu darba mērķi, autors izvirzīja vairākus uzdevumus, kas attiecīgi iekļauti vairākās secīgās darba nodaļās un apakšnodaļās: 1) darba pirmajā nodaļā autors analizē,

⁷ Augstākās tiesas 30.03.2004. spriedums lietā Nr. SKA – 5, 14. p.

⁸ Apse D. Tiesību zinātne un tiesību teorija: attīstības tendences Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. [b. v.]: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 269. – 278. lpp.

⁹ Satversmes tiesas 04.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-06-01, secinājumu daļas 2.4. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2003, Nr. 19

pirmkārt, Satversmes tiesas tiesneša sociālo statusu, otrkārt, sniedz izvērstāku analīzi par darba ietvaros pētāmo Satversmes tiesas juridiskās prakses materiālu klāstu, un, treškārt, definē personības jēdziena izpratni šī darba ietvaros; 2) otrajā nodaļā autors analizē, vai tiesneša personības vērtējums no argumentācijas teorijas vispār ir pieļaujams, kā arī izvērtē, kur Satversmes tiesas sprieduma gadījumā juridiskās metodes sniedz tiesnešiem iespēju tiesības piemērot pēc “sava ieskata” (*discretion* – angļu val.); 3) trešajā nodaļā autors pēta atsevišķus Satversmes tiesas spriedumus un tiem pievienotās tiesnešu atsevišķās domas, vērtējot atsevišķās domas izteikto tiesnešu juridisko pozīciju; 4) ceturtajā nodaļā autors pēta, vai vispārējie tiesību principi kā nerakstītas un katru faktisko gadījumu regulējošas tiesību normas vispār pieļauj personības ietekmi uz nolēmumu; 5) piektajā un noslēdzošajā nodaļā autors pārējās darba nodaļās gūtos secinājumus vērtē kontekstā ar atsevišķu esošo un bijušo Satversmes tiesas tiesnešu, kā arī tiesību zinātnieka un Eiropas Savienības Tiesas tiesneša Egila Levita intervijas.

Darbā tiek izmantotas dažādas zinātniskās pētniecības metodes. Pirmkārt, analītiskā metode, ar kuru autors pēta Satversmes tiesas jurisprudenci un tiesnešu atsevišķās domas. Otrkārt, salīdzinošā metode, ar kuru autors savstarpēji salīdzina Satversmes tiesas spriedumu un tam pievienoto tiesnešu atsevišķās domas, kā arī tiesību zinātnes nozīmi Latvijā un Vācijā. Treškārt, padziļināto interviju kā kvalitatīvo socioloģisku metodi, veicot intervijas ar Satversmes tiesas tiesnešiem un Egilu Levitu. Ceturkārt, kontentanalīzi kā kvantitatīvo socioloģisko metodi, vērtējot publicējušos autoru skaitu Latvijas Universitātes zinātniskajā konferencē.

Darbā ar jēdzienu “personība” tiek apzīmēta juridiskā pozīcija – tiesneša izpratne par tiesību jēdzienu, pieļaujamajiem tiesību avotiem un tiesu varas un Satversmes tiesas lomu sabiedrībā. Lai arī jēdziens “juridiskā pozīcija” ir daudz šaurāks nekā jēdziens “personība” (tīri psiholoģiskā izpratnē), autors tos lieto kā sinonīmus, ja no jēdziena lietojuma konteksta skaidri neizriet pretējais.

Autors darbā daudz plašāk neanalizē atsevišķus jautājumus, kuri varētu būt pat individuāla pētījuma temats, piemēram, lietas ierosināšana Satversmes tiesā vai Satversmes iztulkošanas metodes. Tāpat autors plašāk nepēta vispārējo tiesību principu un vērtību mijiedarbību galvenokārt, pieņemot, ka tāda vienkārši ir. Šā darba ietvaros autors darba ierobežotā apjoma dēļ neanalizēs visas juridiskās metodes, bet tās, kurās autora ieskatā Satversmes tiesas tiesneša juridiskā pozīcija var atklāties visspilgtāk.

1. TIESNEŠA SOCIĀLAIS STATUSS

1.1. Persona un Satversmes tiesa

Cilvēks ir sabiedriska būtne.¹⁰ Tādējādi katra indivīda eksistence izpaužas ne vien bioloģiski, bet arī sociāli.¹¹ Viena no šādām sociālās eksistences dimensijām ir arī sabiedrība, kurā indivīdi, vienojoties uz tādu kopīgu pazīmju pamata kā, piemēram, kultūra, valoda, vēsture, audzināšana un reliģijas,¹² savstarpēji kontaktējas un kopīgiem spēkiem nodrošina savu eksistenci, radot materiālo un garīgo kultūru.¹³ Šādas (parasti ilglaicīgas) apvienošanās rezultātā notiek sociālo normu ģenēze, kas, saskaņojot attiecībās iesaistīto indivīdu vērtības un uzvedību,¹⁴ noteic konkrētās sabiedrības dzīves organizāciju. Arī tiesības tradicionāli tiek uzskatītas par vienu no sociālo normu veidiem, kas 11. gs. beigās – 12. gs. sākumā (Investitatūras strīda noslēgumā) Rietumeiropā vismaz formāli tika “atšķeltas” no iepriekš viendabīgās sociālo normu sistēmas,¹⁵ tā laika valsts varas nesējiem sākot līdz tam pastāvējušās normas pakāpeniski pozitivizēt.

Sākot ar 19. gadsimtu, valsts loma sabiedrības organizācijā pieauga, ievērojami palielinoties tiesību masai.¹⁶ Indivīdi nodod valsts kompetencē viņu dzīves organizāciju, vienlaikus noteicot valstij pienākumu nodrošināt viņu aizsardzību no iekšējiem un ārējiem apdraudējumiem.¹⁷ Šādā veidā tiek īstenota valsts vara, proti, tauta kā suverēns valsts teritorijā parasti ar demokrātiski leģitimētu valsts institūciju starpniecību realizē tās brīvo gribu.¹⁸ Šīs demokrātiski leģitimētās institūcijas, radot un piemērojot tiesības, kā arī kontrolējot to piemērošanu, īsteno tautas suverēno gribu.

Mūsdienās valsts varas īstenošana ir grūti iedomājama bez varas dalīšanas principa, kas izpaužas valsts varas sadalījumā likumdošanas, izpildu un tiesu varā, ko realizē neatkarīgas un autonomas institūcijas. Šis princips garantē līdzsvaru un savstarpēju kontroli starp tām un veicina varas mērenību. Tā mērķis ir novērst varas centralizāciju vienas institūcijas vai amatpersonas rokās.¹⁹ Vēsturiski šāds viedoklis tiek pamatots ar uzskatu, ka valsts varas

¹⁰ Akmentiņš R. Tiesību zinību teorija. Rīga: [b.i.], 1928, 7. lpp.

¹¹ Sal. sk., piem., Augstākās tiesas 14.01.2008. spriedums lietā SKA – 5/2008 18. p.

¹² Akmentiņš R. Tiesību zinību teorija. Rīga: [b.i.], 1928, 8. lpp.

¹³ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 71. lpp.

¹⁴ Ibid, 72. lpp.

¹⁵ Berman H. J. Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1983, p. 49-51

¹⁶ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 97. lpp.

¹⁷ Plašāk sk.: Hobbes T. Leviathan, Part II Commonwealth, p. 78; sk. arī: Rousseau J. J. The Social Contract, p. 9

¹⁸ Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. Jaunā Pārvalde. 2002, Nr. 1, 2. – 8. lpp.

¹⁹ Satversmes tiesas 01.10.1999. spriedums lietā Nr. 03-05(99), Latvijas Vēstnesis, 1999, Nr. 325/327

koncentrācija vienas personas vai institūcijas rokās pakļauj sabiedrību despotisma riskam un ierobežo pilsoņu brīvību.²⁰

Autora ieskatā mūsdienās valsts varas īstenošanas tiesiskumu un taisnīgumu garantē neatkarīga un objektīva tiesu vara. Tiesu vara soda likuma pārkāpējus un izšķir strīdus jautājumus.²¹ Šo strīdu raksturs var būt dažāds, proti, strīds var būt radies starp privātpersonām privāttiesisku attiecību ietvaros, kā arī starp privātpersonu un personu, kas realizē valsts varu, par valsts varas realizēšanas tiesiskumu konkrētajā situācijā. Turklāt (vismaz Latvijā) par šādu tiesu varas kompetencē esošu jautājumu tiek uzskatīta arī konstitucionālā kontrole, bet Satversmes tiesa – par tiesu varu realizējošu institūciju.²² Maģistra darba ietvaros autors pētīs tieši Satversmes tiesu.

1.2. Satversmes tiesas nolēmumi

No Latvijas Republikas Satversmes²³ 85. panta un Satversmes tiesas likuma²⁴ 1. panta pirmās daļas izriet, ka Satversmes tiesa ir neatkarīga tiesu varas institūcija, kura īsteno konstitucionālo kontroli. Satversmes tiesa kā tiesu varas institūcija savas funkcijas īsteno, spriežot tiesu. Tiesas spriešanas būtība Satversmes tiesā atšķirībā no citām tiesām ir izšķirt strīdus par tiesību normu atbilstību augstāka juridiskā spēka tiesību normām.²⁵ Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 16. pantam Satversmes tiesa izskata lietas par:

- 1) likumu atbilstību Satversmei;
- 2) Latvijas parakstīto vai noslēgto starptautisko līgumu (arī līdz attiecīgo līgumu apstiprināšanai Saeimā) atbilstību Satversmei;
- 3) citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem);
- 4) citu Saeimas, Ministru kabineta, Valsts prezidenta, Saeimas priekšsēdētāja un Ministru prezidenta aktu, izņemot administratīvos aktus, atbilstību likumam;

²⁰ Baron de Montesquie, C. de S. *The Spirit of Laws*. Translated by Thomas Nugent. Kitchener: Batoche Books, 2001, p. 173

²¹ Dišlers K. *Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālās tiesībās)*. Otrais caurlūkotais un papildinātais izd. Rīga: A. Gulbis, 1931, 146. lpp.

²² Rodiņa A., Spale A. *Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 85. pantam*. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013, 128. lpp.

²³ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [10.02.2018. red.]

²⁴ Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [10.02.2018. red.]

²⁵ Sk. arī: [b. a.]: *Informācija par Satversmes tiesu*. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/informacija-par-satversmes-tiesu/> [aplūkots 10.02.2018.]

- 5) tāda rīkojuma atbilstību likumam, ar kuru Ministru kabineta pilnvarotais ministrs ir apturējis pašvaldības domes pieņemto lēmumu;
- 6) Latvijas nacionālo tiesību normu atbilstību tiem Latvijas noslēgtajiem starptautiskajiem līgumiem, kuri nav pretrunā ar Satversmi.

Skatot minētās lietas Satversmes tiesas procesa ietvaros, Satversmes tiesa atkarībā no lietas stadijas var pieņemt vairākus nolēmumus. Visupirms, ievērojot Satversmes tiesas likuma 20. pantu, tas ir Satversmes tiesas kolēģijas vai atsevišķos gadījumos rīcības sēdes lēmums par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu.

Pēc lietas ierosināšanas lieta tiek sagatavota izskatīšanai. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 22. panta pirmajai un otrajai daļai šajā Satversmes tiesas procesa stadijā Satversmes tiesas priekšsēdētāja nozīmētais tiesnesis cita starpā var pieņemt lēmumu par lietas dalībnieku lūgumiem, papildus dokumentu vai informācijas pieprasīšanu no valsts institūcijām un noteiktu personu pieaicināšanu, tostarp šīm personām uzdodamo jautājumu noteikšanu. Atbilstoši minētā panta devītajai daļai lietas sagatavošana tiek noslēgta ar Satversmes tiesas priekšsēdētāja lēmumu par lietas nodošanu izskatīšanai, tiesas sastāvu un rīcības sēdes laiku un vietu.

Pēc lietas sagatavošanas notiek Satversmes tiesas rīcības sēde, kurā Satversmes tiesa atbilstoši Satversmes tiesas likuma 22. panta desmitajai daļai un 28.¹ pantam lemj par procesa veidu (mutvārdu vai rakstveida) un jautājumiem, kas saistīti ar lietas izskatīšanu tiesas sēdē. Tāpat Satversmes tiesa atbilstoši Satversmes tiesas likuma 26. panta pirmajai daļai ir tiesīga pieņemt lēmumu par Satversmes tiesas likumā un Satversmes tiesas reglamentā neregulētiem procesuāliem jautājumiem. Satversmes tiesa lietas izskatīšanas gaitā var pieņemt arī vairākus citus Satversmes tiesas likumā noteiktus procesuālus lēmumus. Savukārt tiesvedība Satversmes tiesā tiek noslēgta, Satversmes tiesai pieņemot spriedumu par apstrīdēto tiesību normu konstitucionalitāti vai arī, neizskatot lietu pēc būtības, lēmumu par tiesvedības izbeigšanu Satversmes tiesas likuma 29. pantā noteiktajā kārtībā. Protams, Satversmes tiesa var pieņemt lēmumus arī ārpus konkrētām lietām (piemēram, lēmums par piekrišanu kriminālvajāšanas uzsākšanai pret Satversmes tiesas tiesnesi Satversmes tiesas likuma 35. panta pirmajā daļā noteiktajā kārtībā), taču tie šī maģistra darba ietvaros netiks analizēti.

Ievērojot iepriekš izklāstīto, autors secina, ka Satversmes tiesas procesā tiek pieņemti dažādi nolēmumi. Tomēr saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 29. panta 2.¹ daļu un 32. panta otro daļu tieši spriedumos un lēmumos par tiesvedības izbeigšanu sniegtā tiesību normu interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām (arī tiesām) un amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām. Tādējādi tieši šie Satversmes tiesas nolēmumu veidi ir tie, kas vistiešāk var ietekmēt Latvijas tiesību sistēmu un izrietoši arī sabiedrības dzīvi. Vienlaikus atbilstoši Satversmes tiesas likuma 30. panta sestajai daļai atsevišķās domas dažāda

tiesnešu balsu sadalījuma gadījumā ir obligāti jāpievieno tikai Satversmes tiesas spriedumiem. Ņemot vērā minēto un šā maģistra darba satura apjoma ierobežojumu, autors vairāk uzmanības veltīs tieši Satversmes tiesas spriedumiem.

1.3. Diskurss par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā

Izšķiroties maģistra darba ietvaros koncentrēties uz Satversmes tiesas spriedumiem, autors tomēr nenoliedz, ka arī citi Satversmes tiesas nolēmumi, it īpaši lēmumi par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu, vismaz teorētiski varētu ietekmēt sociālās norises Latvijā. Praksē Satversmes tiesas kolēģija ir atteikusies ierosināt vairākas lietas par, piemēram, viendzimuma partnerattiecību reģistrācijas tiesiskā regulējuma neesamības konstitucionalitāti.²⁶ Konkrētajās lietās kolēģija atteikumu ir pamatojusi ar apstākli, ka pieteikumā nav ietverts Satversmes tiesas likumam atbilstošs juridiskais pamatojums, un nav izšķīrusies izmantot Satversmes tiesas reglamenta²⁷ 58. punktā noteiktās tiesības pieprasīt papildus informāciju no pieteikuma iesniedzējas.

Tiesību zinātnē ir atzīts, ka ne vienmēr ir saprotams, kādi kritēriji tiek ņemti vērā, lemjot par nepieciešamību pieprasīt papildus paskaidrojumus.²⁸ Tādējādi izšķiršanās par to, vai konkrētajā lietā pieprasīt papildus informāciju vai nē, ir Satversmes tiesas kolēģijas (vai tiesneša) kompetencē un šķietami ir pakārtota konkrētās lietas apstākļiem. Autora ieskatā jautājums par Satversmes tiesas reglamenta 58. punktā ietverto tiesību izmantošanu lietas ierosināšanas stadijā ir papildus izpētes vērts.

Vienlaikus kolēģija abās lietās norādījusi, ka tas, kādā veidā ar tiesību normām tiek nodrošināta ģimenes aizsardzība, esot atkarīgs no tiesībpolitiskas izšķiršanās, savukārt izšķiršanās par tiesībpolitiskiem jautājumiem pamatā esot demokrātiski leģitimēta likumdevēja uzdevums. Satversmes tiesas kolēģija ar šo netieši min, ka pat tad, ja pieteikuma iesniedzēja būtu sagatavojusi atbilstošu pieteikuma juridisko pamatojumu, viendzimuma partnerattiecību reģistrācijas tiesiskā regulējuma neesamība likumdevēja rīcības brīvības dēļ varētu tikt uzskatīta par atbilstošu Satversmei.

²⁶ Satversmes tiesas 4. kolēģijas 02.02.2017. lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 1/2017). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/decisions/kolegijas-2017-gada-2-februara-lemums-pieteikums-nr-12017/> [aplūkots 18.02.2018.]; sk. arī: Satversmes tiesas 4. kolēģijas 02.02.2017. lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 2/2017). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/decisions/kolegijas-2017-gada-2-februara-lemums-pieteikums-nr-22017/> [aplūkots 18.02.2018.]

²⁷ Satversmes tiesas reglaments: Satversmes tiesas normatīvais tiesību akts. Pieņemts: 05.02.2014. [18.02.2018. red.]

²⁸ Rodiņa A., Amoliņa D. Lietas ierosināšana Satversmes tiesā. Central and Eastern European Legal Studies, No. 1, 2013

Nav šaubu, ka viendzimuma partnerattiecību reģistrācijas tiesiskā regulējuma jautājums Latvijā ir pretrunīgi vērtēts gan juristu vidū,²⁹ gan sabiedrībā kopumā un ka likumdevējam tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi aizsardzības nodrošināšanā patiešām ir zināma rīcības brīvība.³⁰ Tomēr Satversmes tiesas kolēģijas norāde uz likumdevēja tiesībpolitisko izšķiršanos varētu tikt uzskatīta par vismaz netiešu pašierobežošanos.

Lai arī konstitucionālo tiesu aktīvisma un pašierobežošanās līdzsvara meklējumus Satversmes tiesas procesā autors nedaudz plašāk aprakstīs šā darba turpinājumā, pētot lietas ierosināšanu konstitucionālajā tiesvedībā, jāņem vērā bijušā Satversmes tiesas priekšsēdētāja Gunāra Kūtra viedoklis: “[Satversmes tiesai vajadzētu] pašierobežoties, kad tas noteikti ir jādara, nevis tad, kad kaut ko negribas darīt. Ļoti bieži tiesai ir lietas, kuras negribētos izspriest un teikt: “Te mēs ierobežojamies.” Bet īstenībā labi ir tad, ja tiesa neizvairītos no šiem jautājumiem, bet spriestu.”³¹

Autora ieskatā iepriekš minētais liecina, ka arī Satversmes tiesas lēmumi par atteikšanos ierosināt lietu ir mūsdienu tiesību zinātnē nepieciešamas izpētes objekts, taču diemžēl ne šī darba ietvaros.

1.4. Satversmes tiesas tiesneša sociālais statuss

Satversmes tiesa ir koleģiāla institūcija. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 3. pantam Satversmes tiesā ir septiņi tiesneši. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 25. panta pirmajai un otrajai daļai un Satversmes tiesas reglamenta 128. punktam Satversmes tiesa lietas izskata un izrietoši spriedumu vai lēmumu par tiesvedības izbeigšanu pieņem atkarībā no lietas veida, procesa stadijas un konkrētās situācijas apstākļiem pieņem 3, 5, 6 vai 7 Satversmes tiesas tiesneši. Savukārt no Satversmes tiesas likuma 28. panta pirmās daļas un 30. panta otrās daļas, kā arī Satversmes tiesas reglamenta 6. punkta izriet, ka Satversmes tiesas spriedums un lēmums par tiesvedības izbeigšanu tiek pieņemts balsojot. Tas nozīmē, ka Satversmes tiesas sagatavotais spriedums un lēmums par tiesvedības izbeigšanu vienmēr ir Satversmes tiesas tiesnešu intelektuālas un psiholoģiskas mijiedarbības rezultāts. Tā kā šo procesu var ietekmēt katrs Satversmes tiesas tiesnesis, autora ieskatā ir nepieciešams vērtēt šādas ietekmes izpausmes.

²⁹ Piemēram, ir iznācis tematisks juridiskā izdevuma “Jurista Vārds” numurs. Sīkāk sk.: [b. a.]: Partnerattiecību regulējums: kādu ceļu izvēlēsies Latvija? Pieejams: <http://www.juristavards.lv/zinas/266176-partnerattiecibu-tiesiskais-regulejums-kadu-celu-izvelesies-latvija/> [aplūkots 18.02.2018.]

³⁰ ECT 21.07.2015. spriedums lietā Oliari un citi pret Itāliju (iesniegumu Nr. 18766/11 un 36030/11), 162. p.

³¹ Intervija ar bijušo Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. Nav publicēts. Pieejams šī maģistra darba pielikumā.

Jau Aristotelis (*Aristotelēs*; 384. – 322. g. p. m. ē.) rakstīja, ka strīdus gadījumos tiek meklēts tiesnesis un ka iet pie tiesneša nozīmē iet pēc taisnības.³² Arī mūsdienās tiesneši ir tie, kurus valsts, tātad visa sabiedrība, pilnvaro garantēt pārējiem sabiedrības locekļiem tiesībās balstītu taisnīgumu. Vienlaikus tiesnesis sabiedrībā iemieso “tiesību ideju”, jo tikai caur tiesu, proti, ar konkrētu cilvēku – tiesnešu – starpniecību, persona var aizstāvēt savas aizskartās tiesības.³³ Šādi sabiedrības priekšstati nozīmē, ka “tiesnesis” ir ne vien amats kā juridiska kategorija, bet arī cilvēka dzīves laikā iegūts sociālais statuss, kas paredz tiesnesim pienākumu sabiedrībā noteiktās sociālās organizācijas ietvaros pildīt strīdu izšķiršanas funkciju.³⁴

Iegūstot jaunu sociālo statusu, personai ir jāapgūst jauni pienākumi un uzvedības normas, transformējot savu uzvedību atbilstoši šīm normām.³⁵ Tiesnešu, īpaši Satversmes tiesas tiesnešu, gadījumā minēto uzvedības priekšrakstu apgūšana ir nozīmīga, jo tie ir pamatā tiesneša neatkarības nodrošināšanai³⁶ un tikai neatkarīgs tiesnesis var pareizi un tiesiski aizsargāt personas tiesības un brīvības.³⁷ Tādējādi autora ieskatā ir svarīgi apzināt, kādi pienākumi (elementi) veido Satversmes tiesas tiesneša sociālo statusu. Tikai šādas analīzes rezultātā autors varēs pienācīgi definēt, kā jēdziens “personība” saprotams šī maģistra darba ietvaros.

Tā kā viens no sociālajiem mehānismiem, kas nosaka sociālo statusu saturu, ir tiesību avoti,³⁸ autors vispirms vērtēs normatīvi nostiprinātos Satversmes tiesas tiesneša sociālā statusa elementus. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 17. panta otrajai daļai par Satversmes tiesas tiesnesi var apstiprināt personu:

- 1) kura ir Latvijas Republikas pilsonis;
- 2) kurai ir nevainojama reputācija;
- 3) kura dienā, kad Saeimas Prezidijam iesniegts priekšlikums par Satversmes tiesas tiesneša apstiprināšanu, ir sasniegusi 40 gadu vecumu;
- 4) kura ir ieguvusi augstāko profesionālo vai akadēmisko izglītību (izņemot pirmā līmeņa profesionālo izglītību) tiesību zinātnē un arī maģistra (tostarp augstāko juridisko izglītību, kas tiesību ziņā pielīdzināma maģistra grādam) vai doktora grādu;

³² Aristotelis. *Nikomaha ētika*. Tulkojusi Ināra Ķemere. [b. v.]: [b. i.], 107. lpp.

³³ Osipova S. *Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība*. Pieejams: <http://www.satv.ties.gov.lv/articles/tiesnesa-etika-komunikacijas-etikas-dimensija-nodotas-informacijas-skaidriba/> [aplūkots 19.02.2018.]

³⁴ Sīkāk par sociālo statusu sk.: Osipova S. *Ievads tiesību socioloģijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 95. lpp.

³⁵ *Ibid*

³⁶ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006 p. 101 – 102

³⁷ European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). *Report on the Independence of the Judicial System. Part I: the Independence of Judges. Paragraph 6*. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e#](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e#) [aplūkots 19.02.2018]

³⁸ Osipova S. *Ievads tiesību socioloģijā*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 94. lpp.

5) kurai ir vismaz 10 gadus ilgs darba stāžs juridiskajā specialitātē vai zinātniski pedagoģiskajā darbā tieslietu specialitātē zinātniskajā institūcijā vai augstākās izglītības iestādē pēc augstākās profesionālās vai akadēmiskās izglītības (izņemot pirmā līmeņa profesionālo izglītību) tiesību zinātnē iegūšanas.

Turklāt minētajā pantā ietvertais 40 gadu vecuma cenzs ir saistīts nevis ar cilvēka bioloģisku novecošanos, bet gan ar laiku, kurā tiesnesis ir guvis iepriekšēju dzīves pieredzi.³⁹ Tiesneša uzdevumu īstenot taisnīgumu var apgūt tikai ar dzīves pieredzi. Sociālo kompetenci cilvēks iegūst, tikai dzīvojot sabiedrībā.⁴⁰ Minēto apliecina arī visi autora intervētie Satversmes tiesas bijušie un esošie tiesneši. Piemēram, Satversmes tiesas tiesnese Sanita Osipova intervijā uzsvēra, ka sociālā kompetence ir dzīves pieredze, kas no vienas puses ir profesionālā pieredze, bet no otras – pieredze dzīvot starp cilvēkiem un saprast cilvēkus. Ir nevis jāpiemēro tiesību norma, bet jāatrisina situācija dzīvē.⁴¹ Lai arī intervijā tiesnese Osipova šo apgalvojumu izteica par tiesnešiem vispār, autora ieskatā tas noteikti attiecināms arī uz Satversmes tiesas tiesnešiem, jo Satversmes tiesā ir īpaši svarīgi prast izvērtēt apstrīdēto normu darbību sociālajā realitātē, kā arī sprieduma ietekmi uz sociālo realitāti gadījumā, ja apstrīdētās normas tiek atzītas par spēkā neesošām. Uzskatāms piemērs ir Satversmes tiesas (vismaz šo rindu tapšanas brīdī) jaunākais spriedums t.s. “piespiedu nomas lietā”, kur Satversmes tiesa rūpīgi vērtējusi apstrīdēto normu spēkā neesamības laika noteikšanu, apsverot un samērojot būvju īpašnieku un zem tām esošās zemes īpašnieku tiesības un intereses.⁴²

Vienlaikus atbilstoši Satversmes tiesas likuma 17. panta 2.¹ daļai par Satversmes tiesas tiesnesi nedrīkst apstiprināt personu, kura nevar būt par tiesneša amata kandidātu saskaņā ar likuma „Par tiesu varu”⁴³ 55. pantu. Autora ieskatā minētā tiesību norma paredz tādas pienākumus kā Satversmes tiesas tiesneša amata kandidāta uzticība tiesībām (likuma “Par tiesu varu” 55. panta 1., 2., 3., 4. un 6. punkts), finansiālā stabilitāte (likuma “Par tiesu varu” 55. panta 5. punkts), uzticība Latvijas Republikai kā demokrātiskai un tiesiskai valstij (likuma “Par tiesu varu” 55. panta 7. un 8. punkts) un tiesu varai piederīgo amatpersonu korporatīvo normu ievērošana, ja tiesneša amata kandidāts bijis tām pakļauts (likuma “Par tiesu varu” 55. panta 9. punkts). Savukārt no Satversmes tiesas likuma 5. panta pirmās daļas un likuma “Par tiesu varu” 68. panta izriet Satversmes tiesas tiesneša pienākums dot zvērestu (svinīgo

³⁹ Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2009. gada 1. oktobrī stenogramma. Pieejama: <http://www.saeima.gov.lv> [aplūkots 19.02.2018.]

⁴⁰ Osipova S. Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/tiesnesa-etika-komunikacijas-etikas-dimensija-nodotas-informacijas-skaidriba/> [aplūkots: 19.02.2018.]

⁴¹ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu. Nav publicēta. Pievienota šī maģistra darba pielikumā.

⁴² Sk., piemēram, Satversmes tiesas 12.04.2018. spriedumu lietā Nr. 2017-17-01, Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 74, 24. punkts

⁴³ Likums “Par tiesu varu”: LV likums. Pieņemts: 15.12.1992. [19.02.2018. red.]

solījumu), ar kuru Satversmes tiesas tiesnesis īpaši apņemas būt godīgs un taisnīgs, uzticīgs Latvijas Republikai, vienmēr censties noskaidrot patiesību, nekad nenodot to, kā arī tiesas spriešanā ievērot tiesiskuma principu.

Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 10. panta trešo daļu un 36. panta pirmo daļu Satversmes tiesas tiesnesim aizliegts nepildīt (it īpaši sistemātiski) amata pienākumus, veikt necienīgu rīcību (it īpaši tādu, kas nav savienojama ar Satversmes tiesas tiesneša amatu) vai pieļaut administratīvus pārkāpumus. Savukārt atbilstoši Satversmes tiesas likuma 34. panta pirmajai daļai un likumam “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”⁴⁴ Satversmes tiesas tiesnesim ir noteikti amatu savienošanas un ienākumu gūšanas ierobežojumi, kā arī aizliegums būt par politiskās partijas biedru.

Iepriekš minētās tiesību normas liecina, ka Latvijas Republikā normatīvi nostiprinātais Satversmes tiesas tiesneša sociālais statuss pienākumu aspektā ietver tādus elementus kā Latvijas Republikas pilsonības, 40 gadu vecuma, izglītības un profesionālās pieredzes cenzs, uzticība tiesībām un Latvijas Republikai kā demokrātiskai un tiesiskai valstij, tiesneša godīgums, taisnīgums un finansiālā stabilitāte, tiesiskuma principa ievērošana tiesas spriešanā, necienīgas rīcības aizliegums, apzinīga amata pienākumu pildīšana, aizliegums būt par politiskas partijas biedru, amatu savienošanas un ienākumu gūšanas ierobežojumi u. c. Šīs ir ļoti plašs, bet ne izsmeļošs uzskaitījums. Līdzīgi kā jebkura tiesneša, arī Satversmes tiesas tiesneša sociālo statusu ietekmē arī tādi pienākumi, kurus likumdevējs rakstītajās tiesību normās nav tiešā tekstā verbalizējis.

Latvijas republikas Satversmes 92. panta pirmais teikums noteic, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Tiesības uz taisnīgu tiesu uzskatāmas par nodrošinātām vienīgi tad, ja lietu izskata neatkarīga un objektīva ar likumu izveidota tiesa. Turklāt objektivitāte nozīmē, ka tiesnesis nedrīkst būt kaut vai netieši ieinteresēts lietas iznākumā (tostarp nedrīkst būt saistīts ar lietas dalībniekiem) un, izspriežot lietu, nedrīkst ietekmēties no personīgajiem aizspriedumiem, emocijām, sabiedrības vai jebkāda cita spiediena.⁴⁵ Tā kā tiesību uz taisnīgu tiesu kontekstā objektīva tiesneša (tiesas) garantijas ir attiecināmas arī uz konstitucionālo tiesu tiesnešiem,⁴⁶ tad arī Satversmes tiesas tiesneša sociālais statuss uzliek pienākumu tiesnesim nebūt ieinteresētam lietas iznākumā un norobežoties no personīgajiem aizspriedumiem, emocijām, sabiedrības vai jebkāda cita

⁴⁴ Likums “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”. Pieņemts: 25.04.2002. [19.02.2018. red.]

⁴⁵ Sk.: Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 141. – 142. lpp.

⁴⁶ ECT 17.05.2016. spriedums lietā *Affaire Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal* (iesnieguma Nr. Nr. 4687/11)

spiediena. Satversmes tiesas procesā atbilstoši Satversmes tiesas likuma 25. panta piektajai daļai nepastāv noraidījuma institūts, tādēļ Satversmes tiesas tiesneša objektivitātes pienākuma izpilde varētu tikt saistīta ar attiecīgā tiesneša atstāšanās.⁴⁷ Turklāt atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē nostiprinātajām atziņām tiesnesim ne vien jābūt neatkarīgam un objektīvam, bet arī jānodrošina par sevi šāds priekšstats saprātīgam vērotājam no malas.⁴⁸

Eiropas Savienības tiesnesis un Latvijā plaši pazīstamais tiesību zinātnieks Egils Levits 2017. gada Latvijas tiesnešu konferencē uzstājās ar referātu, kurā par tiesneša amata pildīšanas kritēriju izvirzīja arī morālu briedumu, norādot, ka tiesnesim kā minimums ir jābūt spējīgam izvērtēt un rīkoties atbilstoši likumiem un citām sabiedrības normām.⁴⁹ Tiesa gan, Levits šo apgalvojumu izvirza kā minimuma priekšnoteikumu tiesnešiem vispār, nevis Satversmes tiesas tiesnešiem. Autora ieskatā mērauklai Satversmes tiesas tiesnešiem jābūt augstākai. Satversmes tiesas tiesnešiem kā minimums jāspēj kritiski izvērtēt vai likumi un sabiedrības normas atbilst tiem ētiskajiem principiem, kas balstās uz sabiedrībā pieņemtajām vērtībām (I morālās autonomijas pakāpe). Turklāt Satversmes tiesas tiesnesim būtu arī jāspēj paraudzīties pāri konkrētās sabiedrības vērtībām kā esamības kategorijai sociālajā realitātē un, spriežot tiesu, vērtēt arī universālas, vispārcilvēciskas vērtības un uz tām balstītos ētiskos principus kā jābūtības kategoriju (II morālās autonomijas pakāpe). Levits minētās (augstākās) morālā brieduma kategorijas apzīmē ar jēdzienu “morālā autonomija”.⁵⁰ Tādējādi autora ieskatā par Satversmes tiesas tiesneša sociālā statusa elementu noteikti ir uzskatāma arī morālā autonomija.

Autora ieskatā morālā autonomija ir sasaistāma ar pilsonisko drosmi, kuras nozīmi uzsver Satversmes tiesas tiesnese Sanita Osipova. Viņa norāda, ka nevienu tiesu nevar spriest par sevi nepārliecināts un glēvs cilvēks. Ikvienā lietā ir zaudējusī puse.⁵¹ Tāpat atsevišķas lietas ir sabiedrībā publiski izskanējušas, sabiedrībai ir radies radikāls viedoklis un šādās lietās var nākt spriest pretēji sabiedrības vairākuma viedoklim. Tiesnesim jāspēj šādu spriedumu pieņemt un pamatot.

Iepriekš autora uzskaitītais Satversmes tiesas tiesneša sociālā statusa noteikto pienākumu (elementu) uzskaitījums nav un nevar būt izsmeļošs, jo katru pienākumu ir iespējams konkretizēt. Piemēram, varētu uzskatīt, ka no Satversmes tiesas tiesneša zvēresta izrietošais pienākums būt taisnīgam un godīgam ietver arī visus citus iepriekš minētos pienākumus. Tomēr šī darba mērķis nav uzskaitīt visus Satversmes tiesas tiesneša sociālajā statusā ietvertos sociālos

⁴⁷ Sīkāk par atstāšanās Satversmes tiesas procesā sk.: Priekulis J. Satversmes tiesas tiesneša atstāšanās. 2016, Nr. 30, 21. – 27. lpp.

⁴⁸ Piem., ECT 15.12.2005. spriedums lietā Kyprianou pret Kipru (iesnieguma Nr. 73797/01), 68. p.

⁴⁹ Levits E. Par dažiem tiesneša neatkarības aspektiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 16, 2018, 67. – 71. lpp.

⁵⁰ Turpat

⁵¹ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā

un normatīvos pienākumus, bet gan sniegt ieskatu šā sociālā statusa kompleksumā. Tikai apzinoties Satversmes tiesas tiesnesim noteiktos sociālos pienākumus un uzvedības ierobežojumus, iespējams produktīvi diskutēt par to darbību sociālajā realitātē, proti, sasaisti ar individuāla tiesneša personību.

1.5. Personība: neliela sasaiste ar psiholoģijas zinātņi

Apsverot Satversmes tiesas tiesnešu objektivitātes garantijas kā tiesību normas darbību sociālajā realitātē, autora ieskatā papildus izpētes vērts objekts ir iepriekš pieminētais aizliegums ietekmēties no personīgajiem aizspriedumiem, emocijām, sabiedrības vai jebkāda cita spiediena. No vienas puses, tieši šie apstākļi ir tie, kas veido katra cilvēka personību un var izrietēt no citām konstitucionālās tiesas tiesneša sociālajām lomām. No otras puses, juridiskajā literatūrā pastāv viedoklis, ka konstitucionālās tiesas tiesnesim tiesas spriešanā ir jāņem vērā sabiedrībā valdošās vērtības arī tad, ja tās nesakrīt ar viņa subjektīvajām vērtībām.⁵² Šādi personiski apstākļi pēc autora domām varētu būt saistīti ar konkrētā cilvēka – tiesneša pasaules uzskatu, kam viennozīmīgi ir pakārtota arī viņa juridiskā pozīcija un kura ierobežošana ir tieši saistīta ar tiesneša (tostarp Satversmes tiesas tiesneša) iekšējo neatkarību. Šo apstākļu ārējai un pilnīgai analīzei būtu nepieciešams veikt starpdisciplināru pētījumu, kurā tiesas spriešanu Satversmes tiesā pētītu ne vien tiesību teorētiķi un filozofi, bet arī psihologi, tiesību sociologi un, iespējams, politologi. Neraugoties uz minēto, tiesību zinātne ļauj izprast tiesas spriešanas juridiskās robežas Satversmes tiesā. Lai šīs robežas apzinātu un vērtētu praktiski, papildus iepriekš aprakstītajiem sabiedrībā pastāvošajiem elementiem nepieciešams sniegt ieskatu arī personības izpratnē un tās nozīmē tiesas spriešanā.

Psiholoģijas zinātnē ir grūti minēt kādu vienotu personības definīciju, jo ir daudz personības teoriju, kurā katrā personības definīcija atšķiras. Vispārinot personību var definēt kā dinamisku un organizētu iekšējo pazīmju kopumu, kas ietekmē indivīda kognīcijas⁵³, motivāciju un uzvedību dažādās situācijās.⁵⁴ Vienkāršāk – cilvēki domā, jūtas un rīkojas relatīvi noturīgā veidā, ko var aprakstīt viņi paši un tie, kas viņus pietiekami labi pazīst,⁵⁵ un šīs domas, jūtas un rīcības ir saistāmas ar katra konkrētā indivīda personību (vispārīgā psiholoģijas

⁵² Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 95

⁵³ Jēdziens "kognīcijas" ietver domas, pārlicības, uzskatus, gaidas u.tml.

⁵⁴ Perepjolkina V., Ludāne M., Mārtinsons K., Mihailova S. 11. nodaļa. Personība. Grām.: Psiholoģija 2. Personība, grupa, sabiedrība, kultūra. Sagatavojis autoru kolektīvs. K. Mārtinsons un A. Miltuzes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015, 10. lpp.

⁵⁵ Van Skotere L., Perepjolkina V. Personības iezīmju piecu faktoru modeļa aptauju NEO-PI-R, NEO-FFI un NEO-FFI-R versijas latviešu valodā – to psihometriskie rādītāji. Grām.: Latvijas Universitātes Raksti. 768. sējums. Psiholoģija. Rīga: Latvijas Universitāte. 2011, 58. lpp.

zinātnes izpratnē). Autora ieskatā no jurisprudences skatu punkta personību varētu saistīt ar tiesneša pasaules uzskatu un juridisko pozīciju. Juridiskā pozīcija šī darba ietvaros apzīmē tiesneša izpratni par tiesību jēdzienu, pieļaujamajiem tiesību avotiem un Satversmes tiesas lomu sabiedrībā.

Autora ieskatā ir nozīmīgi personību vērtēt kontekstā ar atribūciju – psiholoģisku procesu, kura ietvaros notiek secinājumu izdarīšana par cilvēka uzvedības cēloņiem un viņa sociālajām attieksmēm, iekšējo vai ārējo rīcības cēloņu piedēvēšana viņa uzvedībai.⁵⁶ Pēc autora domām attiecībā uz Satversmes tiesas tiesnešiem atribūcija jeb piedēvēšana lielākoties izpaužas kā secinājumu izdarīšana par konkrētu nolēmumu un tā motīviem. Atribūciju šajā gadījumā veic jebkura persona, kam ir zināma konkrēta Satversmes tiesas darbība, kuras kontekstā atribūcija tiek veikta.

Praksē gan atribūcijas process ne vienmēr notiek precīzi. Tas var būt arī kļūdainš. Piemēram, persona var pieļaut atbilstības kļūdu, cita cilvēka rīcības cēloņus skaidrojot kā atbilstošus viņa personībai pat tad, ja ir zināmi arī situatīvie apstākļi, kas varētu būt ietekmējuši šī cilvēka rīcību.⁵⁷ Satversmes tiesas tiesneša gadījumā par atbilstības kļūdu autora ieskatā ir uzskatāma kategoriska norāde, ka Satversmes tiesas tiesneša personība (vispārīgā psiholoģijas zinātnes izpratnē) ietekmē Satversmes tiesas nolēmumu.⁵⁸ Kā jau iepriekš minēts, Satversmes tiesa spriedumus un lēmumus par tiesvedības izbeigšanu pieņem koleģiāli, t. i., vairāku tiesnešu sastāvā. Šis Satversmes tiesas tiesnešu intelektuālās mijiedarbības aspekts ir uzskatāms par situatīvu apstākli, kas ietekmē katra Satversmes tiesas tiesneša individuālo darbību. Par šādiem apstākļiem var uzskatīt arī Satversmes tiesas tiesneša statusam atbilstošos sociālos pienākumus un nenoliedzami – tiesas spriešanas pienākumu.

Iepriekš minētā tēze pēc autora domām gan ir attiecināma uz pašu nolēmumu kā Satversmes tiesas darbības sabiedrībai redzamo objektu. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 28. panta pirmajai daļai nolēmumu pieņemšana Satversmes tiesā notiek balsošanas ceļā, tiesnešiem iepriekš apspriežoties, diskutējot un izrietoši arī cenšoties pārliecināt pārējos tiesnešus par saviem argumentiem konkrētā lietā. Šādas diskusijas no sabiedrības acīm tiesu varas autoritātes nodrošināšanas nolūkā aizsargā apspriežu istabas noslēpums. Kad diskusiju gaitā konsensu nav izdevies panākt un kāds Satversmes tiesas tiesnesis ir balsojis pret spriedumā izteikto viedokli, šis tiesnesis atbilstoši Satversmes tiesas likuma 30. panta sestajai

⁵⁶ Sīkāk sk.: Škuškovnika D. Indivīds sociālajā vidē. Grām.: Psiholoģija 2. Personība, grupa, sabiedrība, kultūra. Sagatavojis autoru kolektīvs. K. Mārtinsones un A. Miltuzes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015, 89. lpp.

⁵⁷ Turpat, 91. lpp.

⁵⁸ Sal. sk.: Intervija ar Satversmes tiesas bijušo priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

daļai gatavo atsevišķās domas. Tas nozīmē, ka tieši atsevišķajās domās ir iespējams vērtēt katra tiesneša individuālo viedokli konkrētas lietas ietvaros.

2. ARGUMENTUM AD HOMINEM UN JURIDISKĀS METODEDES

Pirms tiesneša atsevišķo domu institūta izpētes Satversmes tiesas procesā, autora ieskatā ir būtiski šādu izpēti konceptuāli vērtēt argumentācijas teorijas diskursā. Argumentācijas teorijas neatņemams izpētes objekts ir arī argumentācijas kļūdas. Šā darba kontekstā īpaši nozīmīga ir argumentācijas kļūda, ko apzīmē ar latīņu valodas jēdzienu *argumentum ad hominem*. *Argumentum ad hominem* ir tāds arguments, ar kuru viens diskusijas dalībnieks vēršas pret otru diskusijas dalībnieku, diskreditējot pēdējā kompetenci, neatkarību un uzticamību.⁵⁹ Satversmes tiesas gadījumā tā varētu būt, piemēram, kategoriska norāde, ka kāda Satversmes tiesas tiesneša vai tiesnešu piederība noteiktai reliģiskajai sektai ir ietekmējusi nolēmuma saturu.

Izvērtēt *argumentum ad hominem* kā argumentācijas kļūdas esamību, kritizējot kādu Satversmes tiesas nolēmumu, ir iespējams, sniedzot ieskatu juridiskās argumentācijas būtībā.

Juridiskā argumentācija atšķiras no citiem argumentācijas veidiem, jo tai jāatbilst tiesību normām un tā nevar būt patvaļīga. Juridiskās argumentācijas atšķirības izriet no tiesiskuma principa, kas noteic, ka likums un tiesības ir saistošas ikvienai valsts varas institūcijai,⁶⁰ tostarp tiesu varas institūcijām un Satversmes tiesai. Uz šādu prezumpciju balstās valsts varas īstenošana,⁶¹ proti, tautai kā suverēnās varas nesējai valstī jāvar pārliecināties par tiesību piemērošanas akta pamatotību.⁶² Pamatā tas tiek nodrošināts, juridiskajā argumentācijā izmantojot juridiskā siloģisma shēmu, kur lielā premisa ietver tiesību normu (tiesisko sastāvu), mazā premisa – konkrētās lietas faktiskos apstākļus (faktisko sastāvu), bet slēdziens jeb konklūzija – apstiprinājumu tam, ka konkrētās tiesību normas tiesiskās sekas lietas apstākļos ir piemērojamas.⁶³

Mūsdienu tiesību zinātnē ir vispārzināms, ka arī vispārējie tiesību principi ir tiesību normas. Vispārējie tiesību principi cita starpā saturiski ietver priekšrakstus, kas attiecas uz institūcijām, kuras piemēro tiesību normas, un nosaka, kā eventuāli piemērojamā tiesību norma ir jāmeklē, jāinterpretē utt.⁶⁴ Tādējādi tiesību normu piemērošanas process ir normatīvi

⁵⁹ Sk.: Feteris E. T. *Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions*. Springer Science+Business Media: Dordrecht, 1999, p. 168 – 169

⁶⁰ Satversmes tiesas 03.02.2012. spriedums lietā Nr. 2011-11-01, Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 21, 16. punkts

⁶¹ Satversmes tiesas 19.12.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01, Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 200, 23. punkts

⁶² Sk.: Aarnio A. *The Rational as Reasonable. A Treatise on Legal Justification*. D. Reidel Publishing Company: Dordrecht, Boston, Lancaster, Tokyo, 1987, p. 5 – 7

⁶³ Sīkāk par juridiskā siloģisma shēmu sk., piemēram, Neimanis J. *Ievads tiesībās*. Aut. izd.: Rīga, 2004, 137. -140. lpp.

⁶⁴Sk.: Rezevska D. *Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana*. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 1, 2010, 28. - 31. lpp.; Sk. arī: Rezevska D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 31. – 32. lpp.

ierobežots. Šos ierobežojumus, atbilstoši kuriem taisnīguma ideja no vērtībām un dažādiem tiesību avotiem tiek transformēta konkrētā strīda risināšanai piemērojamā tiesību normā,⁶⁵ dēvē par juridiskajām metodēm. Pēc būtības juridiskās metodes ir tiesību normu piemērošanas posmi, kas klasiskā gadījumā ietver faktisko apstākļu relācijas tehniku,⁶⁶ faktiskā sastāva konstruēšanu,⁶⁷ tiesību avotu daudzveidības izmantošanu⁶⁸ un tiesību normu interpretāciju,⁶⁹ tiesību normu augstāko kritiku,⁷⁰ tiesību normu zemāko kritiku,⁷¹ tiesību tālākveidošanu,⁷² tiesību normu kolīziju risināšanu⁷³ un konkrētā tiesību piemērošanas akta pienācīgu pamatošanu (argumentāciju).

Satversmes tiesas process ir īpašs, jo tajā tiek skatītas lietas par tiesību normu (aktu) konstitucionalitāti. Lai arī, spriežot tiesu, Satversmes tiesai jāizmanto visas iepriekš minētās juridiskās metodes, metode, kas nošķir Satversmes tiesu no citām tiesu varas institūcijām, ir

⁶⁵ Sunde J. Ø. Managing the Unmanageable. An Essay Concerning Legal Culture as an Analytical Tool. In: Koch S., Skodvin K. E., Sunde J. Ø. (eds.). Comparing Legal Cultures. Bergen: Fagbokforlaget, p. 13 – 25

⁶⁶ Relācijas tehnika ir juridiskā metode, kuras ietvaros lietas materiālos esošās informācijas (lietas faktiskajiem apstākļiem un procesa dalībnieku argumentu) apstrādes rezultātā tiek sagatavots lietas izklāsts, nošķirot būtiskos lietas apstākļus no nebūtiskajiem. Sīkāk sk.: Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016, 202. – 208. lpp.

⁶⁷ Faktiskā sastāva konstruēšana ir juridiskā metode, kuras ietvaros tiesību piemērotājs noteic, kuri konkrētās lietas būtiskie faktiskie apstākļi ir tie, kuri konkrētajā lietā paši par sevi veidos juridiskā siloģisma mazo premisu, t. i., faktisko sastāvu, kuru regulēs tiesību norma. Sal.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 126. – 135. lpp.

⁶⁸ Tiesību avotu daudzveidības izmantošana pati par sevi nav juridiskā metode, taču ir tiesību normu piemērošanas procesa neatņemama sastāvdaļa, jo ideālā gadījumā sniedz tiesību piemērošanas akta adresātam (vērtētajam) pēc iespējas vairāk iespēju, kā pārliecināties par attiecīgā akta taisnīgumu. Sk.: Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 1, 2010, 28. - 31. lpp.

⁶⁹ Tiesību normu interpretācija ir juridiskā metode, kuras ietvaros tiesību piemērotājs noskaidro potenciāli piemērojamās tiesību normas saturu, iztulkojot to pēc tās vārdiskās jēgas (gramatiskā interpretācijas apakšmetode), vietas un lomas tiesību sistēmā (sistēmiskā interpretācijas apakšmetode), kontekstā ar vēsturiskajiem apstākļiem, kas bija tiesību normas pieņemšanas pamatā (vēsturiskā interpretācijas apakšmetode), un atbilstoši tiesību normas mērķim (teleoloģiskā interpretācijas apakšmetode). Sīkāk par tiesību normu interpretācijas metodēm sk., piemēram, Melķis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs Dr. habil. iur. prof. E. Melķiša zinātniskajā redakcijā. Latvijas Universitāte: Rīga, 2003, 110. -114. lpp.; Melķis E. Iztulkošanas metodes. Grām: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs Dr. habil. iur. prof. E. Melķiša zinātniskajā redakcijā. Latvijas Universitāte: Rīga, 2003, 115. -125. lpp.; Pumpišs A. Tiesību normu iztulkošanas kvintesence. Jurista Vārds, 2014, Nr. 25, 24. - 31. lpp.

⁷⁰ Tiesību normu augstākā kritika ir juridiskā metode, kuras ietvaros notiek tiesību normas konstitucionalitātes pārbaude.

⁷¹ Tiesību normu zemākā kritika ir juridiskā metode, kuras ietvaros notiek tiesību normas spēkā esamības un piemērojamības pārbaude. Sal. sk.: Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiska un demokrātiskā valstī. Rīga, Latvijas Vēstnesis, 2016, 41. – 43. lpp.

⁷² Tiesību tālākveidošana ir juridiskā metode, kuras ietvaros tiesību piemērotājs nonāk noved pie jaunām, abstraktām juridiskām atziņām par kādas rakstītajās tiesībās esošās tiesību normas attiecināšanu uz šaurāku gadījumu loku, nekā to formulējis likumdevējs, plašāku gadījumu loku vai jauniem faktiskajiem gadījumiem, kuru regulēšanas nepieciešamību likumdevējs nav apsvēris un kas tomēr ietilpst tiesību normas regulējuma sfērā. Sk., piemēram, Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5163/28110-Ginta_Sniedzite_2010.pdf?sequence=1; aplūkots: [12.04.2018.]

⁷³ Tiesību normu kolīziju risināšana ir juridiskā metode, ar kuras palīdzību gadījumos, kad lietas faktisko sastāvu pilnībā vai daļēji regulē divas vai vairākas tiesību normas, kuru tiesiskie sastāvi sakrīt, un viena konkurējošā norma izslēdz citas piemērošanu, noteikt piemērojamo normu. Sīkāk sk. Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 163. – 167. lpp.

tiesību normu augstākā kritika. Šāda apgalvojuma pamatā ir apstākļi, ka atbilstoši Satversmes 85. pantam Satversmes tiesa ir vienīgā institūcija, kura bez paša apstrīdētā tiesību akta (normas) izdevēja ir tiesīga atzīt attiecīgo apstrīdēto aktu (normu) par spēkā neesošu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, autors šā darba ierobežotā apjoma dēļ lielāku uzmanību pievērš tieši tiesību normu augstākās kritikas analīzei. Tikai konstatējot, ka šī metode Satversmes tiesai nekādu uz tiesībām nebalstītas rīcības brīvības iespēju, var izdarīt secinājumus par iespējamu *argumentum ad hominem* argumentācijas kļūdas esamību un izrietoši iespējamu Satversmes tiesas tiesneša juridiskās pozīcijas (personības) ietekmi uz attiecīgo Satversmes tiesas spriedumu. Autora ieskatā šāda novērtējuma pieļaujamība izriet no nepieciešamības pētīt tiesnešu neatkarības garantijas un no tām izrietošo tiesnešiem uzlikto pienākumu darbību sociālajā realitātē.

2.1. Tiesību normu augstākā kritika un konstitucionālā kontrole

Kā jau minēts, tiesību normu augstākā kritika ir juridiskā metode, kuras ietvaros notiek tiesību normas konstitucionalitātes pārbaude. Zīmīgi, ka tiesību normu augstākās kritikas realizācija dažādās lietās var būt atšķirīga atkarībā no pieteikuma iesniedzēja (konkrētā⁷⁴ vai abstraktā⁷⁵ konstitucionālā kontrole) un iespējami aizskarto pamattiesību satura (pamattiesību ierobežojuma tests,⁷⁶ valsts pozitīvā pienākuma ievērošanas tests⁷⁷ vai cits tests⁷⁸) u. c. Tomēr neatkarīgi no minētā lielākā daļa no Satversmes tiesā izskatītajām lietām ietver pamattiesību ierobežojuma testa piemērošanu.⁷⁹ Ņemot vērā minēto un šā darba apjoma ierobežojumus, autors šā darba ietvaros vērtēs tieši pamattiesību ierobežojuma testu.

Lai izprastu tiesību normu augstākās kritikas saturu Latvijas tiesību sistēmā pamattiesību ierobežojuma testa kontekstā, vispirms jāapzina šā vispārējā tiesību principa konkretizācijas elementi. Likumdevējs tos ir verbalizējis Satversmē (formālā izpratnē). Atbilstoši Satversmes 116. pantam personas tiesības, kas noteiktas Satversmes deviņdesmit sestajā, deviņdesmit septītajā, deviņdesmit astotajā, simtajā, simt otrajā, simt trešajā, simt sestajā un simt astotajā pantā, var ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības,

⁷⁴ Sal. sk.: Satversmes tiesas 15.02.2018. spriedums lietā Nr. 2017-09-01, Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 35

⁷⁵ Sal. sk.: Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 193

⁷⁶ Sal. sk.: Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01, Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209

⁷⁷ Sal. sk.: Satversmes tiesas 15.02.2018. spriedums lietā Nr. 2017-09-01, Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 35

⁷⁸ Atsevišķos gadījumos Satversmes tiesa ir vērtējusi, vai konkrētajā lietā apstrīdētās normas nodrošina Satversmes 92. panta pirmajam teikumam atbilstošas procesuālās tiesības un vai personai netiek liegta pieeja tiesai šā jēdziena institucionālajā nozīmē; sal. sk. Satversme tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01, 32. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 33

⁷⁹ Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2017. 15. lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/01/Pārskats-2017_final-LV-13.03.2018..pdf [aplūkots 14.03.2018.]

demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Uz šajā pantā minēto nosacījumu pamata var ierobežot arī reliģiskās pārliecības paušanu. Vienlaikus Satversmes 105. panta trešajā un ceturtajā teikumā ir ietvertas norādes par īpašuma tiesību ierobežošanu. Lai arī tiesību zinātnē norādīts uz Satversmē ietvertās pamattiesību ierobežošanas klauzulas formulējuma trūkumiem, Satversmes tiesas praksē tā funkcionē veiksmīgi. Satversmes tiesa sniegusi pamatojumu pamattiesību, kuras nav minētas Satversmes 116. pantā, ierobežošanas kārtībai. Tāpat Satversmes tiesa formulējusi pamattiesību ierobežojumu pārbaudes metodoloģiju.⁸⁰

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka lielākā daļa Satversmē noteikto pamattiesību nav absolūtas, un, pastāvot noteiktiem nosacījumiem, valsts var tās ierobežot.⁸¹ Izrietoši, vērtējot personas pamattiesību ierobežojumu, jānoskaidro, pirmkārt, attiecīgās pamattiesības tvērums, otrkārt, vai valsts rīcība ir kvalificējama kā šīs pamattiesības aizskārums, un, treškārt, vai šis aizskārums ir attaisnojams.⁸² Pirmajos divos posmos Satversmes tiesai jāinterpretē kā Satversmes normas, tā apstrīdētā norma. Savukārt pamattiesību aizskāruma attaisnojāmības vērtējums, kas ir tiesību normu augstākās kritikas kvintesence, notiek ar jau minēto pamattiesību ierobežojuma testu.

2.2. Teleoloģiskā interpretācija

Tiesību normu interpretācijas pamatā ir tiesību normas teksta jēgas noskaidrošana. Ja gramatiskā, sistēmiskā un vēsturiskā interpretācijas apakšmetožu izmantošana autora ieskatā ir salīdzinoši skaidra, tad teleoloģiskās interpretācijas apakšmetodes gadījumā ir nepieciešama plašāka analīze. Egils Levits ir norādījis, ka tieši teleoloģiskās interpretācijas gadījumā tiesneša personībai ir īpaša nozīme.⁸³

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka „ar tiesību normu palīdzību, ievērojot taisnīguma un vienlīdzības principus, valsts panāk gan esošas, gan potenciālas interešu konfliktsituācijas atrisinājumu sabiedrības ietvaros”.⁸⁴ Tādējādi tiesību piemērotājam jānoskaidro patiesā

⁸⁰ Sīkāk sk.: Pleps J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 116. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Vēstnesis: Rīga, 2011, 758. – 762. lpp.

⁸¹ Satversmes tiesas 07.03.2005. spriedums lietā Nr. 2004-15-0106, 21. punkts. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 40

⁸² Pleps J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 116. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Vēstnesis: Rīga, 2011, 758. – 762. lpp.

⁸³ Intervija ar Eiropas Savienības Tiesas tiesnesi Egilu Levitu. Nav publicēta. Pieejama šā maģistra darba pielikumā.

⁸⁴ Satversmes tiesas 09.07.1999. spriedums lietā Nr. 04-03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999, Nr. 229/230

likumdevēja griba, izmantojot visas iztulkošanas metodes.⁸⁵ Šāda izpratne saistāma ar interešu jurisprudenci (filozofiju) un subjektīvo teleoloģisko interpretācijas teoriju, kuras kodolu veido atziņa, ka „likumi ir katras tiesiskās sabiedrības pretējo materiālā, nacionālā, reliģiskā un ētiskā virziena interešu rezultāti”.⁸⁶ Subjektīvās teleoloģiskās interpretācijas gadījumā izpētes objekts ir normatīvā tiesību akta teksts un tā sagatavošanas materiāli, jo tieši no tiem var izrietēt likumdevēja nolūks tiesību normas pieņemšanai.

Vienlaikus likumdevējam pēc savas iniciatīvas arī pēc tiesību normu spēkā stāšanās ir iespēju robežās jāseko līdzi tam, vai tiesību piemērošanas praksē šīs normas patiešām efektīvi pilda savu uzdevumu.⁸⁷ Ja tiek konstatēts, ka tiesību piemērošanas praksē tiesību normas nefunkcionē, tad ir nepieciešams tās pilnveidot. Savukārt gadījumā, ja likumdevējs nav reagējis uz tiesību normas piemērošanu pretēji tā iecerēm un mērķiem un šajā jomā ir izveidojusies noteikta tiesību prakse, Satversmes tiesa tiesību normas satura noskaidrošanā ņem vērā normas piemērošanas praksi un judikatūru, nevis likumdevēja apsvērumus par pareizākās tiesību normas iztulkošanas iespējamību.⁸⁸ Šāda pieeja saistāma ar vērtību jurisprudenci (filozofiju) un objektīvi teleoloģisko iztulkošanas teoriju, atbilstoši kurai likumdevēja vēsturisko interešu izpēte ir sekundārā salīdzinājumā ar tiesību radīšanas laika interešu „pārvērtēšanu” no šodienas – tiesību piemērošanas brīža – viedokļa.⁸⁹

Objektīvā iztulkošanas teorija balstās uz pieņēmumu, ka likums pēc tā izsludināšanas dzīvo patstāvīgu dzīvi un likumdevēja griba vairs nav izšķiroša. Likums kļūst gudrāks par tā radītāju. Iztulkošana attiecīgi vērsta uz likuma, nevis likumdevēja gribas izzināšanu.⁹⁰ Likumdevēja noteiktais tiesību mērķis reālās sociālās dzīves izmaiņu rezultātā neatbilst dzīves prasībām.⁹¹ Tiesību piemērotājam jāņem vērā tiesību piemērošanas brīdī sabiedrībā pastāvošās vērtības. Viņam ir nepieciešams atrast kādus ārpus likuma esošus (t.i., ar likumdevēja gribu tieši nesaistītus) kritērijus, kas varētu tikt izmantoti likumdevēja izdarītā vērtējošā lēmuma

⁸⁵ Sk.: Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 283. lpp.; sk. arī: Satversmes tiesas 22.04.2005. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-25-03. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 69

⁸⁶ Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 34. lpp.

⁸⁷ Satversmes tiesas 06.06.2012. spriedums lietā Nr. 2011-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 89

⁸⁸ Sk.: Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. Zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 283. lpp.

⁸⁹ Sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: Aut. izd., 2004, 41. lpp.

⁹⁰ Grigore-Bāra E. Tiesību mērķa nozīme tiesību piemērošanā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. Zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 290. lpp.

⁹¹ Meļķis E. Problēmas. Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. Latvijas Vēstnesis. 1997, Nr. 125

vietā.⁹² Autora ieskatā tieši šo kritēriju noteikšanā vistīcāmāk var izpausties tiesneša juridiskā pozīcija, jo to noteikšanā tiesnesim ir salīdzinoši. Kā autors konstatēs šā darba turpmākajās nodaļās, vismaz netiešas diskusijas par subjektīvās un objektīvās teleoloģiskās interpretācijas teoriju izmantošanu notiek arī Satversmes tiesas praksē.

2.3. Pamattiesību ierobežojuma tests

Satversmes tiesa ir paudusi: lai noskaidrotu, vai pamattiesību ierobežojums, kas noteikts ar apstrīdēto normu, ir pieļaujams, Satversmes tiesai pamatā⁹³ jāvērtē,

- 1) vai šis pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu,
- 2) vai tam ir leģitīms mērķis,
- 3) vai ierobežojums ir samērīgs.⁹⁴

2.3.1. Pienācīgā kārtībā pieņemts likums

Satversmes tiesa ir norādījusi: lai izvērtētu, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu, jāpārbauda:

- 1) vai likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību;
- 2) vai likums ir izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām;
- 3) vai likums ir pietiekami skaidri formulēts, lai persona varētu izprast no tā izrietošo tiesību un pienākumu saturu un paredzēt tā piemērošanas sekas.⁹⁵

Ar jēdzienu “likums” šajā kontekstā jāsaprot ne tikai Saeimas pieņemtie likumi, bet arī citi normatīvie tiesību akti.⁹⁶ Normatīvajos tiesību aktos paredzētā likumu pieņemšanas kārtība tradicionāli tiek saistīta ar Satversmes un Saeimas kārtības ruļļa⁹⁷ prasībām. Ministru kabineta noteikumu gadījumā papildus Satversmei vērtējams arī Ministru kabineta iekārtas likums⁹⁸ un Ministru kabineta kārtības rullis,⁹⁹ bet pašvaldību saistošo noteikumu gadījumā – likums “Par

⁹² Grigore-Bāra E. Tiesību mērķa nozīme tiesību piemērošanā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. Zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016, 290. lpp.

⁹³ Pamattiesību ierobežojuma tests, piemēram, Satversmes 91. pantā noteikto vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma principu un 105. pantā noteikto tiesību uz īpašumu ierobežojumu gadījumā ir atšķirīgs.

⁹⁴ Sal. sk.: Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr. 2003-05-01, 22. p. Latvijas Vēstnesis, 2003, Nr. 152

⁹⁵ Satversmes tiesas 02.07.2015. spriedums lietā Nr. 2015-01-01, 14. p. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 129

⁹⁶ Sīkāk sk.: Satversmes tiesas 20.05.2002. spriedums lietā Nr. 2002-01-03, secinājumu daļa. Latvijas Vēstnesis, 2002, Nr. 75

⁹⁷ Saeimas kārtības rullis: LV likums. Pieņemts 28.07.1994. [14.03.2018. red.]

⁹⁸ Ministru kabineta iekārtas likums: LV likums. Pieņemts 15.05.2008. [14.03.2018. red.]

⁹⁹ Ministru kabineta kārtības rullis: Ministru kabineta 2009. gada 7. aprīļa noteikumi Nr. 300. [14.03.2018. red.]

pašvaldībām”.¹⁰⁰ Turklāt no Satversmes prakses izriet, ka ne katrs normatīvā akta pieņemšanas pārkāpums ir pietiekams, lai uzskatītu, ka pieņemtajam aktam nav juridiska spēka. Lai minētā procedūras pārkāpuma dēļ kādu aktu atzītu par spēkā neesošu, jābūt pamatotām šaubām, ka gadījumā, ja procedūra tiktu ievērota, normatīvā akta izdevējs pieņemtu atšķirīgu lēmumu.¹⁰¹

Tiesību zinātnē ir pausts viedoklis, ka Satversmes tiesa savā praksē tomēr pārbauda ne vien konstitucionālo likumdošanas prasību ievērošanu, bet arī izvirza prasības par nepieciešamajām konsultācijām un pieņemto lēmumu pamatotību.¹⁰² Minētais apstiprinās jaunākajā Satversmes tiesas judikatūrā. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Saeima, īstenojot likumdošanas tiesības, bauda rīcības brīvību tiktāl, ciktāl netiek pārkāpti vispārējie tiesību principi un citas Satversmes normas.¹⁰³ Sabiedrībā jāveidojas pārliecība par to, ka apstrīdētās normas pieņemšanas gaitā nepieciešamība ierobežot Satversmē noteiktās pamattiesības bija rūpīgi izsvērta. Proti, likumdošanas procesam jāatbilst normatīvajos aktos noteiktajām formālajām prasībām, kā arī jāveicina personu uzticēšanās valstij un tiesībām, proti, jāvieš pārliecība, ka izraudzītais risinājums ir taisnīgs.¹⁰⁴

No minētā izriet, ka Satversmes tiesas jaunākajā judikatūrā, vērtējot vai konkrētā lietā apstrīdētā tiesību normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtībā pieņemtu likumu, papildus likumdošanas procesa formālajām prasību ievērošanas pārbaudei, iezīmējas arī analīze par atbilstību vispārējiem tiesību principiem, it īpaši taisnīguma principam. Tādējādi Satversmes tiesa ir paplašinājusi tās realizētās kontroles tvērumu normatīvā akta pieņemšanas procesā salīdzinājumā ar tās iepriekšējo praksi, kas minēta šīs nodaļas ievadā. Autora ieskatā kompetence paplašināt (vai vismaz konkretizēt) Satversmes tiesas realizētās kontroles tvērumu primāri varētu būt saistīta ar vispārējo tiesību principu piemērošanu, bet sekundāri – arī ar Satversmes tiesas tiesnešu juridisko pozīciju (personību).

2.3.2. Legitīmais mērķis

Jebkuram pamattiesību ierobežotājam ir skaidri jāatklāj pamattiesību ierobežošanas mērķis un nepieciešamība, proti, jāpierāda, ka patiešām pastāv apstākļi, kuru dēļ pamattiesību

¹⁰⁰ Likums “Par pašvaldībām”: LV likums. Pieņemts 19.05.1994. [14.03.2018. red.]

¹⁰¹ Satversmes tiesas 13.07.1998. spriedums lietā Nr. 03-04(98), secinājumu daļas 3. p. Latvijas Vēstnesis, 1998, Nr. 208/210

¹⁰² Pleps J. The Principle of Good Legislation. In: The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space. Rīga: University of Latvia Press, 2012, p. 16 - 26

¹⁰³ Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01, 25.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209

¹⁰⁴ Satversmes tiesas 12.04.2018. spriedums lietā Nr. 2017-17-01, 21.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 74

ierobežošana ir nepieciešama.¹⁰⁵ Satversmes 116. pantā ir norādīti tādi leģitīmie mērķi kā citu cilvēku tiesību, demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības, labklājības un tikumības aizsardzība. Turklāt pastāv viedoklis, ka šis uzskaitījums ir izsmeļošs.¹⁰⁶

Neraugoties uz iepriekš minēto, Satversmes tiesas praksē tomēr konstatējami arī citi leģitīmie mērķi, piemēram, notiesāto resocializācija.¹⁰⁷ Lai arī Satversmes 116. pantā tiek apskatīti apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmie mērķi, Satversmes tiesa konkrētajā lietā ir izmantojusi jēdzienu “apstrīdētās normas leģitīmais mērķis”. Tomēr autora ieskatā šādai neprecizitātei visticamāk ir vairāk semantiska, nevis juridiska nozīme, jo Satversmes tiesa, vērtējot pamattiesību ierobežojumu, atrod tieši šā ierobežojuma leģitīmo mērķi. Turklāt atšķirības tiesību zinātnē un Satversmes tiesas judikatūrā visticamāk skaidrojamas ar apstākli, ka Satversmes tiesas spriedums ticis pieņemts neilgi pēc iepriekš citētās juridiskās literatūras izdošanas.

Ņemot vērā izklāstīto, autors secina, ka Satversmes 116. pantā ietvertais pamattiesību ierobežojumu leģitīmā mērķa uzskaitījums nav izsmeļošs un sociālajā realitātē Satversmes tiesa var formulēt arī citus, Satversmes 116. panta tekstā tieši neminētus pamattiesību ierobežojuma leģitīmos mērķus.

2.3.3. Samērīguma princips

Ikvienam pamattiesību ierobežojumam jāatbilst samērīguma principam, kurš prasa, lai valsts nospraustais mērķis un personai noteiktais pamattiesību ierobežojums būtu savstarpēji saskaņoti pēc to vērtības, pakāpes, nozīmīguma, svarīguma, kvalitātes un intensitātes.¹⁰⁸

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, noskaidrojot, vai ar apstrīdētajām normām noteiktais pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, Satversmes tiesa izvērtē, vai izmantotie ierobežojošie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, vai mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem un vai labums, ko gūst sabiedrība no noteiktā ierobežojuma, ir lielāks par indivīdam nodarīto zaudējumu. Ja, izvērtējot tiesību

¹⁰⁵ Sīkāk par apstrīdētajā normā noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi sk.: Pleps J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 116. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 774. – 778. lpp.

¹⁰⁶ Ibid

¹⁰⁷ Satversmes tiesas 09.06.2011. spriedums lietā Nr. 2010-67-01, 11.2. p. Latvijas Vēstnesis. 2011, Nr. 91

¹⁰⁸ Sīkāk sk.: Pleps J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 116. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 780. – 781. lpp.

normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.¹⁰⁹

Likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts. Savukārt apstrīdētajā normā noteiktais pamattiesību ierobežojums ir nepieciešams, ja nepastāv citi līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties personu pamattiesības tiktu ierobežotas mazāk. Tomēr saudzējošāks līdzeklis ir nevis jebkurš cits, bet tikai tāds līdzeklis, ar kuru var sasniegt leģitīmo mērķi vismaz tādā pašā kvalitātē. Turklāt Satversmes tiesas kompetencē ir noskaidrot, vai likumdevējs, ierobežojot kādas personas vai personu grupas pamattiesības, ir apsvēris to, vai konkrētajā gadījumā nepastāv kādi alternatīvi līdzekļi, kas personām Satversmē noteiktās pamattiesības aizskartu mazāk.¹¹⁰

Izvērtējot pamattiesību ierobežojuma atbilstību tā leģitīmajam mērķim, jāpārlicinās par to, vai nelabvēlīgās sekas, kas personai rodas tās pamattiesību ierobežojuma rezultātā, nav lielākas par labumu, ko no šā ierobežojuma gūst sabiedrība kopumā. Proti, ir jānoskaidro lietā līdzsvarojamās intereses un tas, kurai no šīm interesēm būtu piešķirama prioritāte. Tādējādi Satversmes tiesai jānoskaidro, vai sabiedrības ieguvums no apstrīdētās normas piemērošanas ir lielāks par personas tiesībām nodarīto zaudējumu.¹¹¹

No iepriekš minētās Satversmes tiesas prakses izriet, ka samērīguma principa trešā elementa pārbaudes ietvaros pēc būtības notiek interešu (vērtību) svēršana. Ja samērīguma principa pirmie divi elementi ir vairāk saistīti ar faktisku iespējamību apzināšanu, tad trešais elements pamatā ir vai vismaz tam būtu jābūt saistītam ar juridisku iespējamību vērtējumu.¹¹² Vācu tiesību zinātnieks Jirgens Hābermāss (*Jürgen Habermas*, 1929) viedoklis, ka interešu (vērtību) svēršana ir patvaļīga vai nepārdomāta, jo vērtību savstarpējo attiecību noteikšanai katrā konkrētā gadījumā nav racionāli standartizēta pamatojuma.¹¹³ Arī poļu izcelsmes tiesību zinātnieks Voiceks Šadurskis (*Wojciech Sadurski*, 1950) ir norādījis, ka vērtību svēršanas metode tieši neatklāj, kā šī svēršana tiek īstenota.¹¹⁴ Citiem vārdiem – interešu (vērtību)

¹⁰⁹ Sk., piem.: Satversmes tiesas 16.05.2007. spriedums lietā Nr. 2006-42-01, 11. p. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 81

¹¹⁰ Sk., piem.: Satversmes tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-06-01, 25. p.. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 33

¹¹¹ Sk., piem.: Satversmes tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-06-01, 25.3. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 33

¹¹² Alexy R. Balancing, constitutional review, and representation. *International Journal of Constitutional Law*. Volume 3, Issue 4, 2005, p. 572 – 581

¹¹³ Habermas J. *Between Facts and Norms*. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. (transl. Rehg W.) Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996, p. 259

¹¹⁴ Sadurski W. *Moral Pluralism and Legal Neutrality*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1990, p. 119 – 123

svēršanā nav “atskaites punkta”, pēc kura noteikt, ka viena vērtība ir vairāk aizsargājama nekā otra.

Vienlaikus Latvijas juridiskajā literatūrā ir pausts uzskats, ka likuma atbilstību konstitūcijai tiesa nevar konstatēt, pamatojoties tikai uz juridiskām metodēm, lielākoties šāds vērtējums ir politisks jautājums.¹¹⁵ Tādējādi vērtību svēršanas robežas nosaka juridiskās metodes, bet šo robežu ietvaros prevalējošās vērtības noteikšana varētu būt balstīta arī uz politiskiem argumentiem, kuru atlase varētu būt pakļauta tiesas rīcības brīvībai.

2.3.4. Secinājums

Iepriekš aprakstītais liecina, ka juridiskās metodes (konkrētāk – tiesību normu interpretācija un tiesību normu augstākā kritika) atsevišķos jautājumos rada Satversmes tiesai zināmu vērtējuma brīvību tiesas spriešanā. Autora ieskatā to, kā minētās vērtējuma brīvības īstenošanu ietekmē Satversmes tiesas tiesneša juridiskā pozīcija, var izvērtēt tikai Satversmes tiesas prakses analīzes rezultātā. Turklāt šādu iespējamu individuālu ietekmi juridiski visprecīzāk iespējams analizēt tikai, pētot Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas.

Vienlaikus šo rindu autors vēlas uzsvērt, ka *argumentum ad hominem* kā argumentācijas kļūda ir minama tad, ja pētnieks vai diskusiju dalībnieks vērstos pret Satversmes tiesas spriedumu un konkrēta tiesneša atsevišķajām domām, par argumentu izmantojot Satversmes tiesas tiesneša personību. Šāda situācija ir nošķirama no šī pētījuma, kura ietvaros autors vispārīgi izvērtē personības ietekmes iespējamību, necenšoties pamatot kādu konkrētu juridisku pozīciju konkrētas lietas ietvaros pēc būtības.

¹¹⁵ Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 387. lpp.

3. TIESNEŠA ATSEVIŠĶĀS DOMAS SATVERSMES TIESAS PROCESĀ

3.1. Teorētiski aspekti

Tiesneša atsevišķās domas ir tiesneša viedoklis, kas neatbalsta tiesas vairākuma ieskatu par nolēmuma pamatojumu vai secinājumiem.¹¹⁶ Tiesneša atsevišķo domu institūta pastāvēšana ir nozīmīga, jo viena no modernas demokrātiskas valsts un attīstītas sabiedrības neapstrīdamajām iezīmēm ir viedokļu plurālisms.¹¹⁷ Izrietoši arī tiesnešu viedokļi, īpaši konstitucionālajā tiesā, var nebūt vienādi.

Egils Levits ir norādījis, ka spriedumam pievienotās atsevišķās domas ne vien padara transparentu tiesas domu gaitu (kādēļ tieši šāds rezultāts), bet arī uzlabo tiesnešu argumentācijas kvalitāti.¹¹⁸ Ideālā gadījumā tiesneša atsevišķās domas ir gan argumentatīvi pārliecinošas, gan pravietiskas. Tām ir potenciāls likt pamatus nākotnes nolēmumiem. Turklāt nereti tieši tiesneša atsevišķās domas rada auglīgu augsni, lai tiesības spētu pielāgoties jaunām vērtībām sabiedrībā un sociālajai realitātei.¹¹⁹ Iespējams konkrētās tiesas nākotnes sastāvs uzskatīs attiecīgajās tiesneša atsevišķajās domās paustos argumentus par pietiekami pamatotiem, lai līdzīgā lietā nākotnē tos izmantotu.¹²⁰

Izšķiroties “par” vai “pret” atsevišķajām domām, liela nozīme ir tiesneša personībai, raksturam, iepriekšējai pieredzei un domāšanas veidam. Tiesnesim jābūt apveltītam ar drosmi, lai atklātu aizspriedumus un dogmas, kā arī vienkārši kļūdainus uzskatus.¹²¹ Vērtējot konkrēto tiesas tiesnešu sastāvu ne vien kā juridisku, bet arī sociālu veidojumu, tiesneša atsevišķo domu izteikšana varētu tikt pielīdzināta vienkāršai deviācijai.¹²² Ja tiesas līdzšinējo praksi, tostarp tiesnešu koleģiālo attiecību neregulējumu, uzskatītu par sociālajām normām, tad tiesneša atsevišķās domas kā deviācija varētu rezultēt pie konkrētā tiesneša nopeluma vai nosodījuma pārējo kolēģu (iespējams, pat visas Latvijas juristu saimes) vidū. Domājams, ka minētais apstāklis kopsakarā ar tiesu varas autoritātes aizsargāšanas pienākumu nodrošina atsevišķo

¹¹⁶ Apse D. Tiesnešu atsevišķās domas. Salīdzinošie un personības nozīmes aspekti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls Nr. 8. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015, 233. – 240. lpp.

¹¹⁷ Mesonis Ģ. Tiesu aktīvisms: Lietuvas Konstitucionālās tiesas prakse. Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 124. – 140. lpp.

¹¹⁸ Intervija ar Eiropas Savienības Tiesas tiesnesi Egilu Levitu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

¹¹⁹ L'Heureux-Dube C. The Dissenting Opinion : Voice of the Future? *Osgoode Hall Law Journal*, 2000, Volume 38, Number 3, p. 495 – 517

¹²⁰ Habermas J. *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy.* (transl. Rehg W.) Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996, p. 179

¹²¹ Apse D. Tiesnešu atsevišķās domas. Salīdzinošie un personības nozīmes aspekti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls Nr. 8. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015, 233. – 240. lpp.

¹²² Sīkāk par deviāciju sk.: Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 112. – 116. lpp.

domu izteikšanu tad, kad tas tiešām ir nepieciešams. Tādējādi autora ieskatā par pareizu uzskatāms juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka “nepieciešams rūpīgi izraudzīties pareizo brīdi, lai atšķirīgā viedokļa paušana netiktu uztverta kā uzmācīga moralizēšana. Jāpiesargās, lai neapreibtu pats no savas drosmes un praktizētu publisko žestu ļoti apdomīgi”.¹²³

Vienlaikus gan jāuzsver, ka nesamērīgu vai novecojušu sociālo normu pārkāpuma gadījumā deviantīvā uzvedība (tiesneša atsevišķās domas) var kalpot jaunu normu (tiesas prakses) konstruēšanai. Tiesneša atsevišķo domu gadījumā tas varētu būt skaidrojams ar to, ka juridiskajā jomā jauni viedokļi tiek uztverti ar aizdomām un netiek pieņemti vienīgi tā iemesla dēļ, ka tie to paušanas brīdī nesakrīt ar profesijas vairākuma viedokli.¹²⁴

3.2. Satversmes tiesas tiesneša atsevišķās domas

Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 30. panta pirmajai un otrajai daļai Satversmes tiesas tiesneši taisa spriedumu, balsojot “par” vai “pret”. Atbilstoši minētā panta sestajai daļai tiesnesis, kurš balsojis pret viedokli, kas izteikts spriedumā, izsaka rakstveidā savas atsevišķās domas, kuras pievieno lietai. Atsevišķo domu sagatavošanas un publicēšanas procesuālie aspekti ir regulēti Satversmes tiesas likuma 33. pantā un Satversmes tiesas reglamenta 144. un 145. punktā. Izrietoši likumdevējs ir prezumējis, ka arī Satversmes tiesas procesā tiesnešu viedokļi atsevišķos jautājumos var būt atšķirīgi.

Satversmes tiesas praksē tieši sabiedrībā plaši apspriestās lietas ir tās, kurās tiesneši pievieno atsevišķās domas. Piemēram, sabiedrībā savulaik plaši apspriestajā "Robežlīguma lietā" Satversmes tiesas spriedumam¹²⁵ ir pievienotas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķās domas,¹²⁶ kurā tiesnese argumentēti kritizē spriedumā sniegto Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 9. punkta interpretāciju, kā arī skaidro sprieduma nozīmi turpmākajās Latvijas Republikas un Krievijas Federācijas tiesiskajās attiecībās. Līdzīgi arī Satversmes tiesas spriedumam “Lisabonas līguma lietā”¹²⁷ ir pievienotas tiesneša Jura Jelāgina atsevišķās

¹²³ Apse D. Tiesnešu atsevišķās domas. Salīdzinošie un personības nozīmes aspekti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls Nr. 8. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015, 233. – 240. lpp.

¹²⁴ L’Heureux-Dube C. The Dissenting Opinion : Voice of the Future? Osgoode Hall Law Journal, 2000, Volume 38, Number 3, p. 495 – 517

¹²⁵ Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 193

¹²⁶ Satversmes tiesas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķās domas lietā Nr. 2007-10-0102. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 267. – 288. lpp.

¹²⁷ Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Latvijas Vēstnesis, 2009, Nr. 56

domas,¹²⁸ kurās tiesnesis no konstitucionālo tiesību aspekta analizē Satversmes tiesas pienākumu izbeigt tiesvedību konkrētajā lietā pamattiesību aizskāruma neesamības dēļ.

Jaunākajā Satversmes tiesas praksē tiesnešu atsevišķās domas ir tikušas pievienotas tādos sabiedrībai būtiskos aspektos kā solidaritāte nodokļu jomā, pedagogu atbilstība sabiedrībā pastāvošajiem tikumības standartiem u. c. Pēc autora domām šo jaunāko Satversmes tiesas praksi ir nepieciešams izpētīt plašāk.

3.3. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas vērtējums Satversmes tiesā

2016. gada 12. maijā Satversmes tiesas pieņēma spriedumu lietā Nr. 2015-14-0103.¹²⁹ Šajā lietā pēc privātpersonas pieteikuma Satversmes tiesa vērtēja vairāku DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma¹³⁰ un Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumu Nr. 620 „DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība”¹³¹ normu, kontitucionalitāti (turpmāk – DNS lieta). Privātpersona bija lūgusi vērtēt salīdzināmo paraugu definīcijas, DNS profilu glabāšanai pakļauto personu loka, DNS nacionālajā datubāzē glabājamās informācijas apjoma un glabātās informācijas dzēšanas no DNS nacionālās datubāzes noteikumu atbilstību Satversmes 96. pantā nostiprinātajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību, ciktāl tās attiecas uz aizdomās turētajām personām.

Pēc būtības Satversmes tiesa DNS lietā vērtēja, vai konkrētā kriminālprocesā aizdomās turēto personu bioloģiskā materiāla iegūšana, DNS profila izveide un minēto datu glabāšana un dzēšana no DNS nacionālās datu bāzes atbilst Satversmes 96. pantā noteiktajām tiesībām uz privātās dzīves neaizskaramību. Satversmes tiesa nosprieda, ka likumdevējs attiecībā uz aizdomās turētu personu bioloģiskā materiāla un DNS profila glabāšanas un dzēšanas noteikumiem nebija izpildījis savu pienākumu izveidot tādu personas datu aizsardzības mehānismu, kas nodrošinātu to glabāšanas noteikumu pilnīgu atbilstību paredzētajam datu apstrādes mērķim.¹³² Pārējās daļās tiesvedība vai nu izbeigta vai apstrīdētās normas atzītas par

¹²⁸ Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina atsevišķās domas lietā Nr. 2008-35-01. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 350. – 355. lpp.

¹²⁹ Satversmes tiesas 12.05.2016. spriedums lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 92

¹³⁰ DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums: LV likums. Pieņemts 17.06.2004. [20.07.2010. red.]

¹³¹ DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība: Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumi Nr. 620 [12.03.2018. red.]

¹³² DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likuma 18. panta pirmajā daļā redakcijā, kāda bija spēkā līdz 2016. gada 31. decembrim, bija noteikts, ka pat, piemēram, kriminālprocesa izbeigšanas gadījumā, šajā kriminālprocesā par aizdomās turēto atzītās personas dati no DNS nacionālās datu bāzes tiek dzēsti 10 gadus pēc lēmuma par kriminālprocesa izbeigšanu spēkā stāšanās vai saprātīgā termiņā pēc attiecīgās privātpersonas sagatavota iesnieguma saņemšanas.

atbilstošām Satversmei. Pie Satversmes tiesas sprieduma ir pievienotas Satversmes tiesas tiesnešu Alda Laviņa¹³³ un Kaspara Baloža¹³⁴ atsevišķās domas. Autora ieskatā šo atsevišķo domu izpēte ir nepieciešama šī darba tēmas pienācīgam izklāstam.

3.3.1. Tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas

Satversmes tiesas tiesnesis Aldis Laviņš savās atsevišķajās domās norāda, ka viņš nepiekrīt spriedumā ietvertajai argumentācijai par apstrīdēto normu interpretāciju,¹³⁵ reālo un efektīvo vispārējo tiesību aizsardzības līdzekļu izmantošanu,¹³⁶ kā arī apstrīdēto normu atbilstības samērīguma principam vērtējumam.¹³⁷ Šā darba ietvaros autors uzskata par nepieciešamu izvērtēt apstrīdēto normu interpretācijas jautājumu DNS lietā, jo tiesneša Laviņa norādītā apstrīdēto normu interpretācija autora ieskatā varētu būt saistāma ar tiesību normu subjektīvo teleoloģiskās interpretācijas teoriju, kamēr Satversmes tiesas sastāva vairākuma sniegtā interpretācija – ar tiesību normu objektīvās teleoloģiskās interpretācijas teoriju. Apstrīdēto normu interpretācijas jautājums arī ir pamatā pārējiem tiesneša Laviņa atsevišķajās domās paustajiem argumentiem.

Satversmes tiesa spriedumā konstatēja, ka tiesas sēdē tika pausti atšķirīgi viedokļi par to, vai apstrīdētās normas paredz aizdomās turētas personas bioloģiskā materiāla izņemšanu DNS profila noteikšanai:

- 1) pirmā interpretācija – tikai tad, ja kriminālprocesu virzošā amatpersona pieņēmusi lēmumu par tā noteikšanas nepieciešamību konkrētu lietas apstākļu noskaidrošanai, vai
- 2) otrā interpretācija – bioloģiskais materiāls izņemams no katras personas, kurai noteikts aizdomās turētā statuss.¹³⁸

Kā no Satversmes tiesas sprieduma, tā no tiesneša Laviņa atsevišķajām domām izriet, ka pirmo interpretāciju sniedza apstrīdēto tiesību normu izdevēji (Saeima un Ministru kabinets), bet otro – apstrīdēto tiesību normu piemērotāju pārstāvji (Ģenerālprokuratūra un Valsts policija) un citas pieaicinātās personas.

¹³³ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132

¹³⁴ Satversmes tiesas tiesneša Kaspara Baloža atsevišķas domas lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132

¹³⁵ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2015-14-0103, 3. – 5. p. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132

¹³⁶ Ibid, 6. p.

¹³⁷ Ibid, 7. p.

¹³⁸ Satversmes tiesas 12.05.2016. spriedums lietā Nr. 2015-14-0103, 16.1.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 92

3.3.2. Izvēle starp divām interpretācijām

Satversmes tiesa spriedumā norādīja, ka DNS likuma mērķis ir izveidot DNS nacionālo datu bāzi, kas izmantojama ikviena noziedzīga nodarījuma atklāšanai. Satversmes tiesa atzina, ka tādā gadījumā, ja aizdomās turēto personu DNS profili tiktu noteikti tikai ar mērķi izmeklēt konkrētu noziedzīgu nodarījumu, pamatojoties uz konkrēto kriminālprocesu virzošās amatpersonas lēmumu, DNS likuma mērķis tiktu sasniegts tikai daļēji, proti, iespējami lielāks skaits DNS profilu netiktu izmantots citu noziedzīgu nodarījumu atklāšanai. Līdz ar to, ievērojot DNS likuma mērķi un tiesas sēdē paustos viedokļus par apstrīdēto normu piemērošanu, īpaši par datu apmaiņu un sadarbību ar ārvalstīm, Satversmes tiesa atzina, ka DNS likuma mērķa sasniegšanai atbilst tāda apstrīdēto normu interpretācija, kas ļauj DNS likuma 13. pantā noteiktajiem subjektiem izņemt DNS profila noteikšanai nepieciešamo bioloģisko materiālu no visām personām, kurām noteikts kriminālprocesuālais statuss – aizdomās turētais.¹³⁹ Tādējādi Satversmes tiesas spriedumā deva priekšroku otrajai (tiesību piemērotāju) interpretācijai, pamatojoties uz DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likumā ietverto mērķi.

Kritizējot šādu Satversmes tiesas tiesnešu sastāva vairākuma viedokli, tiesnesis Laviņš norāda, ka Satversmes tiesa nav vērtējusi būtiskus apstrīdēto normu izdevēju argumentus. Konkrētāk – Satversmes tiesa spriedumā neesot sniegusi pietiekamu vērtējumu Saeimas un Ministru kabineta norādēm uz likumprojekta “DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums” anotāciju.¹⁴⁰ Tiesneša Laviņa ieskatā no anotācijas teksta ir gūstams apstiprinājums tam, ka likumdevējs, kā tas ticis paskaidrots arī tiesas sēdē, bija iecerējis veidot tāda apjoma DNS datu bāzi, kurā glabātos konkrēta kriminālprocesa ietvaros noteikto bioloģisko ekspertīžu gaitā iegūtā informācija.¹⁴¹ Vienlaikus tiesnesis Laviņš uzsver, ka tad, ja praksē tiktu gūts apstiprinājums tam, ka apstrīdēto normu piemērošana atbilstoši likumdevēja sniegtajai to interpretācijai attiecīgajos sociālajos un ekonomiskajos apstākļos vairs neļauj sasniegt izvirzītos mērķus, tad, ievērojot varas dalīšanas principu, tieši likumdevējs, nevis tiesību piemērotāji būtu kompetents palielināt datu bāzē ietveramās informācijas apjomu,¹⁴² tā paplašinot rakstīto tiesību normu saturu.

¹³⁹ Satversmes tiesas 12.05.2016. spriedums lietā Nr. 2015-14-0103, 16.1.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 92

¹⁴⁰ Likumprojekta “DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums” anotācija. Pieejams: http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0736_0.htm [aplūkots 27.03.2018.]

¹⁴¹ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2015-14-0103, 4.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132

¹⁴² Ibid, 4.6. p.

Autora ieskatā Satversmes tiesas sniegtā apstrīdēto tiesību normu interpretācijas pamatā ir tiesību piemērošanas prakses analīzes rezultātā radusies izpratne par apstrīdēto normu mērķi (likuma gribu). Savukārt tiesneša Laviņa sniegtās apstrīdēto tiesību normu interpretācijas pamatā ir likumdevēja sākotnējās gribas vērtējums. Šāda interpretatīva dihotomija viennozīmīgi ir vērtējama tiesību normu subjektīvās interpretācijas un objektīvās interpretācijas teoriju kontekstā.

No Latvijas juridiskās literatūras izriet, ka objektīvā iztulkošanas teorija kā daļa no vērtību jurisprudences mūsdienās varētu tikt uzskatīta par dominējošu.¹⁴³ Vienlaikus Satversmes tiesa, kā to savās atsevišķajās domās norāda arī pats tiesnesis Laviņš, ir atzinusi, ka tiesību normu nevar izprast ārpus tās piemērošanas prakses un tiesību sistēmas, kurā tā funkcionē.¹⁴⁴ Izrietoši tiesnesis Laviņš savās atsevišķajās domās DNS lietā netieši pauž Satversmes tiesas jaunākās prakses kontekstā novatorisku tēzi, ka Satversmes tiesai gadījumos, kad tiesību normas piemērošanas praksē izmantotā attiecīgās normas interpretācija personas pamattiesības ierobežo vairāk nekā likumdevēja sākotnējā griba, būtu jāvērtē šāda pamattiesību ierobežojuma smagums. Konkrētāk – ar apstrīdēto tiesību normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma smaguma pakāpe izšķir, vai tiesību norma ir jāinterpretē atbilstoši tās darbībai sociālajā realitātē vai atbilstoši likumdevēja sākotnējai gribai.

Lai arī šā darba mērķis nav vērtēt tiesneša Laviņa novatoriskās tēzes tiešu pamatotību, autora ieskatā tiesnesis Laviņš ir paudis viedokli par problēmjautājumu, kas šī darba ietvaros varētu būt nozīmīgs, proti, vai ir kādi juridiski vērtējami kritēriji, kas noteic tiesību piemērotāja izšķiršanos starp subjektīvās teleoloģiskās interpretācijas teorijas un objektīvās teleoloģiskās interpretācijas teorijas piemērošanu. Turklāt vērtējams, vai šāda izšķiršanās vispār ir pieļaujama.

3.3.3. Objektīvais un subjektīvais likuma mērķis

Autora ieskatā atbildes uz abiem iepriekšējās apakšnodaļas noslēgumā minētajiem jautājumiem ir saistītas ar konkrētā tiesību piemērotāja izpratni par to, kas ir tiesību norma, proti, vai tiesību norma ir piesaistīta kādam likumdevēja pozitīvā uzvedības priekšrakstam. Mūsdienu tiesību teorijā ir vispārzināms, ka ne vienmēr konkrēts likuma pants veido nepastarpināti piemērojamu tiesību normu, proti, likuma pants var saturēt daļu tiesību normas, vai arī vairākas tiesību normas, var saturēt ģenerālklausulas un var saturēt neapzinātus

¹⁴³ Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 27. lpp.

¹⁴⁴ Sk., piem.: Satversmes tiesas 28.11.2014. spriedums lietā Nr. 2014-09-01, 20.2.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 238

sākotnējos vai vēlākus likuma robus. Tas nozīmē, ka tiesību piemērotājam, tostarp Satversmes tiesai, tiesību normu piemērošanas procesā var nākties izdarīt vērtējošu slēdzienu. Tomēr arī šādā gadījumā tiesību piemērotāja darbība nevar būt patvaļīga – tai jābalstās vispārējos tiesību principos. Citiem vārdiem – sabiedrības vispārējos uzvedības priekšrakstus noteic ne vien rakstītās tiesību normas, bet arī nerakstītās.

No vienas puses, tiesību piemērotājam ir pienākums ievērot tiesiskas valsts principu, atbilstoši kuram viņam tiesības jāpiemēro atbilstoši likumam un tiesībām, proti, atbilstoši visai tiesību sistēmai.¹⁴⁵ Tas nozīmē, ka tiesību piemērotājam var nākties tiesības piemērot arī tad, ja konkrētās lietas faktiskie apstākļi rakstītajās tiesību normās nav noregulēti. No otras puses, tiesību piemērotājam ir pienākums ievērot tiesiskās paļāvības principu, atbilstoši kuram tiesiskajam regulējumam ir jābūt paredzamam, proti, personai, apzinoties savas situācijas faktiskos apstākļus un nepieciešamības gadījumā konsultējoties ar juristu, jābūt vismaz aptuvenam priekšstatam par to, kā tiesību normu piemērotājs rīkosies.¹⁴⁶ Šo paredzamību pamatā nodrošina šā darba ietvaros jau minētās juridiskās metodes.

No tiesību normu piemērošanas metodoloģijas izriet, ka teleoloģiskās interpretācijas apakšmetodi veido gan subjektīvā, gan objektīvā teorija.¹⁴⁷ Tiesību piemērotāja pienākums vispirms ir noskaidrot, kāda ir bijusi likumdevēja griba, pieņemot konkrēto tiesību normu. Daļēji tas notiek jau vēsturiskās interpretācijas apakšmetodes ietvaros, apzinot attiecīgās normas pieņemšanas pamatā esošos vēsturiskos apstākļus. Vēsturiskā interpretācijas apakšmetode atbild uz jautājumu “kāda problēma pastāvēja iepriekš?”. Savukārt subjektīvajā teorijā teleoloģiskās interpretācijas apakšmetode autora ieskatā atbild uz jautājumu “kādu problēmu likumdevējs plānojis atrisināt jeb kādēļ attiecīgais tiesiskais regulējums pieņemts?”. Objektīvā teorija atbild uz jautājumu “kādu problēmu likums risina šodienas sociālajā realitātē?”. Juridiskajā literatūrā ir pausts viedoklis, ka pa vidu subjektīvajai un objektīvajai interpretācijas teorijai pastāv teorija, kas abas minētās samierina un norāda, ka iztulkošanas mērķis ir likumdevēja gribas noskaidrošana, bet tiktāl, ciktāl to var noskaidrot no likumā lietotajiem izteicieniem.¹⁴⁸ Turklāt autora ieskatā mūsdienās tiesību piemērotājs nevar aprobežoties tikai ar paša likuma tekstu; viņam jāņem vērā arī vispārējie tiesību principi.

Autors uzskata, ka iepriekš minētais apliecina, ka tiesību piemērotājs nevar izvēlēties, vai izmantot subjektīvo vai objektīvo teleoloģiskās teoriju no metodoloģiska viedokļa. Tiesību

¹⁴⁵Tiesiskuma principa saturu Administratīvā procesa likuma 7. pantā skaidrojis jau pats likumdevējs. Sk.: Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [29.03.2018. red.]

¹⁴⁶ Sal. sk.: Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkrētāzācija un attīstība judikatūrā. Grām.: Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums. [b. v.]: [b. i.], 2012, 9. - 19. lpp.

¹⁴⁷ Sk.: Neimanis J. Ievads tiesībās, Aut. izd.: Rīga, 2004, 145. lpp.

¹⁴⁸ Ibid

piemērotājam teleoloģiskās interpretācijas apakšmetodes izmantošanas gaitā ir jānoskaidro gan subjektīvais, gan objektīvais likuma mērķis. Izrietoši tiesību piemērotājs imanenti nonāk situācijā, kurā viņš divos dažādos veidos noskaidro tiesību normas mērķi, taču atsevišķos gadījumos šie noskaidrotie tiesību normas mērķi ir dažādi un noved katrs pie sava attiecīgās normas interpretācijas rezultātā. Tādējādi tas, starp ko tiesību piemērotājam ir jāizvēlas, ir interpretācijas rezultāts. Šāda izvēle nevar būt patvaļīga, tai ir jāatbilst demokrātiskas valsts principam,¹⁴⁹ proti, tiesību piemērotājam ir jārespektē, ka tauta kā suverēns vēlēšanu ceļā ir nodevusi mandātu pieņemt likumus tieši likumdevējam. Tādējādi tiesību piemērotājam šī izvēle būtu jāizdara svēršanas ceļā, nosakot, kuram interpretācijas rezultātam konkrētajā gadījumā ir piešķirams lielāks svars.

Atbilstoši Izraēlas Augstākās tiesas bijušā tiesneša un tiesību zinātnieka Aharona Baraka (*Aharon Barak*, 1936) teorijai¹⁵⁰ tiesību piemērotājam, vērtējot, vai priekšroka dodama subjektīvajai vai objektīvajai interpretācijas teorijai, katrā konkrētā gadījumā jāvadās pēc noteiktiem kritērijiem. Pirmkārt, tiesību piemērotājam jāņem vērā konkrētās tiesību normas vecums. Jo vecāka tiesību norma ir attiecībā pret tiesību piemērošanas brīdi, jo lielāks svars piešķirams objektīvajam mērķim; jo jaunāka norma, jo lielāks svars piešķirams subjektīvajam mērķim. Otrkārt, tiesību piemērotājam jāņem vērā konkrētā likuma vispārības pakāpe, proti, cik plašu jautājumu loku tas regulē. Ja likumam ir augsta vispārības pakāpe,¹⁵¹ lielāks svars piešķirams objektīvajam mērķim. Ja likums ir ļoti specifisks,¹⁵² tad lielāks svars piešķirams subjektīvajam mērķim. Treškārt, tiesību piemērotājam jāņem vērā konkrētās likuma normas raksturs, proti, vai likuma norma ietver konkrētus vispārsaistošus priekšrakstus (*rules* – angļu val.) vai arī nosaka principus (politiskus mērķus). Ja likuma norma nosaka konkrētu vispārsaistošu priekšrakstu, lielāks svars piešķirams subjektīvajam mērķim; ja likuma norma nosaka principus (politiskus mērķus), lielāks svars piešķirams objektīvajam mērķim.¹⁵³ Ceturtkārt, tiesību piemērotājam jāņem vērā, vai konkrētais likums ir pieņemts demokrātiskā vai nedemokrātiskā politiskajā režīmā. Ja likums ir pieņemts nedemokrātiskā režīmā, tā

¹⁴⁹ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 190 – 196

¹⁵⁰ *Ibid*

¹⁵¹ Par vispārīga likuma paraugu Latvijas tiesību sistēmā autora ieskatā var uzskatīt Civillikumu. Sk.: Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [22.03.2018. red.]

¹⁵² Par ļoti specifiska likuma paraugu Latvijas tiesību sistēmā autora ieskatā varētu uzskatīt, piemēram, Grozījumus Vispārējās izglītības likumā, ar kuriem tiek grozīta Izglītības likuma norma, kas noteic valsts vispārējās vidējās izglītības standarta izmantošanu vispārējās vidējās izglītības programmas satura noteikšanā. Sk.: Grozījumi Vispārējās izglītības likumā: LV likums. Pieņemts 22.03.2018. [22.03.2018. red.]

¹⁵³ Par vispārsaistošu priekšrakstu varētu uzskatīt Dzīvnieku aizsardzības likuma 44. pantā ietverto dzīvnieku nogalināšanas aizliegumu un tā izņēmumus, savukārt par principu (politisku mērķi) noteicošu varētu tikt uzskatīts minētā likuma ievads, kas noteic, ka dzīvnieka nogalināšanai izraugāms veids, kas dzīvniekam rada vismazāk ciešanu. Sk.: Dzīvnieku aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 09.12.1999. [22.03.2018. red.]

subjektīvais mērķis pamatā nav jāņem vērā.¹⁵⁴ Visbeidzot, tiesību piemērotājam jāvērtē arī konkrēto tiesību normu saturs. Piemēram, krimināltiesībās saistībā ar no tiesiskas valsts principa izrietošajiem publiskuma un noteiktības kritērijiem pamatā dodama priekšroka objektīvajam mērķim, kas izriet no likuma teksta.¹⁵⁵ Autora ieskatā tas skaidrojams ar to, ka krimināltiesības savā būtībā paredz personas pamattiesību un brīvību ierobežošanu. Demokrātiskā un tiesiskā valstī nebūtu pieļaujama situācija, kurā persona nevar skaidri saprast, kādas darbības ir krimināli sodāmas.

Skaidrības labad jāmin, ka Baraka izstrādātā teorija ir tikai indikatīva, proti, veidota no soļiem, pēc kuriem viņš, būdams tiesnesis un spriezdams tiesu, ir vadījies. Viņš norāda, ka izvēlē starp subjektīvo un objektīvo likuma mērķi tiesību piemērotājam var būt jāpieņem lēmums “pēc sava ieskata” (*exercise discretion* – angļu val.). Pieņemot lēmumu “pēc sava ieskata”, tiesību piemērotājs ir procesuāli un materiāli ierobežots. Procesuālie ierobežojumi ietver taisnīgu procesu, neatkarības un objektivitātes garantijas un pamatojuma principa ievērošanu. Savukārt materiālie ierobežojumi ietver “sava ieskata” saprātīgu, vienveidīgu un saskanīgu īstenošanu lēmuma pieņemšanā. Šie ierobežojumi, protams, atstāj tiesību piemērotājam plašu rīcības brīvību. Baraks uzskata, ka, īstenojot šo rīcības brīvību, tiesību piemērotāja taisnīguma apziņa ir tā, kas palīdz tiesību piemērotājam pieņemt taisnīgu lēmumu. Turklāt tā ir saistāma ar tiesību piemērotāja intuitīvu izjūtu par konkrētās situācijas taisnīgu noregulējumu.¹⁵⁶ Tā ir tiesību piemērotāja ticība tam, ka viņš rīkojas tiesību sistēmas ietvaros.

3.3.4. Pareizā pieeja DNS lietā?

Konkrētās konstitucionālās kontroles ietvaros privātpersonai apstrīdētās normas parasti jau ir tikušas piemērotas. Satversmes tiesa nevar šo normu iedarbību nevērtēt. Ja likumdevējs nav pildījis savu pienākumu sekot līdzī pieņemtās tiesību normas piemērošanas praksei vai arī nav rīkojies, lai viņa gribai neatbilstošu tiesību piemērošanas praksi labotu, Satversmes tiesai parasti konkrētās normas piemērošanas praksē esošajai interpretācijai ir jādod priekšroka salīdzinājumā ar likumdevēja sākotnējo nolūku.¹⁵⁷ Autora ieskatā pretēja pieeja kavētu tiesību sistēmas attīstību un taisnīguma nodrošināšanu katrā konkrētā gadījumā, jo rakstītās tiesību normas jēga tiktu “iesaldēta” tās vēsturiskajā pieņemšanas brīdī.

¹⁵⁴ Latvijas tiesību sistēmā par piemēru, iespējams, varētu uzskatīt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu, kas tika pieņemts laikā, kad Latvija bija Padomju Sociālistisko Republiku Savienības sastāvā. Atsevišķas normas no tā pieņemšanas brīža ir saglabājušās spēkā. Sk.: Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LV likums. Pieņemts 07.12.1984. [22.03.2018. red.]

¹⁵⁵ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 146

¹⁵⁶ *Ibid*, p. 146 - 147

¹⁵⁷ Sal. sk. šī darba 2.2. nodaļu

Šo rindu autors nevēlas iesaistīties DNS lietas “pareizā” risinājuma meklēšanā, nosakot, cik lielā mērā apstrīdēto normu interpretācija bija jāņem vērā subjektīvais vai objektīvais likuma mērķis. Pirmkārt, tāds nav šī darba mērķis. Otrkārt, autora rīcībā nav visa nepieciešamā informācija, lai šo izvēli izdarītu. Vienlaikus autors tomēr atzīst, ka Satversmes tiesas analīze, izšķiroties dot priekšroku tiesību piemērotāju piedāvātajai apstrīdēto normu interpretācijai, varēja būt pamatota ar plašāku argumentu loku, izmantojot, piemēram, Aharona Baraka piedāvātos atskaites punktus.

3.3.5. Tiesneša Kaspara Baloža atsevišķās domas

Satversmes tiesas tiesnesis Kaspars Balodis savās atsevišķajās domās DNS lietā nepiekrīt tiesnešu vairākuma spriedumam daļā, ar kuru tikusi turpināta tiesvedība par atsevišķu apstrīdēto normu atbilstības Satversmei izvērtēšanu, jo pieteikuma iesniedzējam konkrētajā lietā šīs normas nebija tikušas piemērotas.

Tiesnesis Balodis kritizē Satversmes tiesas rīcību, vērtējot piecas no apstrīdētajām normām kā vienotu veselumu, pamatojot šādu rīcību vienīgi ar apstākli, ka apstrīdētās normas kalpo DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likumā noteiktā mērķa sasniegšanai. Tiesnesis Balodis precīzi atgādina, ka Satversmes tiesa savā iepriekšējā praksē, vērtējot vai apstrīdētās normas tikai kopā noteic personai tiesisku pienākumu un tādējādi ierobežo personas pamattiesības. Tiesneša Baloža ieskatā lietā pieņemtajā Spriedumā Satversmes tiesa tēzi par vienotu tiesisko regulējumu izmantojusi tikai tāpēc, lai rastu pamatojumu arī tādu normu izvērtēšanai, kuras Pieteikuma iesniedzējam nemaz nebija piemērotas.¹⁵⁸ No minētā izrietot, ka pieteikuma iesniedzējam arī neesot radies tiesību aizskārums,¹⁵⁹ turklāt sūdzība vispārības labā Satversmes tiesas procesā pamatā neesot pieļaujama un tiesvedība lietā būtu bijusi izbeidzama.

Lai arī pieejas nodrošināšana tiesai, it īpaši konstitucionālajā tiesvedībā, tiesību zinātnē tiek saistīta ar individuālā tiesneša izpratni par viņa un tiesas lomu sabiedrībā, proti, būt par tiltu starp tiesībām un sabiedrību,¹⁶⁰ autora ieskatā konkrētajā gadījumā tiesneša Baloža atsevišķās domas ir vairāk saistāmas ar Satversmes tiesas spriedumā konstatējamu nepietiekami argumentētu iespējamu novirzi no Satversmes tiesas iepriekšējās prakses. Šī darba mērķis nav iesaistīties debatēs par sūdzības vispārības labā pieļaujamību Satversmes tiesas procesā. Tā kā

¹⁵⁸ Satversmes tiesas tiesneša Kaspara Baloža atsevišķas domas lietā Nr. 2015-14-0103, 4. p.. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132

¹⁵⁹ Ibid, 5. p.

¹⁶⁰ Barak A. The Judge in a Democracy. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006, p. 190 – 196

autora ieskatā arī tiesneša Baloža atsevišķo domu pamatarguments nav par sūdzību vispārības labā, bet Satversmes tiesas iespējams nepietiekami argumentētu novirzīšanos no iepriekšējās prakses, autors neuzskata par nepieciešamu vērtēt tiesneša Baloža juridisko pozīciju ārpus DNS lietas ietvara.

3.4. Solidaritātes nodokļa vērtējums Satversmes tiesā

Autora ieskatā jaunākajā Satversmes tiesas praksē salīdzinoši reta situācija konstatējama attiecībā uz Satversmes tiesas spriedumiem lietās Nr. 2016-14-01¹⁶¹ (turpmāk – Solidaritātes lieta I) un Nr. 2016-16-01¹⁶² (turpmāk – Solidaritātes lieta II), kurās pievienotas attiecīgi triju un četru Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas. Ņemot vērā šo gadījumu savdabību, autora ieskatā ir būtiski pētīt Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas abās minētajās lietās, vērtējot tiesneša atsevišķo domu kā tiesību institūta kontekstā.

Solidaritātes lietā I deviņas fiziskas personas vērsās Satversmes tiesā, lūdzot vērtēt Solidaritātes nodokļa (turpmāk – SN) likuma normu, kas noteic SN objektu, SN maksātājus, SN likmes, SN aprēķināšanas kārtību un SN ieņēmumu novirzīšanu valsts budžetā, atbilstību Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošajam vienlīdzības principam un Satversmes 109. pantā ietvertajām tiesībām uz sociālo nodrošinājumu. Savukārt Solidaritātes lietā II vairākas privāto tiesību juridiskās personas lūdz Satversmes tiesu vērtēt SN likuma normas, kas noteic SN objektu, SN maksātājus, SN likmes un SN aprēķināšanas kārtību Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošajam vienlīdzības principam.

Gan Solidaritātes lietā I, gan Solidaritātes lietā II Satversmes tiesa nolēma atzīt SN likuma 6. pantā noteikto SN likmi par neatbilstošu Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2019. gada 1. janvāra. Pārējās daļās Satversmes tiesa lēma izbeigt tiesvedību lietā. Vienlaikus Satversmes tiesas norāda, ka likumdevējs ir tiesīgs izvēlēties risinājumus, kā nodrošināt valsts pamatbudžeta ieņēmumus, kas nepieciešami iedzīvotāju pieaugošo sociālās aizsardzības un nevienlīdzības mazināšanas vajadzību finansēšanai. Turklāt likumdevēja pienākums nodokļu politikas jomā ir tāda solidāra un taisnīga – uz noteiktiem kritērijiem balstīta – sociālekonomisko atšķirību izlīdzināšanas mehānisma izveide, kas ir vērsts uz valsts ilgtspējīgu attīstību, vienlaikus nodrošinot šā mehānisma efektīvu funkcionēšanu un izrietoši arī sabiedrības labklājību.¹⁶³ Tādējādi ar spriedumiem abās minētajās lietās Satversmes tiesa

¹⁶¹ Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209

¹⁶² Satversmes tiesas 16.11.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 229

¹⁶³ Sk.: Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01, 26. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209; sk. arī: Satversmes tiesas 16.11.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01, 12. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 229

pēc būtības atzina, ka SN ieviešana Latvijas tiesību sistēmā atbilst Satversmei, taču tā likmes diferenciacijai atkarībā no sociālās apdrošināšanas riskiem nav leģitīma mērķa, un tās nebalstās objektīvā pamatojumā un kritērijos.

Satversmes tiesas spriedumam Solidaritātes lietā I ir pievienotas triju Satversmes tiesas tiesnešu – Gunāra Kusiņa,¹⁶⁴ Alda Laviņa¹⁶⁵ un Daigas Rezevskas¹⁶⁶ – atsevišķās domas. Savukārt Satversmes tiesas spriedumam Solidaritātes lietā II ir pievienotas četru Satversmes tiesas tiesnešu – Gunāra Kusiņa,¹⁶⁷ Alda Laviņa,¹⁶⁸ Daigas Rezevskas¹⁶⁹ un Sanitas Osipovas¹⁷⁰ – atsevišķās domas. Tā kā katra Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķās domas, kas ir izteiktas gan Solidaritātes lietā I, gan Solidaritātes lietā II, ir savstarpēji saistītas, autors tās abu lietu kontekstā aplūkos kopā.

3.4.1. Tiesnešu Gunāra Kusiņa un Alda Laviņa atsevišķās domas

Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš savās atsevišķajās domās norāda, ka nepiekrīt tam, ka, pārbaudot apstrīdēto normu atbilstību Satversmes 91. pantam, apstrīdētajās normās ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis tiek izmantots kā kritērijs, vērtējot nodokļus ar izteiktu fiskālo funkciju. Tiesneša Gunāra Kusiņa ieskatā Satversmes tiesas spriedumos Solidaritātes lietā I un Solidaritātes lietā II atklājas Satversmes tiesas izmantotās vienlīdzības principa iespējamā pārkāpuma izvērtēšanas metodoloģijas piemērošanas problemātika nodokļu lietās. No tiesneša Gunāra Kusiņš norādītā izriet, ka ar “fiskālajiem nodokļiem” saistītie pamattiesību ierobežojumi gandrīz vienmēr būs noteikti leģitīma mērķa – sabiedrības labklājības aizsardzības – labad, jo nodrošina ieņēmumus valsts budžetā. Tiesneša Gunāra Kusiņa ieskatā “fiskālo nodokļu” satversmības vērtēšanā būtu jāanalizē nodokļu regulējuma pamatā esošie objektīvie un racionālie apsvērumi.

Autora ieskatā tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas ir saistāmas ar viņa viedokli par Satversmes tiesas īstenotās konstitucionālās kontroles metodoloģiju lietās par nodokļiem ar

¹⁶⁴ Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251

¹⁶⁵ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251

¹⁶⁶ Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251

¹⁶⁷ Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10

¹⁶⁸ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10

¹⁶⁹ Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10

¹⁷⁰ Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10

izteiktu fiskālo funkciju, proti, Satversmes tiesas pienākumu vērtēt ar apstrīdētajām tiesību normām noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Zināmā mērā šāda tiesneša Gunāra Kusiņa nostāja varētu tikt uzskatīta par aicinājumu Satversmes tiesai pašierobežoties Satversmes 91. panta pirmā teikuma tvērumā ietilpstošā vienlīdzības principa ierobežojuma izvērtēšanā lietās par nodokļu ar izteikti fiskālu raksturu regulējuma vērtējumu. Autors uzskata, ka šāds aicinājums pamatā varētu būt saistīts ar racionalitātes un Satversmes tiesas darba efektivizēšanas apsvērumiem. Ievērojot minēto un ņemot vērā autora maģistra darba tematisko ietvaru, autors nevērtēs minētā aicinājuma pamatotību no konstitucionālo un nodokļu tiesību skatupunkta.

Līdzīgi arī tiesneša Alda Laviņa atsevišķo domu pamatā ir atšķirīgs viedokli par Satversmes tiesas spriedumos Solidaritātes lietā I un Solidaritātes lietā II veikto analīzi par apstrīdētajā SN likmi nosakošajā tiesību normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi. Tiesneša Alda Laviņa ieskatā atšķirīgās attieksmes leģitīmā mērķa izvērtēšanas procesā netika pienācīgi izvērtēti jautājumi, kas saistīti ar efektivitātes un solidaritātes principu ievērošanu. Tiesnesis Aldis Laviņš uzskata, ka konkrētajā gadījumā atšķirīgās attieksmes leģitīmais mērķis ir sabiedrības labklājības aizsardzība, taču Satversmes tiesa kopumā neesot vērtējusi tādus apstākļus kā nodokļa administrēšanas vienkāršība, nozīmīgu budžeta ieņēmumu apjoms (nodokļa fiskālais efekts), nelielās administrēšanas izmaksas un nelielais solidaritātes nodokļa maksātāju skaits. Tieši šie apstākļi kopumā liecinot par to, ka SN likmes nosakošās normas radītajai atšķirīgajai attieksmei esot leģitīms mērķis. Līdzīgi kā tiesnesis Gunārs Kusiņš, arī tiesnesis Aldis Laviņš norāda, ka atšķirīgās attieksmes izvērtēšana bija jāveic atbilstoši objektīvo un racionālo pamatojuma apsvērumu mērauklai.

Autora ieskatā tiesneša Alda Laviņa atsevišķajās domās pēc būtības ir ietvertas norādes uz viņa ieskatā kļūdainiem Satversmes tiesas tiesnešu vairākuma secinājumiem. No tām neizriet iespējama tiesnešu vērtību sadursme vai kādas īpašas tiesneša Alda Laviņa personības (plašākā nozīmē) iezīmes. Līdz ar to, ievērojot autora maģistra darba tematisko ietvaru, autors neanalizēs arī tiesneša Alda Laviņa atsevišķajās domās ietvertos argumentus no konstitucionālo un nodokļu tiesību aspektiem.

3.4.2. Tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas

Pēc autora domām tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas, kas pievienotas Satversmes tiesas spriedumiem Solidaritātes lietā I un Solidaritātes lietā II, ir nozīmīgs izpētes objekts mūsdienu Latvijas tiesību teorijā un filozofijā. Tiesnese Daiga Rezevska nepiekrīt

Satversmes tiesas argumentācijai un nolēmumu daļai attiecībā uz tiesvedības izbeigšanu daļā par SN likuma normu, kas noteic SN objektu, SN maksātājus un SN aprēķināšanas kārtību, atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam.

Tiesnese Daiga Rezevska norāda, ka viņas ieskatā SN likums nav pieņemts pienācīgā kārtā, jo neatbilst taisnīguma principam, proti, tas neaptverot visas personas, kuru gada ienākumi pārsniedza 48 600 *euro*, un pēc būtības esot ekonomiski tuvredzīgs, tādēļ SN likums uzskatāms par pieņemtu, pienācīgi neizvērtējot ekonomisko efektivitāti kā taisnīguma principa konkretizācijas elementu.¹⁷¹ Minētajā kontekstā tiesnese Daiga Rezevska pēc būtības izvirza trīs līdzšinējās Satversmes tiesas prakses kontekstā novatoriskas tēzes. Pirmkārt, tiesu varas, tostarp Satversmes tiesas, kompetencē ietilpst likumdevēja veikto vispārējo tiesību principu konkretizāciju tiesiskuma kontrole, juridiskajā argumentācijā izmantojot arī ekonomiskus un politiskus apsvērumus. Otrkārt, vērtējot, vai pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, jāpēta ne vien formālo likumdošanas procesa prasību ievērošana, bet tas arī jāanalizē vispārējo tiesību principu kontekstā, proti, vai šis process ir vērsts uz taisnīguma sasniegšanu, uzticības vairošanu Latvijas valstij un tiesībām. Treškārt, Satversmes tiesai būtu savā praksē jānosaka, ka nodokļu regulējuma izmaiņu vai būtisku reformu gadījumā attiecīgā normatīvā akta spēkā stāšanās laikam attiecībā pret tā publicēšanas laiku jābūt vismaz vairākas reizes garākam nekā Satversmes 69. pantā noteiktajam minimumam.

Satversmes tiesas savā praksē ir vairākkārt norādījusi, ka izšķiršanās par tiesībpolitiskiem jautājumiem un politiski lietderīgāku risinājumu visupirms ir demokrātiski leģitimēta parlamenta pienākums.¹⁷² Turklāt Satversmes tiesa arī norādījusi, ka nodokļu tiesību jomā dominē politiskā dimensija, proti, lēmumi parasti tiek pieņemti, vadoties ne tik daudz no juridiskiem, bet vairāk no politiskiem apsvērumiem.¹⁷³ Vienlaikus Satversmes tiesa ir norādījusi, ka juridiska argumentācija visupirms balstās uz juridisko metožu izmantošanu, tostarp tiesību normu interpretāciju, tiesību tālākveidošanu, kā arī vispārējo tiesību principu piemērošanu.¹⁷⁴

Autora ieskatā iepriekš minētās Satversmes tiesas atziņas un tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķajās domās paustais liecina par iespējamu konceptuālu problemātiku vispārējo tiesību principu piemērošanas metodoloģijā. Praksē ir šķietami sarežģīti nošķirt, kad tiek konkretizēti

¹⁷¹ Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01, 5. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251

¹⁷² Sk., piem.: Satversmes tiesas 11.11.2005. spriedums lietā Nr. 2005-08-01, 9. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 183; sk. arī: Satversmes tiesas 02.03.2015. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01, 12. p. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 45

¹⁷³ Satversmes tiesas 08.06.2007. spriedums lietā Nr. 2007-01-01, 24. p. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 95

¹⁷⁴ Satversmes tiesas 02.03.2015. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01, 12. p. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 45

vispārējie tiesību principi un izrietoši veikta to konkretizācijas kontrole un kad tiek sasniegts “tiesnešu valsts” riska kritisks līmenis un izrietoši tiesu vara uzurpē likumdevējas atzara funkcijas.

Attiecībā uz to, vai nodokļu regulējums Solidaritātes lietā I un Solidaritātes lietā II ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, Satversmes tiesa savos spriedumos ir norādījusi, ka jāvērtē likuma pieņemšanas, izsludināšana un publiskošanas procedūras ievērošanu, kā arī attiecīgā likuma saturiskā skaidrība un aizsardzības mehānisms pret tā patvaļīgu piemērošanu.¹⁷⁵ Tādējādi tiesnese Rezevska pēc būtības savās atsevišķajās domās ir ietvērusi aicinājumu Satversmes tiesai būt aktīvai un paplašināt tās realizētās konstitucionālās kontroles robežas. Arī tiesneses Rezevskas norāde par laika attiecību starp normatīvā akta spēkā stāšanos autora ieskatā ir saistāma ar vispārējiem tiesību principiem (konkrētāk – tiesiskās pašlāvības principu) un aicinājumu tiesai būt aktīvai.

Tiesību zinātnē saistībā ar minēto ir norādīts, ka konstitucionālo tiesu pašierobežošanās var apdraudēt konstitucionālo demokrātiju, jo tā var samazināt kontroli pār nekonstitucionālu autoritārismu, attīrot ceļu izpildvaras un likumdevēja despotiskajām tieksmēm. Ja konstitucionālās tiesas pārlietu pašlāvības uz pašierobežošanās, tas noved pie novājināšanās, samazinot spiedienu uz pārējiem varas atzariem, vai samazina regulārās konstitucionālās kontroles un varas ierobežojumu iedarbību.¹⁷⁶ Konkrētajā gadījumā tiesnese Rezevska ir uzsvērusi, ka demokrātiskā tiesiskā valstī ir maz tādu gadījumu, kuros likumdošanas procesā tiek pieļauts būtisks procedūrās pārkāpums. Pienācīgs likumdošanas process ir orientēts uz laba likuma pieņemšanu, savukārt ar formālu pieeju likumdošanas procesam nekad neizdosies radīt labu likumu.¹⁷⁷ Tādējādi autors maģistra darba tematikas ietvaros varētu vērtēt, cik liela nozīme iepriekš minēto atsevišķo domu pamatā ir bijusi tiesneses Rezevskas juridiskajai pozīcijai.

3.4.3. Tiesneses Daigas Rezevskas juridiskā pozīcija

Tiesnese Daiga Rezevska vienlaikus ne tikai pilda amata pienākumus kā tiesnese Satversmes tiesā, bet ir arī profesore Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.¹⁷⁸ Tādējādi

¹⁷⁵ Sk.: Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01, 25. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209; sk. arī: Satversmes tiesas 16.11.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01, 18. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 229

¹⁷⁶ Tančevs E. Vēlreiz par aktīvismu konstitucionālajā tiesvedībā. Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 53. – 89. lpp.

¹⁷⁷ Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01, 6. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251

¹⁷⁸ Latvijas Republikas Saeimas lēmuma projekts par Daigas Rezevskas apstiprināšanu par Satversmes tiesas tiesnesi.

tiesnese Rezevska vienlaikus ir arī tiesību zinātnieces – augstskolas akadēmiskā personāla statusā. Akadēmiskā personāla statuss viennozīmīgi ir arī sociālais statuss socioloģiskā izpratnē, kas aprakstīta šajā darbā iepriekš. Tieši šī sociālā statusa izpētes rezultātā varētu apzināt tiesneses Rezevskas juridisko pozīciju.

Autora ieskatā Latvijas tiesību zinātnē pastāv vienprātība, ka tiesneses Daigas Rezevskas darbs vispārējo tiesību principu kā tiesību avota nostiprināšanā Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijas gaitā ir bijis ļoti nozīmīgs. Tiesnese 2004. gadā aizstāvēja promocijas darbu par vispārējiem tiesību principiem.¹⁷⁹ Tiesneses monogrāfija “Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana”¹⁸⁰ tikusi izdota vairākkārt.¹⁸¹

2010. gadā iknedēļas juridiskā izdevuma “Jurista Vārds” rubrikā “Nedēļas jurists” tiesnese Rezevska, atbildot uz jautājumu par likumu, kuru tūlīt pat vajadzētu pieņemt vai grozīt, ir norādījusi, ka ne rakstītās tiesību normas, ne likumdevēju neuztver kā “autoritāti” tiesību normu teksta ziņā, jo tiesību normas saturu nosaka suverēns, pasludinot pamatnormu – izsakot suverēna gribu. Ja pamatnorma ir demokrātiska tiesiska valsts, tad šīs valsts tiesiskās sistēmas saturu noteic vispārējie tiesību principi, nevis likumdevējs. Likumdevējam, balstoties uz varas dalīšanas principu, tikai jāmēģina pierakstīt tās tiesību normas, kas objektīvi jau pastāv tiesiskajā sistēmā un nosaka attiecības starp suverēna locekļiem, bet, ja likumdevējam tas neizdodas, tad tiesību normu piemērotājs, izmantojot juridiskās metodes, var labot jebkuru šādu likumdevēja kļūdu vai nepilnību.¹⁸² Arī citviet tiesneses akadēmiskajā darbībā novērojams uzskats, ka vispārējie tiesību principi jau iepriekš noteic tiesiskās sistēmas saturu, tostarp, kādas rakstītās tiesību normas likumdevējam jāraksta un kādam jābūt šo normu saturam, lai tās būtu leģitīmas.¹⁸³ Autora ieskatā arī no šeit minētā uzskata izriet uzskats par rakstīto normu pakļaušanu pārbaudei no tiesu varas puses.

Iepriekš minētie uzskati veido tiesneses Rezevskas juridisko pozīciju. Vērtējot to kontekstā ar tiesneses Rezevskas atsevišķajām domām Solidaritātes lietā I un Solidaritātes lietā II, secināms, ka tiesneses Rezevskas juridiskā pozīcija ir ietekmējusi viņas sagatavoto atsevišķo domu saturu. Tomēr šādu ietekmi iespējams izvērtēt tikai un vienīgi kontekstā ar tās pieļaujamību demokrātiskā un tiesiskā valstī. Šādu vērtējumu autors sniegs darba turpmākajās nodaļās kontekstā ar tiesnešu atsevišķo domu analīzi citās lietās Satversmes tiesā.

[http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/1c89b8fcc9e8b731c2257edd00326249/\\$FILE/221.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/1c89b8fcc9e8b731c2257edd00326249/$FILE/221.pdf)
[aplūkots 24.03.2018.]

¹⁷⁹ [b. a.] Nedēļas Jurists. Daiga Rezevska. Jurista Vārds. 2010, Nr. 43

¹⁸⁰ Iļjanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005

¹⁸¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. papild. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izdevums, 2015

¹⁸² [b. a.] Nedēļas Jurists. Daiga Rezevska. Jurista Vārds. 2010, Nr. 43

¹⁸³ Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 1, 2010, 28. – 31. lpp.

3.4.4. Tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas

Tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas ir pievienotas Satversmes tiesas spriedumam Solidaritātes lietā II. Tiesnese Osipova piekrīt minētā sprieduma nolēmumu daļai, taču viņas ieskatā Saeima nav pienācīgi pamatojusi SN subjektu diferenciaciju, proti, kāpēc personas (darba ņēmēja) ienākuma nodokļa maksāšanas pienākums ir daļēji uzlikts arī darba devējam. Vienlaikus tiesnese Osipova savās atsevišķajās domās ir ietvērusi aicinājumu likumdevējam apsvērt iespēju pārvērtēt nodokļa tiesisko dabu un atbilstību Latvijas Republikas nodokļu sistēmas principiem sakarā ar 2017. gada 18. jūlija grozījumiem SN likumā. Tiesneses Osipovas ieskatā, minētajiem grozījumiem stājoties spēkā, SN varētu zaudēt atbilstību tā legitīmajam mērķim.¹⁸⁴ Pēc būtības tiesnese Osipova ir sniegusi likumdevējam “padomu” ārpus Solidaritātes lietas I un Solidaritātes lietas II ietvara.

Intervijā šo rindu autoram tiesnese Osipova norādīja, ka ir nevis jāpiemēro tiesību norma, bet jāatrisina dzīves situācija.¹⁸⁵ Lai arī šāda padomu došanas funkcija tradicionāli varētu netikt saistīta ar Satversmes tiesas likuma 32. panta sestajā daļā noteikto atsevišķo domu institūtu, autora ieskatā tiesnese Osipova ar savām atsevišķajām domām ir darbojusies valsts varas līdzsvara un atsvara sistēmas ietvaros. Tādēļ autora ieskatā nav nepieciešams papildus vērtēt tiesneses Osipovas juridiskās pozīcijas ietekmi uz šādu rīcību. Izrietoši arī tas, kā un vai vispār likumdevējam uz šādiem tiesneša atsevišķajās domās izteiktiem padomiem reaģēt, pamatā ir konstitucionālo tiesību, nevis šī darba ietvaros veiktā pētījuma izpētes objekts.

3.5. Tikumības aizsardzība Satversmes tiesā

2017. gada 24. novembrī Satversmes tiesa pieņēma spriedumu lietā Nr. 2017-07-01,¹⁸⁶ kurā Satversmes tiesa pēc privātpersonas pieteikuma vērtēja Izglītības likuma¹⁸⁷ normu, kas noteic, ka persona nedrīkst strādāt par pedagogu, ja viņa ir tikusi sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, atbilstību Satversmes 106. pantā noteiktajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos. Šī lieta cita starpā ir īpaša ar to, ka tajā Satversmes tiesa pirmo reizi vērtējusi

¹⁸⁴ Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01, 5. p. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10

¹⁸⁵ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu. Nav publicēta. Pieejama šā maģistra darba pielikumā.

¹⁸⁶ Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 234

¹⁸⁷ Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [01.04.2018. red.]

tikumību kā ar apstrīdēto normu noteiktā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi, kā arī pirmo reizi izmantojusi īpašu metodoloģiju absolūta aizlieguma vērtēšanai.

Satversmes tiesa atzina, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 106. pantam, jo tā neatbilst samērīguma principam, proti, apstrīdētajā normā noteikts absolūts aizliegums strādāt par pedagogu, taču Satversmes tiesa neguva apstiprinājumu tam, ka likumdevējs būtu izvērtējis absolūtā aizlieguma nepieciešamību. Satversmes tiesa vērsa uzmanību, ka, ņemot vērā vienīgi to, ka persona ir sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, un nevērtējot konkrēto gadījumu individuāli, ne vienmēr ir iespējams gūt pilnīgu pārliecību par to, ka sodāmības fakts ir neatgriezeniski ietekmējis potenciālā pedagoga personību. Satversmes tiesa arī uzsvēra, ka iespēja individuāli izvērtēt, vai persona, kura sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, drīkst strādāt par pedagogu, tai nebūt negarantē tiesības uz konkrēto nodarbošanos.¹⁸⁸ Spriedumam ir pievienotas tiesneša Alda Laviņa¹⁸⁹ un Gunāra Kusiņa¹⁹⁰ atsevišķās domas.

3.5.1. Tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas

Satversmes tiesas tiesnesis Gunārs Kusiņš savās atsevišķajās domās nepiekrīt spriedumā ietvertajai jaunajai absolūta aizlieguma vērtēšanas metodoloģijai, jo tā varētu paredzēt likumdevējam pārmērīgas prasības absolūto aizliegumu izvērtēšanā.¹⁹¹ Tāpat tiesnesis Kusiņš norāda, ka Satversmes tiesas spriedumā apskatītā alternatīva likumdevēja izvēlētajam risinājumam, proti, individuāla novērtējuma veikšana katrā konkrētā gadījumā, varētu radīt ļoti lielus izdevumus valsts budžetā. Tādēļ to nevarot uzskatīt par līdzekli, kas leģitīmo mērķi sasniegtu tādā pašā kvalitātē.¹⁹²

Autora ieskatā tiesneša Kusiņa izteiktā kritika ir vairāk saistāma ar pamattiesību ierobežojuma izvērtēšanas metodoloģiskiem jautājumiem, nevis viņa juridisko pozīciju. Šī iemesla dēļ autors tiesneša Kusiņa atsevišķās domas šajā lietā neanalizēs.

¹⁸⁸ Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01, 19.3.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 234

¹⁸⁹ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 16

¹⁹⁰ Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 16

¹⁹¹ Ibid, 2. p.

¹⁹² Ibid, 3. p.

3.5.2. Tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas

Satversmes tiesas tiesnesis Aldis Laviņš savās atsevišķajās domās nepiekrīt spriedumā paustajiem argumentiem par apstrīdētās normas atbilstību Satversmes 106. pantam. Tiesnesis Laviņš norāda, ka izskatītās lietas centrālais jautājums bija šāds: kurām pamattiesībām konkrētajā gadījumā ir piešķirama prioritāte – personu tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos un saglabāt esošo nodarbošanos vai izglītojamo, tostarp bērnu, tiesībām uz izglītību. Tiesneša Laviņa ieskatā Satversmes tiesa Spriedumā ir pārlietu fokusējusies tikai uz vienu no minētajām pamattiesībām, proti, uz Satversmes 106. panta pirmajā teikumā ietvertajām tiesībām brīvi izvēlēties nodarbošanos.¹⁹³

Tiesnesis Laviņš arī norāda, ka pretēji Satversmes tiesas spriedumā paustajiem secinājumiem, likumdevējs esot izvērtējis iespēju absolūta aizlieguma vietā katrā konkrētā situācijā veikt novērtējumu.¹⁹⁴ Tāpat tiesnesis Laviņš norāda, ka Satversmes tiesa Spriedumā ir norādījusi: ņemot vērā vienīgi to, ka persona ir sodīta par tīšu smagu vai sevišķi smagu noziegumu, un nevērtējot konkrēto gadījumu individuāli, ne vienmēr ir iespējams gūt pilnīgu pārliecību par to, ka sodāmības fakts ir neatgriezeniski ietekmējis potenciālā pedagoga personību. Tiesneša Laviņa ieskatā no šādiem apsvērumiem izriet secinājums, ka tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos prevalē pār bērna vislabākajām interesēm, bet tas viņa ieskatā nav pieļaujams.¹⁹⁵

Autora ieskatā no minētā tiesneša Laviņa izpratne par bērna interešu prioritāti kā teju absolūtu vērtību. Autoram šī darba ietvaros bija tas gods intervēt tiesnesi Laviņu, kurā attiecībā uz šo Satversmes tiesas lietu tiesnesis Laviņš norādīja, ka rakstījis atsevišķās domas tikai tāpēc, ka vērtības, par kurām viņš iestājas, šajā lietā netika līdz galam aizstāvētas. Tiesnesis Laviņš norādīja, ka runa ir par to, kas ir ar mūsu nākamo paaudzi un kā mēs uz to raugāties – kas ir tie cilvēki, kas veidos nākamo paaudzi. Viņa ieskatā tas ir vērtību jautājums.¹⁹⁶ Iepriekš minētais rada pamatu secinājumam, ka Satversmes tiesas tiesneša juridiskā pozīcija, tostarp vērtībotrientācija, ietekmē to, kā viņš spriež tiesu un kā viņš samērīguma principa piemērošanas ietvaros līdzsvaro indivīda un sabiedrības intereses.

¹⁹³ Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-07-01, 3. p. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 16

¹⁹⁴ Ibid, 4.1. p.

¹⁹⁵ Ibid, 5.3. p.

¹⁹⁶ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Aldi Laviņu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

4. IESKATS VISPĀRĒJO TIESĪBU PRINCIPU TEORIJĀ

Šī maģistra darba mērķis nav sniegt juridisku vērtējumu visiem Satversmes tiesas tiesnešu atsevišķajās domās paustajiem argumentiem. Tomēr visās iepriekš apskatītajās Satversmes tiesās tieši vai netieši atklājas vispārējo tiesību principu nozīme nolēmuma pamatojumā. Autora ieskatā ir nepieciešams sniegt vispārīgu ieskatu vispārējo tiesību principu kā tiesību avota būtībā. Autors uzskata, ka tikai šīs analīzes rezultātā ir iespējams konstatēt, vai tiesneša rīcība gadījumā, kurā juridiskās metodes paredz zināmu (vismaz pirmšķietami) rīcības brīvību, ir patvaļīga. Tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķajās domās Solidaritātes lietā I iespējams ir ietverta atbilde – vispārējie tiesību principi. Tiesību sistēmas objektīvi pilnīgā daba tiesību piemērotāju juridiski vienmēr nostāda noteiktās robežās.

Latvijas tiesību zinātnē ievērojams veikums vispārējo tiesību principu teorijas nostiprināšanā ir profesores Daigas Rezevskas monogrāfija “Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana”.¹⁹⁷ Autora ieskatā tieši šis darbs ir detalizētākas analīzes vērts, vērtējot vispārējo tiesību principu piemērošanu Latvijas tiesiskajā sistēmā.

Profesore Rezevska vispārējos tiesību principus definē kā tiesiskās sistēmas, tiesību nozares vai pat apakšnozares ietvaros pastāvošas, no tiesiskas demokrātiskas valsts principa izrietošas vispārpieņemtas pamatnostādnes, galvenos noteikumus, uz kuriem attiecīgā sistēma, nozare vai apakšnozare balstās. Turklāt šīs pamatnostādnes ir tiesību normas, starp kurām nepastāv savstarpējas hierarhijas – tam visām ir vienāds juridiskais spēks.¹⁹⁸ Ievērojot uz dabisko tiesību doktrīnas izpratni, profesore Rezevska savā monogrāfijā pēc būtības ir balstījusies uz pamatpostulātu, ka vispārējie tiesību principi pastāv pirms likuma un likumdevējs tos kā tiesību normas likumdošanas procesa ietvaros verbalizē.¹⁹⁹ Autora ieskatā no šī uzstādījuma izriet arī tiesību piemērotāja pienākums vērtēt vispārējo tiesību principu saturu un to, kā likumdevējam izdevies tos verbalizēt. Tādējādi šim uzstādījumam ir liela nozīme vispārējo tiesību principu piemērošanas procesā.

Profesore Rezevska norāda, ka vispārējo tiesību principu piemērošanas procesā svarīga ir prasme to atvasināt no pamatnormas, citiem vispārējiem tiesību principiem, atklāt no rakstītajām tiesību normām vai tiesiskās sistēmas kopumā, kā arī vispārējo tiesību principu konkretizēt, proti, noteikt tā saturu un tvērumu.²⁰⁰ Autora ieskatā minētajiem vispārējo tiesību principu piemērošanas posmi ir papildus analīzes vērti.

¹⁹⁷ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izd., 2015

¹⁹⁸ Ibid, 26. - 27. lpp.

¹⁹⁹ Ibid, 42. lpp.

²⁰⁰ Ibid, 94. lpp.

4.1 Vispārējo tiesību principu atvasināšana un atklāšana

Lai arī vispārējie tiesību principi kā Latvijas tā attīstītāko Rietuma tiesību loka valstu tiesiskajā praksē tiek atklāti salīdzinoši reti,²⁰¹ pēc autora domām tieši šī vispārējo tiesību principu piemērošanas stadija ir vissarežģītākā. Professore Rezevska norāda, ka tiesnesim pašam nav jāmēģina izdomāt vispārējos tiesību principus un ka doktrinārās metodes posmi to atklāšanai un atvasināšanai ir saistāmi ar likumdevēja (likumdošanas procesa ietvaros) pieņemto vispārīgo tiesību normu analīzi un tai sekojošām loģiskām darbībām.²⁰² Ja par pamatotu pieņem dabisko tiesību izpratnē balstīto postulātu par vispārējo tiesību principu pastāvēšanu pirms likumdevēja, tad iepriekš minētā vispārējo tiesību principu atvasināšanas un atklāšanas metodoloģija var neradīt pilnīgu priekšstatu par tiesību sistēmā pastāvošajiem vispārējiem tiesību principiem. Turklāt šo metodoloģiju autora ieskatā var saistīt tikai ar vispārējo tiesību principu atklāšanu no rakstītajām tiesību normām, nevis atvasināšanu no pamatnormas demokrātiska tiesiska valsts.

Tiesību zinātnē ir atzīts, ka, mainoties sabiedrībai, tiesībām jāmainās tai līdzīgi, lai tās pildītu savu konfliktu risināšanas funkciju. Tikai retos gadījumos tiesības var tikt mainītas vienkārša “eksperimenta” ietvaros. Parasti juridiskās reformas ir balstītas uz pieredzi. Galvenie avoti šādas pieredzes apzināšanai ir vēsture un salīdzinošās tiesības.²⁰³ Autora ieskatā jaunu vispārējo tiesību principu atvasināšana var tikt uzskatīta par šādu juridisku reformu, jo tās ietvaros uz sociālo realitāti iedarbosies konkrētajā tiesību sistēmā iepriekš neapzināta (neatrasta) tiesību norma. Gan vēsturiskā, gan salīdzinošā perspektīva sniedz ieskatu par to, kā konkrētā sabiedrība vai citas sabiedrības reaģē uz pārmaiņām vispār un kā konkrētā sabiedrība varētu reaģēt uz konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem nepieciešamo neregulējumu. Rūpīga tiesību vēstures izpēte var sniegt tiesību piemērotājam atbildi uz jautājumu “kāpēc tiesību sistēma ir evolucionējusi tik tālu, cik ir?”²⁰⁴ Savukārt salīdzinošās tiesības var sniegt tiesību piemērotājam atbildi uz jautājumu “kā līdzīga problēma ir risināta citur pasaulē?”

Protams, salīdzinošās metodes kontekstā ir iespējams izteikt kritiku: ja jau vienas tiesiskās sistēmas ietvaros nav divu vienādu faktisku situāciju, tad vēl jo vairāk nav divu

²⁰¹ Rezevska D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izd., 2015, 94. lpp.

²⁰² Ibid, 95. -96. lpp.

²⁰³ Sunde J. Ø. Managing the Unmanageable. An Essay Concerning Legal Culture as an Analytical Tool. In: Koch S., Skodvin K. E., Sunde J. Ø. (eds.). Comparing Legal Cultures. Bergen: Fagbokforlaget, p. 13 – 25

²⁰⁴ Sal. sk.: Berman H. J. Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1983, p. viii

vienādu tiesisku sistēmu. Tiesiskās sistēmas attīstības stadiju dažādās valstīs var ietekmēt dažādi sociāli, politiski, vēsturiski, ekonomiski un citi apstākļi.²⁰⁵ Autora ieskatā uz šo kritiku vērā ņemamu atbildi sniedzis amerikāņu politologs Deivids Robertsons (*David Robertson*, 1946), kas ir sagatavojis iespaidīgu monogrāfiju, vērtējot politikas un tiesību mijiedarbību konstitucionālās tiesas darbā. Viņš norāda, ka izmaiņas tiesiskajā sistēmā gandrīz nekad nerodas tikai konkrētās sistēmas iekšējo aspektu dēļ, bet paļaujas uz “importu”. Turklāt minētā tēze jo īpaši attiecoties uz konstitucionālajām tiesībām – daļēji tāpēc, ka pastāv tikai viens (vai tikai viens vispārīgs) liberālas demokrātijas modelis.²⁰⁶ Vēl jo vairāk šāda pieeja jāattiecina uz vispārējiem tiesību principiem, kas tieši izriet no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas. Vienlaikus konkrēta juridiska mehānisma pastāvēšana vairākās vai visās jurisdikcijās nozīmē, ka tas iemieso kādu transcendentālu juridisku vai konstitucionālu patiesību. Šāda mehānisma “aizņemšanās” ir ne vien lietderīga, bet arī “pareiza”.²⁰⁷ Konceptuālā līmenī autors nevar nepieņemt Robertsona izteiktajiem apgalvojumiem, taču ar būtisku piebildi – šāda “aizņemšanās” nevar būt absolūti pieļaujama tikai tāpēc, ka pastāv tikai viens (vismaz vispārīgs) liberālās demokrātijas modelis. Tiesnesim vienlaikus ir pienākums nodrošināt tiesu varas autoritāti, tostarp cenšoties nodrošināt uzticību valstij un tiesībām. Tas nozīmē, ka “aizņemšanās” ir pieļaujama tiktāl, cik tā neatņem tiesu varai autoritāti pēc būtības.

Vismaz teorētisku diskusiju līmenī ir iespējama arī tāda situācija, kurā nedz esošā tiesiskā regulējuma izpēte, nedz tiesību vēstures analīze un salīdzinošo tiesību metožu izmantošana nenoved tiesību piemērotāju pie loģiska pamatojuma konkrēta vispārēja tiesību principa atvasināšanai. Šajā gadījumā tiesnesis nedrīkstētu vadīties no saviem personiskajiem uzskatiem. Piemēram, Aharons Baraks norāda, ka tiesneši var ievest tiesību sistēmā tikai tos vispārējos tiesību principus, kas ir gatavi to pieņemšanai sociālajā realitātē. Ilgstoša sociāla procesa rezultātā, sabiedrībai pakāpeniski pieņemot dažādas vērtības, tiesnesim rodas pienākums un tiesības atzīt tās kā vispārējos tiesību principus.²⁰⁸ Vērtējot Baraka pieeju, rodas jautājums par tās atbilstību demokrātiskas valsts principam, proti, tiesu varai ir jāievēro varas dalīšanas princips, taču tajā pašā laikā vēlēšanu rezultātā noteiktā sabiedrības vairākuma griba nav absolūta, jo vairākuma varas leģitimācijas pamatā ir ticība vienlīdzībai²⁰⁹ (sabiedrības mazākuma aizsardzībai). Tādējādi, pirms iespējams turpināt diskusiju par vispārējo tiesību principu piemērošanas metodoloģiju, jānoskaidro, vai, nodrošinot mazākuma aizsardzību,

²⁰⁵ Balodis R. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes ievadam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Vēstnesis: Rīga, 2014, 91 – 135. lpp.

²⁰⁶ Robertson D. *The Judge as Political Theorist*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010, p. 35

²⁰⁷ *Ibid*, p. 382

²⁰⁸ Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006 p. 60

²⁰⁹ Robertson D. *The Judge as Political Theorist*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010, p. 364

uzskatāms, ka valsts varas uzurpācijas rezultātā ir iestājies tiesnešu valsts risks un sasniegts tiesu aktīvisma kritiskais līmenis.

4.2. Tiesnešu valsts risks

“Tiesnešu valsts” ir metaforisks apzīmējums iespējamam apdraudējumam tautas varai un brīvībai, kas ceļas no pārāk neatkarīgas un augsti profesionālas tiesas, kurā tiesneši piemēro tiesības nevis saskaņā ar likumu, bet gan *contra legem*.²¹⁰ Tautas leģitimētais likumdevējs zaudē savu lomu, par īsto likumdevēju kļūstot šim pienākumam nelegitimētajam tiesnesim. Būtiski, ka tas ir tikai risks, nevis sociālajā realitātē konstatējams fenomens. Autora ieskatā minētajā situācijā pēc būtības manifestē taisnīguma principa un varas dalīšanas principa kolīzija. No vienas puses ir liekams tiesas pienākums un kompetence garantēt taisnīgumu katrai personai, katrā konkrētā lietā, bet no otras – tautas suverēnā griba, leģitimējot likumdevēju, un varas dalīšana kā tiesiskas valsts princips.²¹¹ Šā kolīzija vienlaikus ir izvēle starp tiesas aktīvismu un pašierobežošanos.

Vērtējot tiesu aktīvismu un pašierobežošanos Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas praksē, Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas tiesnese prof. Dr. Gabriele Brica (*Gabriele Britz*, 1968) ir norādījusi, ka lielākoties tiesai esot jāierobežojas, bet tikai atsevišķos gadījumos tā var būt aktīva. Par šādiem gadījumiem esot uzskatāma pamattiesību kodola aizsardzība, minoritāšu aizsardzība, jaunu (iepriekš nebijušu) vajadzību aizsardzība, kā arī demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatelementu aizsardzība.²¹² Minētais autora ieskatā sniedz atbildi uz to, vai sabiedrības mazākuma aizsardzība var tikt saistīta ar tiesnešu valsts īstenošanos. Atbilde ir acīmredzami noraidoša.

Iepriekš minētais apliecina tēzi, ka “tiesnešu valsts” ir viens no tiesiskas valsts riskiem, kas ir jāņem vērā gan likumdevējam, gan pašai tiesai. Tas ir risks, bez kura nevar pastāvēt demokrātiska tiesiska valsts, jo tieši tiesa nodrošina tās pastāvēšanu.²¹³ Ir jāpastāv saprātīgam līdzsvaram – nav pieļaujams ne permanents pašierobežošanās, ne pastāvīgs aktīvisma

²¹⁰ Osipova S. Tiesiska valsts vai “tiesnešu valsts”? Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 90. – 98. lpp.

²¹¹ Ibid

²¹² Brica G. Konstitucionālo tiesu aktīvisms kā objektīva nepieciešamība. Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 152. – 159. lpp.

²¹³ Osipova S. Tiesiska valsts vai “tiesnešu valsts”? Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 90. – 98. lpp.

stāvoklis.²¹⁴ Pieņemot šādu postulātu par pamatotu, par pareizu uzskatāma tēze, ka tiesiskā valstī konstitucionālās tiesas tiesnesis ir tiesīgs gan atvasināt, gan atklāt vispārējos tiesību principus. Tomēr tas ir tiesību piemērošanas metodoloģisks posms, kas pieprasa ļoti augstu intelektuālo slodzi.

Kādā, ja vispār, vispārējo tiesību principu atklāšanā un atvasināšanā ir nozīme tiesneša personībai?

4.3. Morālā autonomija kā priekšnoteikums tiesas spriešanai pēc “sava ieskata”

Autors, atsaucoties uz Egila Levita prezentēto morālā brieduma kategorizāciju tiesnešu kontekstā,²¹⁵ ir norādījis, ka morālā autonomijas ir viens no Satversmes tiesas tiesneša sociālo statusu veidojošajiem elementiem. Turklāt morālajai autonomijai ir vairākas pakāpes atkarībā no tā, kā tiesnesis izprot un spēj vērtēt tiesības.

Autors iepriekš izvirzīja tēzi, ka Satversmes tiesas tiesnesim jābūt sasniegušam vismaz I morālās autonomijas pakāpi, proti, jāspēj vērtēt tiesības konteksta ar konkrētajā sabiedrībā pastāvošajām vērtībām. Tam ir liela nozīme vispārējo tiesību principu atklāšanas procesā. Tā kā vispārējo tiesību principu “atklāšana” notiek, vērtējot jau pastāvošos normatīvos tiesību aktus, Satversmes tiesas tiesnesim ir jābūt spējīgam apzināt sabiedrībā pastāvošās vērtības kontekstā ar normatīvajiem tiesību aktiem, kur tas vismaz daļēji ir iemiesotas (tiek aizsargātas). Savukārt vispārējo tiesību principu atvasināšanas gadījumā būtiska ir tiesneša spēja izvērtēt konkrētu gadījumu vispārcilvēcisku un universālu vērtību un uz tām balstītu ētisku principu gaismā. Tā ir II morālās autonomijas pakāpe, kas, neaizmirstot sabiedrībā pastāvošo vērtību nozīmi, pirms konkrētās sabiedrības nostāda cilvēci. Izrietoši II morālās autonomijas pakāpe balstās uz imanento cilvēka cieņu, proti, ikkatrs indivīds ir vērtība²¹⁶ un nevar būt tikai līdzeklis cita indivīda mērķu sasniegšanai. Vienlaikus autors nenoliedz, ka cilvēka cieņas koncepciju varētu saistīt arī ar I morālās autonomijas pakāpi. Ideālā gadījumā vispārcilvēciskas un universālas vērtības sakrīt ar un atspoguļojas sociālajā realitātē. Tieši II morālās autonomijas kategorija ir saistāma ar spēju atvasināt vispārējos tiesību principus no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas. Pamatnorma ir ne tikai vispārējo tiesību principu avots un Latvijas kā

²¹⁴ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Kasparu Balodi. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²¹⁵ Levits E. Par dažiem tiesneša neatkarības aspektiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 16, 2018, 67. – 71. lpp.

²¹⁶ Cilvēka cieņas koncepciju sava praksē vairākkārt minējusi arī Satversmes tiesa. Sk., piem.: Satversmes tiesas 22.10.2002. spriedums lietā Nr. 2002-04-03, secinājumu daļas 3. p. Latvijas Vēstnesis, 2002, Nr. 154; Satversmes tiesas 19.12.2017. spriedums lietā Nr. 2017-02-03, 19.1. p. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 254

valsts sociālās un tiesiskās organizācijas pamats, bet kalpo arī kā tiesībfilozofiska aksioma. Tā ir ne vien sociāli konstatējams fenomens, bet arī mērķis un standarts, uz kura sasniegšanu tiecas visi valsts varas atzari, īpaši Satversmes tiesa. Kā šo ideālu sasniegt un konsekventi uzturēt?

Ņemot vērā šā darba sākumā uzstādīto cilvēka kā bioloģiskas un sociālas būtnes duālās eksistences postulātu, jāsecina, ka indivīda eksistence sabiedrībā ierobežo viņa brīvību, jo viņš savu individuālo brīvību var īstenot tikai un vienīgi neaizskarot citu cilvēku brīvību. Tas izriet no cilvēka cieņas imperatīvā, taču ne absolūtā rakstura (vismaz šobrīd atrastajās) Latvijas tiesībās. Cilvēka cieņa ir pamats tam, ka personas pamattiesību ierobežojums ir pieļaujams tikai vismazākajā iespējamajā apmērā. Tomēr robežas, kuras noteic cilvēka cieņa, ir ļoti plašas. Konstatējot, ka indivīda tiesības tik tiešām tiek ierobežotas mazākajā apmērā, viņa uzvedības noregulējums, ar kuru personas individuālā brīvība tiek samērota ar sabiedrības kolektīvo brīvību, var būt dažāds. Tā ir politiska izšķiršanās, kas pamatā notiek pirms rakstītās tiesību normas radīšanas. Lai to varētu veikt, vispārējiem tiesību principiem, no kuriem likumdevējam vadīties, jābūt atklātiem un atvasinātiem vai arī pašam likumdevējam tas likumdošanas procesa ietvaros jāizdara. Skaidrības labad jānorāda, ka šā darba ietvaros autors likumdevēja lomu vispārējo tiesību principu atklāšanā un atvasināšanā neaplūkots plašāk.

Morālās autonomijas sasaiste ar vispārējo tiesību principu atklāšanas un atvasināšanas teoriju šo rindu autora ieskatā varētu izpelnīties kritiku. Pirmais un galvenais arguments šādai kritikai varētu būt norādījums, ka vērtības un vispārējie tiesību principi ir nošķirami fenomeni (turklāt šāds nošķīrums izriet jau no abu jēdzienu semantiskās jēgas – vērtības nav tiesības).

Vērtību un principu mijiedarbību plaši analizējis ir vācu tiesību zinātnieks Roberts Aleksijs (*Robert Alexy*, 1945), kas piemin, ka vispārējiem tiesību principiem ir deontoloģisks (kategorisks – jābūtības) raksturs, bet vērtībām – aksioloģisks (novērtējošs – labākā risinājuma) raksturs. Viņš arī norāda, ka vērtībām ir nozīme vērtību spriedumu izdarīšanā.²¹⁷ Savukārt Jirgens Hābermāss, nošķirot vispārējo tiesību principus jeb “augstāka līmeņa” tiesības un vērtības, izvirza četras pazīmes. Pirmkārt, tiesības ir obligātas, bet vērtības teleoloģiskas. Otrkārt, tiesību spēkā esamība ir bināra (ir vai nav spēkā), bet vērtību – graduāla (vienas labums ir vienkārši pievilcīgāks nekā otrs). Treškārt, tiesības ir absolūti saistošas (beznosacījuma universāls pienākums), bet vērtības – relatīvi saistošas (labumi tiek novērtēti). Ceturtkārt, tiesības veido saskaņotu sistēmu, bet dažādu vērtību prioritāte tiek noteikta katrā konkrētā gadījumā (tas neveido saskaņotu un pastāvīgu sistēmu).²¹⁸

²¹⁷ Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights*. Transl. By Julian Rivers. New York: Oxford University Press, 2010, p. 86 – 110

²¹⁸ Sk.: Habermas J. *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. (transl. Rehg W.) Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996, p. 255

Tiesību un vērtību mijiedarbība vērtēta arī Latvijas tiesību zinātnē. Professore Dr. iur. Sanita Osipova norāda, ka tiesības garantē sociālo kārtību, kas tiek dibināta, balstoties uz morāli, tikumību un sociālajām vērtībām. Tiesības nodrošina svarīgāko morāles normu un būtiskāko sociālo vērtību aizsardzību.²¹⁹ Docente Dr. iur. Diāna Apse ir norādījusi, ka augstāku vērtību (principu) atzīšana tiesību praksē, tiesību zinātnē, likumdevēja darbībā pakāpeniski pārveido sabiedrības tiesisko apziņu pozitīvā virzienā.²²⁰ Docente Apse arī uzskata, ka viena no tiesiskajā realitātē vērojamojām tiesību izpratnes pamatnostādnēm ir balstīta uz padziļinātu tiesībteorētisko, metodoloģisko, tiesību avotu daudzveidības un ētisko apsvērumu mijiedarbību – tiesību vērtībām. Otrajā izpratnē (arī attiecīgajā normatīvajā regulējumā) iekļaujas vispārējie tiesību principi – taisnīgums, saprāts, lietderība u. c. vērtības, kas attīsta demokrātiskas valsts tiesību sistēmu.²²¹ Docente Dr. iur. Elīna Grigore-Bāra, analizējot cilvēka cieņas kā augstākās vērtības atzīšanu Latvijas tiesiskajā sistēmā, min, ka likumdevējs cilvēka cieņu ir pozicionējis kā balstu (pamatu), savukārt konstitucionālā tiesa – kā mērķi.²²² Proti, vērtība abstraktā gadījumā var būt gan tiesību mērķis, gan tiesiskās kārtības pamats.

Iepriekš minētie tiesību filozofu un tiesību zinātnieku uzskati autora ieskatā ļauj secināt, ka tiesību un vērtību mijiedarbības izveidē tiesību zinātnē nepastāv vienprātība. Tie ļauj secināt, ka tiesības, tostarp vispārējie tiesību principi, viennozīmīgi ir saistāmas ar vērtībām. Visi vispārējie tiesību principi paši par sevi ir vērtības, jo tiesības ir vērtība. Tomēr vērtības pašas par sevi nav konkrētas tiesības. Tiesības aizsargā vērtības. Šādu aizsardzību pelna ne vien sabiedrības vērtības vairākuma vērtības, bet atsevišķos gadījumos arī sabiedrības mazākuma vērtības. Sabiedrības mazākums nedrīkst kļūt tikai par līdzekli sabiedrības vairākuma mērķu sasniegšanai. Tas nozīmē, ka vēl jo vairāk aizsargājamas ir universālas vērtības – cilvēces vērtības. Juridiskas zināšanas kā tiesneša, tostarp konstitucionālās tiesas tiesneša, sociālo statusu veidojošs elements pašas par sevi neļauj apzināties demokrātiskā un tiesiskā valstī aizsargājamās vērtības. Lai spētu tiesnesis spētu tās atpazīt, autora ieskatā tiesnesis ir “pacelts virs un ārpus” prasībām, kas attiecas uz citiem sabiedrības locekļiem.²²³ Morālā autonomija ir šāda “pacēluma” īstenošanas neatņemams priekšnoteikums.

²¹⁹ Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 75. lpp.

²²⁰ Apse D. Vērtības, tiesību efektivitātes traucējumi un palīgavoti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls. Nr. 2. Juridiskā zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1. Latvijas Universitāte: [b. v.], 2011, 5. – 18. lpp.

²²¹ Apse D. Vērtību tiesības un tiesību vērtības. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. Zinātniskās konferences rakstu krājums. LU akadēmiskais apgāds: Rīga, 2015, 327. – 337. lpp.

²²² Grigore-Bāra E. Brīvības un vienlīdzības līdzsvarošana tiesībās. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. Zinātniskās konferences rakstu krājums. LU akadēmiskais apgāds: Rīga, 2015, 345. – 353. lpp.

²²³ Sal. sk.: Osipova S. Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/tiesnesa-etika-komunikacijas-etikas-dimensija-nodotas-informacijas-skaidriba/> [aplūkots: 19.02.2018.]

Ja morālās autonomijas pirmo pakāpi varētu saistīt ar sociālo kompetenci, tad morālās autonomijas otro pakāpi varētu saistīt ar globālo sociālo kompetenci. Globalizācijas un ceturtās industriālās revolūcijas gaitā “sabiedrība” kā sociāls fenomens kļūst lielāka un zaudē striktās teritoriālās robežas.²²⁴ Tādējādi nepieciešamība pēc morālās autonomiju otrās pakāpes tiesu varā, īpaši Satversmes tiesā, tikai pieaugs. Tiesneša nerimstošā mācīšanās un pašpilnveide ļauj morālās autonomijas otro pakāpi sasniegt. Izrietoši vispārējo tiesību principu atklāšanas un atvasināšanas gadījumā morālā autonomija kā Satversmes tiesas tiesneša sociālā statusa elements ļauj sabiedrībai paļauties, ka Satversmes tiesas tiesnesis vispārējos tiesību principus atrod un izrietoši tiesu spriež taisnīgi. Satversmes tiesas spriedums un tam pievienotās tiesnešu atsevišķās domas ir sabiedrības un Satversmes tiesas saskares punkts. Tikai pienācīgi pamatots spriedums var radīt sabiedrībai ārēju pārliecību un pašiem Satversmes tiesas tiesnešiem iekšēju pārliecību, ka Satversmes tiesas tiesneši ir morāli autonomi. Arī šī iekšējā pārliecība ir ne mazāk svarīga, jo, kā precīzi norāda Satversmes tiesas tiesnese Sanita Osipova, nevienu tiesu nevar spriest par sevi nepārliecināts un glāvs cilvēks.²²⁵ Autora ieskatā šī iekšējā pārliecība var padarīt tiesnesi drošu un nekļūdīgu, darbojoties pamatnormas pilnvarojuma ietvarā,²²⁶ un ļaut viņam apzināties, ka viņš darbojas pamatnormas pilnvarojuma ietvarā.

4.4. Vispārējo tiesību principu konkretizācija un tiesību zinātne

Vispārējam tiesību satura noteikšana notiek konkretizācijas ceļā. Konkretizācijas ietvaros vispārējais tiesību princips tiek papildīts tekstuāli. Šis process ir ne vien deduktīvi saistīts ar pamatnormu, bet arī induktīvi saistīts ar pozitīvajām tiesībām. No vienas puses, principi pieļauj variablu konkretizāciju, bet, no otras puses, šī konkretizācija vienmēr notiek pamatnormas ietvaros. Tiesību sistēmā atklāto un atvasināto tiesību principu saturs konkretizāciju veidā ir atrodams judikatūrā, tiesību doktrīnā un, attīstoties likumdevēja darbam vismaz vispārējo tiesību principu pamatnozīmes saturiskās vadlīnijas ietvaros, arī normatīvajos tiesību aktos.²²⁷ Turklāt vispārējiem tiesību principiem jābūt orientētiem uz saprātīgu un taisnīgu risinājumu. Izmantojot gadījumu salīdzināšanas un tipizēšanas metodi, izšķiramo gadījumu salīdzinot ar citiem līdzīgiem gadījumiem, kas, pamatojoties uz noteiktiem principiem, jau izšķirti tiesu

²²⁴ Ceturtās industriālās revolūcijas dēļ notiek jaunu kopienu formēšanās. Sīkāk sk.: Krūmiņa V. Pārdomas par Mežonīgajiem Rietumiem komunikācijas žanrā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 16, 2018, 103. – 107. lpp.

²²⁵ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²²⁶ Par tiesību normu piemērotāja ticību pamatnormai sīkāk sk.: Rezevka D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izd., 2015, 42. – 46. lpp.

²²⁷ Par vispārējo tiesību principu konkretizāciju sīkāk sk.: Rezevka D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevskas izd., 2015, 99. – 100. lpp.

praksē. Tādējādi principu relatīvi nenoteiktais saturs judikatūrā arvien tiek papildināts.²²⁸ Autora ieskatā iepriekš minētais skaidri liecina par vispārējo tiesību principu noskaidrošanos judikatūrā. Arī likumdevēja loma vispārējo tiesību konkretizācijā likumdošanas ceļā ir vismaz salīdzinoši skaidra. Šo rindu autora līdz šim veiktās izpētes ietvaros vēl arvien atklāts ir palicis jautājums par tiesību doktrīnas nozīmi vispārējo tiesību principu konkretizācijā.

Tiesību doktrīnas nozīmes izvērtēšanā pēc autora domām ir lietderīgi norādīt uz Vācijas tiesisko sistēmu, kur tiesību doktrīnai (tiesību zinātnes izpratnē) ir ļoti liela ietekme uz sociālajām norisēm. Tiesām ir saistoši ilgstoša tiesu prakse, kas ir plaši pieņemta valdošajā tiesību zinātnes viedoklī un netieši pieņemta vai vismaz paciesta no likumdevēja puses. Tiesas pašas atsaucas uz prominentiem tiesību zinātniekiem, lai pamatotu savus lēmumus.²²⁹ Tiktāl tiesu varas un tiesību zinātnes savstarpējās attiecības Vācijā ir līdzīgas tām, kas pastāv Latvijā.

Būtiska iezīme tiesību zinātnes attiecībās ar tiesu varu Vācijā ir nerakstīto tiesību normu rašanās (vai precīzāk – atrašanas) process. Ja laika gaitā pastāvīga tiesu prakse rezultējas atbilstoša vadošā viedokļa attīstībā juridiskajā literatūrā (*opinio iuris*), tiesu prakse var radīt saistošu tiesību normu, kas eventuāli tiek atzīta kā paražu tiesību norma.²³⁰ Līdzīgs viedoklis pausts kā starpkaru perioda,²³¹ tā arī mūsdienā Latvijas juridiskajā literatūrā.²³² Autora ieskatā izsvērtā un pamatota tiesu nolēmumu kritika tiesību zinātnē (akadēmiskajā vidē) var ietekmēt arī tiesu nolēmumos veiktās vispārējo tiesību principu konkretizācijas. Ja tiesību zinātnē konkrēts tiesas nolēmumā sniegts rakstītajās tiesību normās neregulēta gadījuma risinājums tiek atzīts par nepamatotu, balstoties uz būtiskiem saprātīgiem un pamatotiem argumentiem, tiesai būtu kā minimums šie argumenti jāizvērtē un vēlams jāatspēko turpmākajā praksē vai arī sava prakse attiecīgi jāmaina. Tiesību doktrīna kalpo kā papildu siets tiesas nolēmuma argumentu pamatotības nodrošināšanai, atsijājot nepamatotus un, iespējams, tendenciozus argumentus nākotnes tiesu praksē. Domājams – tas ir viens no iemesliem, kāpēc tiesību doktrīna ir uzskatāma par tiesību avotu Latvijas tiesiskajā sistēmā.²³³

Vācijas tiesiskajā sistēmā tiesību doktrīna nodrošina salīdzinoši smalku “sietu” nepienācīgas tiesu argumentācijas atsijāšanai, jo ir maz tādu jautājumu, kas Vācijas tiesību zinātnē nebūtu pētīti. Latvijas gadījumā situācija ir mazliet atšķirīga. Vērīgs šī darba lasītājs noteikti ir ievērojis, ka šo rindu autors vairākkārt ir atsaucies uz prof. Dr. iur. Daigas Rezevskas, prof. Dr. iur. Sanitas Osipovas un asoc. prof. Dr. iur. Jāņa Neimaņa zinātniskās darbības

²²⁸ Ibid, 107. lpp.

²²⁹ Koch S. An Introduction to German Legal Culture. In: Koch S., Skodvin K. E., Sunde J. Ø. (eds.). Comparing Legal Cultures. Bergen: Fagbokforlaget, p. 171 – 213

²³⁰ Ibid

²³¹ Grīnberga-Cepurīte A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr. 3/4, 77. – 84. lpp.

²³² Sk., piem., Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 69. – 70. lpp.

²³³ Neimanis J. Ievads tiesībās. Aut. izd.: Rīga, 2004, 71. – 72. lpp.

ietvaros tapušie darbiem. Visi minētie tiesību zinātnieki šobrīd ir Satversmes tiesas tiesneši.²³⁴ Vai Latvijā judikatūru un tiesību doktrīnu veido vienas un tās pašas personas?

Autora ieskatā galvenie iepriekš aprakstītā fenomena iemesli ir salīdzinoši nelielais tiesību zinātnieku skaits un ierobežotais atbalsts tiesību zinātnei Latvijā. Par uzskatāmu piemēru var minēt Latvijas Universitātes Juridiskās zinātnes institūta izveidi 2017. gada nogalē. Institūts nodarbojas ar fundamentālu un praktiski pielietojamu zinātnisko pētījumu īstenošanu, zinātnisko aktivitāšu organizēšanu un līdzdarbību tajās, kā arī zinātniskās kvalifikācijas iegūšanas un pilnveidošanas atbalstīšanu.²³⁵ Institūta izveide noteikti vērtējama pozitīvi, taču tā noteikti būtu varējusi notikt agrāk. Savukārt attiecībā uz tiesību zinātnieku skaitu norādāms, ka pēdējo piecu Latvijas Universitātes rīkoto zinātnisko konferenču rakstu krājumos juridiskajā zinātnē ir publicēti 114 autoru raksti, tomēr regulāri (vismaz 3 reizes pēdējo piecu Latvijas Universitātes rīkoto ikgadējo zinātnisko konferenču ietvaros) publicējušies tikai 27 autori.²³⁶ Latvijas Universitātes zinātnisko konferenču rakstu krājums, protams, nav vienīgais juridiska rakstura izdevums. Tiesību pētnieks var publicēties iknedēļas izdevumā “Jurista Vārds” vai citu Latvijas un citu valstu rīkotās konferencēs, gatavot promocijas darbu, monogrāfiju u. c. Tomēr autora ieskatā informācija par Latvijas Universitātes zinātniskajos rakstu krājumos publicētajiem autoriem sniedz ieskatu tajā, ka Latvijas tiesību zinātne ir skaitliski neliela. Loģiski secināms, ka izpētīto jautājumu loks nav pārlietu plašs. Vienlaikus ir būtiski, ka vairāki autori papildus zinātniskajai darbībai veic arī papildus darbu, piemēram, praktizē zvērinātu advokātu birojā vai strādā tiesā.

Kāda vienu un to pašu personu iesaiste judikatūras un doktrīnas veidošanā ir nozīme šī darba kontekstā? Visticamāk – autors jau iepriekš norādīja, ka vispārējo tiesību principu konkretizāciju tiesiskuma vērtēšanā liela loma ir tiesību zinātnei. Ja tiesnesim, kas nāk, piemēram, no akadēmiskās vides ir konkrēta juridiskā pozīcija, pastāv ļoti liela iespēja, ka viņš centīsies to ietvert arī spriedumā. No tiesību socioloģijas viedokļa šajā gadījumā var konfliktēt akadēmiķa statusā esošā akadēmiskā brīvība un pētnieka vārda brīvība no vienas puses un tiesneša pienākums vērtēt tikai to, kas likumā noteikts. Satversmes tiesas process ir koleģiāls, tāpēc tajā savas juridiskās pozīcijas ietveršana nav vienkāršs uzdevums – nepieciešams pārliecināt pārējos kolēģus par “savu taisnību”. Kamēr šādas diskusijas iekšēji notiek Satversmes tiesas apspriežu istabā, tās ir vēlamas. Tieši tā tiesnesis var piedalīties tiesas

²³⁴ [b. a.] Tiesas sastāvs. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/satversmes-tiesa/struktura/tiesas-sastavs/> [aplūkots 01.04.2018.]

²³⁵ [b.a.] Juridiskās zinātnes institūts. Pieejams: <https://www.jf.lu.lv/kontakti/juridiskas-zinatnes-instituts/> [aplūkots 01.04.2018.]

²³⁶ Pārskats par publikācijām Latvijas Universitātes ikgadējo zinātnisko konferenču rakstu krājumos. Nav publicēts. Pieejams šā maģistra darba pielikumā.

spriešanā atbilstoši savai iekšējai pārliecībai un taisnīguma apziņai. Problemātika rastos, ja Satversmes tiesas tiesnesis, būdams amatā, gatavotu publikācijas tiesību zinātnē, kas, piemēram, palīdz sabiedrībā integrēt ar Satversmes tiesas spriedumu jaunatklātus vispārējos tiesību principus vai to konkretizācijas. Tiesneša viedoklim jāprobežojas viņa atsevišķajās domās. Tieši tāds ir viens no tiesneša “piekrītošo” domu mērķiem – integrēt Satversmes tiesas spriedumu sociālajā realitātē.²³⁷

Autora ieskatā pēc sprieduma pieņemšanas tiesnesis varētu tikai paskaidrot sprieduma saturu, bet būtu jāatturas no doktrināra spriedumā pausto argumentu novērtējuma. Pretēja rīcība varētu rezultēt apspriežu istabas noslēpuma netiešā atklāšanā, ko potenciāli varētu vērtēt pat kā ar tiesneša amatu nesavienojamu rīcību Satversmes tiesas likuma 10. panta trešās daļas izpratnē. Vienlaikus autora ieskatā Satversmes tiesas tiesnesim ir jābūt īpaši uzmanīgam un rūpīgi jāizvērtē, vai juridiskā izdevumā publicēt savus apsvērumus par kādas normas atbilstību augstāka juridiska spēka normām arī ārpus Satversmes tiesas procesa. Prakse rāda, ka šādas darbības visticamāk ietekmē privātpersonu dzīvi.²³⁸ Plašāka konkrētā jautājuma analīze nav šī darba temats.

Vispārīgā līmenī Satversmes tiesas tiesnesim nav aizliegts papildus profesionālajai darbībai Satversmes tiesā veikt arī akadēmisku darbu. Autora ieskatā Satversmes tiesas tiesnesis var gatavot zinātniskas publikācijas, taču vienmēr ir nepieciešams vērtēt, vai tas saprātīgam vērotājam varētu radīt šaubas par viņa objektivitāti.²³⁹

²³⁷ Ar jēdzienu “piekrītošās domas” tiek apzīmētas tādas tiesneša atsevišķās domas, kurās viņš piekrīt sprieduma nolēmumu daļai, bet iebilst nolēmuma motīvu daļā paustajai argumentācijai. Turklāt ne vienmēr tiesnesis šo argumentāciju uzskata par nepareizu. Sīkāk sk.: Kursiņa E. Tiesnešu atsevišķās domas: jēdziens un Satversmes tiesas regulējums. *Jurista Vārds*, 2016, Nr. 49, 36. – 41. lpp.

²³⁸ 2017. gada 3. oktobrī izdevumā “*Jurista Vārds*” tika publicēts Satversmes tiesas tiesneša Jāņa Neimaņa raksts, kurā viņš pēc būtības izteica viedokli, ka Ministra kabineta noteikumu norma, kas noteic papildus maksu EUR 4 apmērā par dokumentu iesniegšanu klātienē, ir pretēja (neatbilst) likuma normām, kas noteic bezmaksas administratīvo procesu. Tiesnesis Neimanis norādīja, ka Uzņēmumu reģistram būtu pienākums iekasētos papildus maksas maksājumu atmaksāt. Nedēļu pēc raksta publicēšanas Uzņēmumu reģistrā tika saņemts kādas privātpersonas iesniegums ar lūgumu EUR 4 maksu atmaksāt, taču Uzņēmumu reģistra Galvenais valsts notārs šo lūgumu neapmierināja. Sīkāk sk.: Neimanis J. Prettiesiska maksa Uzņēmumu reģistrā. *Jurista Vārds*, 2017, Nr. 41, 8. – 9. lpp.; sk. arī: Galvenās valsts notāra 2017. gada 9. novembra lēmums Nr. 1-5/137. Pieejams: <https://www.ur.gov.lv/specializeta-informacija/galvena-valsts-notara-lemumi/2017-gada-galvena-valsts-notara-lemums-nr-1-5-137/> [aplūkots 12.04.2018.]

²³⁹ Sal. sk.: ECT 15.12.2005. spriedums lietā Kyprianou pret Kipru (iesnieguma Nr. 73797/01), 68. p.

5. PRAKTIĶU VĪZIJA

Šī darba izstrādes ietvaros autors uzskata par nepieciešamu noskaidrot praktiķu viedokli par tiesneša personības ietekmi uz spriedumu Satversmes tiesā. Tieši tā autors varētu gūt pilnīgāku izpratni par Satversmes tiesas tiesneša sociālā statusa pienākumu izpildi sociālajā realitātē. Ņemot vērā minēto, autors intervē pašreizējo Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietnieci, Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu, Satversmes tiesas tiesnesi Aldi Laviņu, bijušos Satversmes tiesas tiesnešus Gunāru Kūtri, Kasparu Balodi un Ilmu Čepāni. Papildus autors intervē arī Eiropas Savienības tiesas tiesnesi Egilu Levitu, kura zināšanas par jurisprudenci un politiku var sniegt vērtīgu informāciju saistībā ar tiesu aktīvisma un pašierobežošanās mijiedarbības novērtējumu.

Pirmais un galvenais jautājums, kuru autors intervētajām personām uzdeva bija par tiesneša personības nozīmi Satversmes tiesas funkciju īstenošanā. Visas intervētās personas atzina, ka Satversmes tiesas funkciju īstenošanu ietekmē tiesneša personība. Tā var izpausties argumentācijas spējā,²⁴⁰ lietas apstākļu novērtēšanā,²⁴¹ jaunu juridiskas izpētes šķautņu piešķiršanā konkrētās lietas ietvaros,²⁴² robežu noteikšanā starp tiesas aktīvismu un pašierobežošanos,²⁴³ ikdienas darbā (rūpīgums), darbībā juridisko metožu radītās brīvības laukā²⁴⁴ u. c.

Lai arī autors intervētajām personām uzdeva salīdzinoši daudz jautājumu, kuru atbildes autoram palīdzēja sagatavot salīdzinoši vairāk kvalitatīvu pētījuma teorētisko un analīzes daļu, šā darba noslēgumā autors vēlas mazliet filozofiski pievērsties pēdējam jautājumam visām intervētajām personām, proti, vai konstitucionālās tiesas tiesnesi kādreiz varētu aizstāt ar mākslīgo intelektu?

Ļoti vienkāršoti mākslīgais intelekts varētu tikt skaidrots kā tehniskos risinājumos balstīta reālija, kas, balstoties uz tā uztverto informāciju, spēj imitēt uztverto informāciju, tostarp pieņemt lēmumu.²⁴⁵ Visas intervētās personas pauda uzskatu vai cerību, ka tiesas spriešanu kā intelektuālu procesu mākslīgais intelekts nevarēs aizstāt. Tā pamatā tika izvirzīta tēze par tiesas spriešanā nepieciešamo sociālo kompetenci, proti, dziļu izpratni par sociālajām attiecībām, kā arī tiesiskajā sistēmā atrastu jaunu un iepriekš nevērtētu problēmjautājumu analīzi. Tieši šis

²⁴⁰ Intervija ar Satversmes tiesas bijušo tiesnesi Ilmu Čepāni. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²⁴¹ Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Aldi Laviņu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²⁴² Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²⁴³ Intervija ar Satversmes tiesas bijušo tiesnesi Gunāru Kūtri. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²⁴⁴ Intervija ar Eiropas Savienības Tiesas tiesnesi Egilu Levitu. Nav publicēta. Pieejama šī maģistra darba pielikumā.

²⁴⁵ Sīkāk par mākslīgo intelektu sk.: Russel S. J., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Third ed. [b. v.]: Prentice Hall, 2009

“netipiskais gadījums” ir tas, kas papildus mākslīgā intelekta pašreizējai attīstības pakāpei un juridisko metožu ietvarā radītajai iespējai lemt “pēc sava ieskata” (*discretion* – angļu val.) autora ieskatā ierobežo mākslīgā intelekta iesaisti tiesas spriešanā. Tas nozīmē, ka tiesas spriešanā tiesneša vispārējos tiesību principos balstīta juridiskā pozīcija kā ticība savas argumentācijas pareizībai ir vitāli nepieciešama, lai arī “netipiskajā gadījumā” nodrošinātu sabiedrībai taisnīgu tiesu. Šeit vietā būtu Kaspara Baloža intervijas noslēgumā paustais uzstādījums, ka Latvijas valsts, tostarp Satversmes tiesa, ir vajadzīga, lai dzīvotu un attīstītos latviešu nācija.

KOPSAVILKUMS

1. Satversmes tiesa ir Latvijas kā mūsdienīgas demokrātiskas un tiesiskas valsts fundamentāla sastāvdaļa. Satversmes tiesas tiesneša sociālais statuss papildus normatīvi nostiprinātajiem uzvedības ierobežojumiem ietver tādu ierobežojumu kā sociālā kompetence un morālā autonomija. Morālā autonomija ir spēja izvērtēt tiesības kontekstā ar vismaz sabiedrībā pastāvošajām vērtībām, bet optimālā gadījumā – ar universālām vērtībām.
2. Tiesneša atsevišķo domu institūts Satversmes tiesas procesā ļauj tiesnesim darīt sabiedrībai zināmus savus apsvērumus par konkrētu lietu, tā nodrošinot tiesneša darbības atbilstību viņa taisnīguma apziņai.
3. Tiesneša personības ietekmes pastāvīga novērtēšana ir nepieciešama, jo juridisko metožu ietvaros Satversmes tiesas tiesnesim var būt tiesības un pienākums ņemt vērā sabiedrībā pastāvošas, kā arī universālas vērtības. Darbā apskatītās juridiskās metodes, kas tiesnesim šādu brīvību piešķir, ir interpretācijas metodes teleoloģiskā interpretācijas apakšmetode un tiesību normu augstākā kritika.
4. Tiesneša atsevišķās domas Satversmes tiesas procesā un izrietoši Satversmes tiesas funkciju realizēšanā atspoguļo viņa juridisko pozīciju kā personības daļu.
5. Vispārējie tiesību principi reglamentē valsts varas, tostarp Satversmes tiesas tiesnešu, rīcību arī tad, kad viņiem ir paredzēta nosacīta rīcības brīvība (*discretion* – angļu val.).
6. Vispārējo tiesību principu atrašanās nepietiek tikai ar to atklāšanu no pastāvošā tiesiskā regulējuma – ir nepieciešama to atvasināšana no demokrātiskas un tiesiskas valsts pamatnormas. Atvasināšanas procesā izšķiroša nozīme ir salīdzinošajām tiesībām un tiesību vēsturei, ka arī Satversmes tiesas tiesneša morālajai autonomijai.
7. Vispārējo tiesību principu attīstības procesā tiesību sistēmas ietvaros liela nozīme ir tiesību zinātnes un tiesu varas savstarpējām attiecībām. Situācijās, kad persona ir vienlaikus tiesību zinātnieks un Satversmes tiesas tiesnesis, šai personai ir īpaši rūpīgi jāvērtē nepieciešamība publicēt savus zinātniskos darbus savā Satversmes tiesas tiesneša pilnvaru termiņā. Pretēja rīcība, vienlaikus veidojot gan judikatūru, gan tiesību doktrīnu, var paaugstināt tiesnešu valsts risku līdz kritiskam līmenim.
8. Satversmes tiesas tiesnešu aizstāšana ar mākslīgo intelektu nākotne varētu būt iespējama tikai, fundamentāli reformējot izpratni par sabiedrības vērtībām un cilvēka cieņu kā tiesībfilozofisku aksiomu.

IZMANTOTO INFORMĀCIJAS AVOTU SARAKSTS

Literatūra

1. [b. a.]: Informācija par Satversmes tiesu. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/informacija-par-satversmes-tiesu/> [aplūkots 10.02.2018.]
2. [b.a.] Juridiskās zinātnes institūts. Pieejams: <https://www.jf.lu.lv/kontakti/juridiskas-zinatnes-instituts/> [aplūkots 01.04.2018.]
3. [b. a.] Nedēļas Jurists. Daiga Rezevska. Jurista Vārds. 2010, Nr. 43
4. [b. a.]: Partnerattiecību regulējums: kādu ceļu izvēlēties Latvija? Pieejams: <http://www.juristavards.lv/zinas/266176-partnerattiecibu-tiesiskais-regulejums-kadu-celu-izvelesies-latvija/> [aplūkots 18.02.2018.]
5. [b. a.] Satversmes tiesas priekšsēdētājas vietnieces Sanitas Osipovas uzruna rakstu krājuma “Vispārējie tiesību principi: tiesiskā drošība un tiesiskā palāvība: Valsts pārvalde. Business. Jurisprudence” atvēršanā. Pieejams: www.satv.tiesa.gov.lv/articles/satversmes-tiesas-priekssedetajas-vietnieces-sanitas-osipovas-uzruna-rakstu-krajuma-visparejie-tiesibu-principi-tiesiska-drosiba-un-tiesiska-palaviba-valsts-parvalde-business-jurisprudenc/ [aplūkots 25.04.2018.]
6. [b. a.] Tiesas sastāvs. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/satversmes-tiesa/struktura/tiesas-sastavs/> [aplūkots 01.04.2018.]
7. Akmentiņš R. Tiesību zinību teorija. Rīga: [b.i.], 1928
8. Apse D. Tiesību zinātne un tiesību teorija: attīstības tendences Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. [b. v.]: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 269. – 278. lpp.
9. Apse D. Tiesnešu atsevišķās domas. Salīdzinošie un personības nozīmes aspekti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls Nr. 8. Juridiskā zinātne. Rīga: Latvijas Universitāte, 2015, 233. – 240. lpp.
10. Aristotelis. Nikomaha ētika. Tulkojusi Ināra Ķemere. [b. v.]: [b. i.], 107. lpp.
11. Apse D. Vērtības, tiesību efektivitātes traucējumi un palīgavoti. Grām.: Latvijas Universitātes Žurnāls. Nr. 2. Juridiskā zinātne. Tiesību zinātnes nākotnei, 1. Latvijas Universitāte: [b. v.], 2011, 5. – 18. lpp.
12. Balodis R. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes ievadam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Vēstnesis: Rīga, 2014, 91 – 135. lpp.
13. Bārdiņš G. Dialoga loma tiesas spriešanā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2016

14. Bārdiņš G. Tiesu autoritāte: no dievišķuma līdz racionalitātei. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. [b. v.]: LU akadēmiskais apgāds, 2016, 295. – 302. lpp.
15. Brica G. Konstitucionālo tiesu aktīvisms kā objektīva nepieciešamība. Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 152. – 159. lpp.
16. Briede J., Višķere I., Litvins G., Bitāns A., Danovskis E. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 141. – 142. lpp.
17. Dišlers K. Demokrātiskas valsts iekārtas pamati (Ievads konstitucionālās tiesībās). Otrais caurlūkotais un papildinātais izd. Rīga: A. Gulbis, 1931
18. Grigore-Bāra E. Brīvības un vienlīdzības līdzsvarošana tiesībās. Grām.: Tiesību efektivitāte postmodernā sabiedrībā. Latvijas Universitātes 73. Zinātniskās konferences rakstu krājums. LU akadēmiskais apgāds: Rīga, 2015, 345. – 353. lpp.
19. Grigore-Bāra E. Tiesību mērķa nozīme tiesību piemērošanā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. Zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016
20. Grīnberga-Cepuriņa A. Paraša juridiskā nozīmē. Jurists, 1938, Nr. 3/4, 77. – 84. lpp.
21. Iljanova D. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. Rīga: Ratio iuris, 2005
22. Krūmiņa V. Pārdomas par Mežonīgajiem Rietumiem komunikācijas žanrā. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 16, 2018, 103. – 107. lpp.
23. Kursiņa E. Tiesnešu atsevišķās domas: jēdziens un Satversmes tiesas regulējums. Jurista Vārds, 2016, Nr. 49, 36. – 41. lpp.
24. Levits E. Par dažiem tiesneša neatkarības aspektiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 16, 2018, 67. – 71. lpp.
25. Levits E. Valsts un valsts pārvaldes juridiskā struktūra un pamatjēdzieni. Jaunā Pārvalde. 2002, Nr. 1, 2. – 8. lpp.
26. Melņkšis E. Iztulkošanas metodes. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs Dr. habil. iur. prof. E. Melņkšis zinātniskajā redakcijā. Latvijas Universitāte: Rīga, 2003, 115. -125. lpp.
27. Melņkšis E. Problēmas. Likuma burts, likuma gars, Satversmes tiesa. Latvijas Vēstnesis. 1997, Nr. 125

28. Meļķis E. Tiesību normu iztulkošana. Grām.: Juridiskās metodes pamati. 11 soļi tiesību normu piemērošanā: Rakstu krājums. Sagatavojis autoru kolektīvs Dr. habil. iur. prof. E. Meļķiņa zinātniskajā redakcijā. Latvijas Universitāte: Rīga, 2003, 110. -114. lpp.
29. Mesonis Ģ. Tiesu aktīvisms: Lietuvas Konstitucionālās tiesas prakse. Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 124. – 140. lpp.
30. Neimanis J. Ievads tiesībās. Rīga: Aut. Izd., 2004
31. Neimanis J. Prettiesiska maksa Uzņēmumu reģistrā. Jurista Vārds, 2017, Nr. 41, 8. – 9. lpp
32. Onževs M. Tiesību normu laika aspekti tiesiska un demokrātiskā valstī. Rīga, Latvijas Vestnesis, 2016
33. Osipova S. Eiropas tiesību priekšvēsture Senās Ēģiptes, Divupes, Izraēlas, Grieķijas tiesības. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2017
34. Osipova S. Ievads tiesību socioloģijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010
35. Osipova S. Tiesiska valsts vai “tiesnešu valsts”? Grām.: Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 90. – 98. lpp.
36. Osipova S. Tiesneša ētika. Komunikācijas ētikas dimensija: nodotās informācijas skaidrība. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/articles/tiesnesa-etika-komunikācijas-etikas-dimensija-nodotas-informācijas-skaidrība/> [aplūkots 19.02.2018.]
37. Perepjolkina V., Ludāne M., Mārtinsons K., Mihailova S. 11. nodaļa. Personība. Grām.: Psiholoģija 2. Personība, grupa, sabiedrība, kultūra. Sagatavojis autoru kolektīvs. K. Mārtinsons un A. Miltuzes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015
38. Pleps J., Pastars E., Plakane I. Konstitucionālās tiesības. Papildināts un pārstrādāts izdevums. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014
39. Pleps J. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 116. pantam. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Latvijas Vēstnesis: Rīga, 2011
40. Pleps J. Satversmes tiesas ietekme uz tiesību teorijas attīstību Latvijā. Grām.: Ārvalsts investīcijas: kad tiesības mijiedarbojas. Sagatavojis autoru kolektīvs. Latvijas Universitātes 74. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2016
41. Priekulis J. Satversmes tiesas tiesneša atstatīšanās. 2016, Nr. 30, 21. – 27. lpp.

42. Pumpiņš A. Tiesību normu iztulkošanas kvintesence. *Jurista Vārds*, 2014, Nr. 25, 24. - 31. lpp.
43. Rezevska D. Judikatūra kā tiesību avots: izpratne un pielietošana. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens. Nr. 1, 2010, 28. - 31. lpp.
44. Rezevska D. Tiesiskās paļāvības principa satura konkretizācija un attīstība judikatūrā. Grām.: *Politika un tiesības. Tiesību un juridiskās prakses ilgtspējīga attīstība. Rakstu krājums*. [b. v.]: [b. i.], 2012, 9. - 19. lpp.
45. Rezevska D. *Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana*. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015
46. Rodiņa A., Amoliņa D. Lietas ierosināšana Satversmes tiesā. *Central and Eastern European Legal Studies*, No. 1, 2013
47. Rodiņa A., Spale A. Komentārs Latvijas Republikas Satversmes 85. pantam. Grām.: *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VI nodaļa. Tiesa. VII nodaļa. Valsts kontrole*. Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. R. Baloža zinātniskajā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2013
48. Satversmes tiesa. Pārskats par Satversmes tiesas darbu 2017. 15. lpp. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/wp-content/uploads/2018/01/Pārskats-2017_final-LV-13.03.2018..pdf [aplūkots 14.03.2018.]
49. Sniedzīte G. Tiesnešu tiesību jēdziens, evolūcija un nozīme Latvijas tiesību avotu doktrīnā. Promocijas darbs. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/5163/28110-Ginta_Sniedzite_2010.pdf?sequence=1; aplūkots: [12.04.2018.]
50. Škuškoviņa D. Indivīds sociālajā vidē. Grām.: *Psiholoģija 2. Personība, grupa, sabiedrība, kultūra*. Sagatavojis autoru kolektīvs. K. Mārtinsones un A. Miltuzes zinātniskajā redakcijā. Rīga: Zvaigzne ABC, 2015
51. Tančevs E. Vēlreiz par aktīvismu konstitucionālajā tiesvedībā. Grām.: *Konstitucionālās tiesas aktīvisms demokrātiskā valstī. Satversmes tiesas 2016. gada konferences materiālu krājums*. Rīga: Latvijas Republikas Satversmes tiesa, 2016, 53. – 89. lpp.
52. Van Skotere L., Perepjolkina V. Personības iezīmju piecu faktoru modeļa aptauju NEO-PI-R, NEO-FFI un NEO-FFI-R versijas latviešu valodā – to psihometriskie rādītāji. Grām.: *Latvijas Universitātes Raksti. 768. sējums. Psiholoģija*. Rīga: Latvijas Universitāte. 2011
53. Aarnio A. *The Rational as Reasonable. A Treatise on Legal Justification*. D. Reidel Publishing Company: Dordrecht, Boston, Lancaster, Tokyo, 1987

54. Alexy R. *A Theory of Constitutional Rights*. Transl. By Julian Rivers. New York: Oxford University Press, 2010
55. Alexy R. Balancing, constitutional review, and representation. *International Journal of Constitutional Law*. Volume 3, Issue 4, 2005, p. 572 – 581
56. Barak A. *The Judge in a Democracy*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2006
57. Baron de Montesquie, C. de S. *The Spirit of Laws*. Translated by Thomas Nugent. Kitchener: Batoche Books, 2001
58. Berman H. J. *Law and Revolution. The Formation of the Western Legal Tradition*. Cambridge, Massachusetts and London: Harvard University Press, 1983
59. European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission). *Report on the Independence of the Judicial System. Part I: the Independence of Judges. Paragraph 6*. Pieejams: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)004-e#](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)004-e#) [aplūkots 19.02.2018]
60. Feteris E. T. *Fundamentals of Legal Argumentation. A Survey of Theories on the Justification of Judicial Decisions*. Springer Science+Business Media: Dordrecht, 1999
61. Habermas J. *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. (transl. Rehg W.) Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1996
62. Koch S. *An Introduction to German Legal Culture*. In: Koch S., Skodvin K. E., Sunde J. Ø. (eds.). *Comparing Legal Cultures*. Bergen: Fagbokforlaget, p. 171 – 213
63. L'Heureux-Dube C. *The Dissenting Opinion : Voice of the Future?* *Osgoode Hall Law Journal*, 2000, Volume 38, Number 3, p. 495 – 517
64. Pleps J. *The Principle of Good Legislation*. In: *The Quality of Legal Acts and its Importance in Contemporary Legal Space*. Rīga: University of Latvia Press, 2012, p. 16 - 26
65. Robertson D. *The Judge as Political Theorist*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2010
66. Russel S. J., Norvig P. *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Third ed. [b. v.]: Prentice Hall, 2009
67. Sadurski W. *Moral Pluralism and Legal Neutrality*. Dordrecht, Boston, London: Kluwer Academic Publishers, 1990
68. Sunde J. Ø. *Managing the Unmanagable. An Essay Concerning Legal Culture as an Analytical Tool*. In: Koch S., Skodvin K. E., Sunde J. Ø. (eds.). *Comparing Legal Cultures*. Bergen: Fagbokforlaget, p. 13 – 25

Normatīvie akti

69. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [10.02.2018. red.]
70. Civillikumu. Sk.: Civillikums: LV likums. Pieņemts 28.01.1937. [22.03.2018. red.]
71. Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss: LV likums. Pieņemts 07.12.1984. [22.03.2018. red.]
72. Likums "Par tiesu varu": LV likums. Pieņemts: 15.12.1992. [19.02.2018. red.]
73. Likums "Par pašvaldībām": LV likums. Pieņemts 19.05.1994. [14.03.2018. red.]
74. Saeimas kārtības rullis: LV likums. Pieņemts 28.07.1994. [14.03.2018. red.]
75. Satversmes tiesas likums: LV likums. Pieņemts 05.06.1996. [10.02.2018. red.]
76. Izglītības likums: LV likums. Pieņemts 29.10.1998. [01.04.2018. red.]
77. Dzīvnieku aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts 09.12.1999. [22.03.2018. red.]
78. Administratīvā procesa likums: LV likums. Pieņemts 25.10.2001. [29.03.2018. red.]
79. Likums "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā". Pieņemts: 25.04.2002. [19.02.2018. red.]
80. DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums: LV likums. Pieņemts 17.06.2004. [20.07.2010. red.]
81. Ministru kabineta iekārtas likums: LV likums. Pieņemts 15.05.2008. [14.03.2018. red.]
82. Grozījumi Vispārējās izglītības likumā: LV likums. Pieņemts 22.03.2018. [22.03.2018. red.]
83. DNS nacionālajā datu bāzē iekļaujamo ziņu sniegšanas, kā arī bioloģiskā materiāla un bioloģiskās izcelsmes pēdu izņemšanas kārtība: Ministru kabineta 2005. gada 23. augusta noteikumi Nr. 620 [12.03.2018. red.]
84. Ministru kabineta kārtības rullis: Ministru kabineta 2009. gada 7. aprīļa noteikumi Nr. 300. [14.03.2018. red.]
85. Satversmes tiesas reglaments: Satversmes tiesas normatīvais tiesību akts. Pieņemts: 05.02.2014. [18.02.2018. red.]

Juridiskās prakses materiāli

86. ECT 15.12.2005. spriedums lietā Kyprianou pret Kipru (iesnieguma Nr. 73797/01)
87. ECT 21.07.2015. spriedums lietā Oliari un citi pret Itāliju (iesniegumu Nr. 18766/11 un 36030/11)
88. ECT 17.05.2016. spriedums lietā Affaire Liga Portuguesa de Futebol Profissional v. Portugal (iesnieguma Nr. Nr. 4687/11)

89. Satversmes tiesas 13.07.1998. spriedums lietā Nr. 03-04(98). Latvijas Vēstnesis, 1998, Nr. 208/210
90. Satversmes tiesas 09.07.1999. spriedums lietā Nr. 04-03(99). Latvijas Vēstnesis, 1999, Nr. 229/230
91. Satversmes tiesas 01.10.1999. spriedums lietā Nr. 03-05(99). Latvijas Vēstnesis, 1999, Nr. 325/327
92. Satversmes tiesas 20.05.2002. spriedums lietā Nr. 2002-01-03. Latvijas Vēstnesis, 2002, Nr. 75
93. Satversmes tiesas 22.10.2002. spriedums lietā Nr. 2002-04-03. Latvijas Vēstnesis, 2002, Nr. 154
94. Satversmes tiesas 04.02.2003. spriedums lietā Nr. 2002-06-01. Latvijas Vēstnesis, 2003, Nr. 19
95. Satversmes tiesas 29.10.2003. spriedums lietā Nr. 2003-05-01. Latvijas Vēstnesis, 2003, Nr. 152
96. Satversmes tiesas 07.03.2005. spriedums lietā Nr. 2004-15-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 40
97. Satversmes tiesas 11.11.2005. spriedums lietā Nr. 2005-08-01. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 183
98. Satversmes tiesas 16.05.2007. spriedums lietā Nr. 2006-42-01. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 81
99. Satversmes tiesas 08.06.2007. spriedums lietā Nr. 2007-01-01. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 95
100. Satversmes tiesas 29.11.2007. spriedums lietā Nr. 2007-10-0102. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 193
101. Satversmes tiesas 07.04.2009. spriedums lietā Nr. 2008-35-01. Latvijas Vēstnesis, 2009, Nr. 56
102. Satversmes tiesas 09.06.2011. spriedums lietā Nr. 2010-67-01. Latvijas Vēstnesis, 2011, Nr. 91
103. Satversmes tiesas 03.02.2012. spriedums lietā Nr. 2011-11-01, Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 21
104. Satversmes tiesas 06.06.2012. spriedums lietā Nr. 2011-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 89
105. Satversmes tiesas 19.12.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01, Latvijas Vēstnesis, 2012, Nr. 200

106. Satversmes tiesas 28.11.2014. spriedums lietā Nr. 2014-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2014, Nr. 238
107. Satversmes tiesas 02.03.2015. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 45
108. Satversmes tiesas 02.07.2015. spriedums lietā Nr. 2015-01-01. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 129
109. Satversmes tiesas 12.05.2016. spriedums lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 92
110. Satversme tiesas 10.02.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 33
111. Satversmes tiesas 19.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 209
112. Satversmes tiesas 16.11.2017. spriedums lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2017. Nr. 229
113. Satversmes tiesas 24.11.2017. spriedums lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 234
114. Satversmes tiesas 19.12.2017. spriedums lietā Nr. 2017-02-03. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 254
115. Satversmes tiesas 15.02.2018. spriedums lietā Nr. 2017-09-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 35
116. Satversmes tiesas 12.04.2018. spriedums lietā Nr. 2017-17-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 74
117. Satversmes tiesas 22.04.2005. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-25-03. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 69
118. Satversmes tiesas 02.03.2015. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2014-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2015, Nr. 45
119. Satversmes tiesas 4. kolēģijas 02.02.2017. lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 1/2017). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/decisions/kolegijas-2017-gada-2-februara-lemums-pieteikums-nr-12017/> [aplūkots 18.02.2018.];
120. Satversmes tiesas 4. kolēģijas 02.02.2017. lēmums par atteikšanos ierosināt lietu (pieteikums Nr. 2/2017). Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/decisions/kolegijas-2017-gada-2-februara-lemums-pieteikums-nr-22017/> [aplūkots 18.02.2018.]
121. Satversmes tiesas tiesneses Kristīnes Krūmas atsevišķās domas lietā Nr. 2007-10-0102. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2007. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2009, 267. – 288. lpp.

122. Satversmes tiesas tiesneša Jura Jelāgina atsevišķās domas lietā Nr. 2008-35-01. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes tiesas spriedumi 2008. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 350. – 355. lpp.
123. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132
124. Satversmes tiesas tiesneša Kaspara Baloža atsevišķās domas lietā Nr. 2015-14-0103. Latvijas Vēstnesis, 2016, Nr. 132
125. Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251
126. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251
127. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01. Latvijas Vēstnesis, 2017, Nr. 251
128. Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10
129. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10
130. Satversmes tiesas tiesneses Daigas Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10
131. Satversmes tiesas tiesneses Sanitas Osipovas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-16-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 10
132. Satversmes tiesas tiesneša Alda Laviņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 16
133. Satversmes tiesas tiesneša Gunāra Kusiņa atsevišķās domas lietā Nr. 2017-07-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 16
134. Augstākās tiesas 30.03.2004. spriedums lietā Nr. SKA – 5
135. Galvenās valsts notāra 2017. gada 9. novembra lēmums Nr. 1-5/137. Pieejams: <https://www.ur.gov.lv/lv/specializeta-informacija/galvena-valsts-notara-lemumi/2017-gada-galvena-valsts-notara-lemums-nr-1-5-137/> [aplūkots 12.04.2018.]

Arhīvu materiāli

136. Likumprojekta “DNS nacionālās datu bāzes izveidošanas un izmantošanas likums” anotācija. Pieejams: http://www.saeima.lv/L_Saeima8/lasa-dd=LP0736_0.htm [aplūkots 27.03.2018.]
137. Latvijas Republikas 9. Saeimas rudens sesijas septītās sēdes 2009. gada 1. oktobrī stenogramma. Pieejama: <http://www.saeima.gov.lv> [aplūkota 19.02.2018.]

138. Latvijas Republikas Saeimas lēmuma projekts par Daigas Rezevskas apstiprināšanu par Satversmes tiesas tiesnesi. Pieejams: [http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/1c89b8fcc9e8b731c2257edd00326249/\\$FILE/221.pdf](http://titania.saeima.lv/LIVS12/saeimalivs_imp.nsf/0/1c89b8fcc9e8b731c2257edd00326249/$FILE/221.pdf) [aplūkots 24.03.2018.]

PIELIKUMI

1. Pārskats par publikācijām Latvijas Universitātes ikgadējo zinātnisko konferenču rakstu krājumos
2. Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Sanitu Osipovu
3. Intervija ar Satversmes tiesas tiesnesi Aldi Laviņu
4. Intervija ar Satversmes tiesas bijušo tiesnesi Gunāru Kūtri
5. Intervija ar Satversmes tiesas bijušo tiesnesi Ilmu Čepāni
6. Intervija ar Satversmes tiesas bijušo tiesnesi Kasparu Balodi
7. Intervija ar Eiropas Savienības Tiesas tiesnesi Egilu Levitu